

У нумары:

Чарговы крок насустрач

Ганаровы госць XVI ММКВК «Кнігі Беларусі-2009» — Рэспубліка Казахстан.

Стар. 3

Будучыня — за літаратурай, пазначанай духоўнасцю

Пра сённяшнія клопаты выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Стар. 4

Лідчына і Століншчына — непадобныя, адметныя

Працяг серыі інтэрв'ю з начальнікамі аддзелаў культуры райвыканкамаў.

Стар. 5

У шматгалоссі літаратур

Створана манаграфія пра беларускі ўнёсак у еўрапейскі рамантызм.

Стар. 7

Душа беларускага тэатра

Юбілейны вечар Таццяны Мархель стаўся надзіва кранальным спектаклем.

Стар. 10

ІДЗЕ ПАПІСКА НА І ПАЎГОДЗЕ 2009 г.

Для індывідуальных падпісчыкаў:

1 месяц — 7390 руб.
Падпісны індэкс — 63856

Ведамасная падпіска:

1 месяц — 9580 руб.
Падпісны індэкс — 638562

Індывідуальная льготная падпіска для настаўнікаў: на 1 месяц — 4950 руб. Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска для ўстаноў культуры і адукацыі: 1 месяц — 7500 руб. Падпісны індэкс — 63880

Каб год для вас быў неблагім — падпішыцеся на «ЛіМ»!

У Нацыянальным выставачным цэнтры «БелЭКСПА» гасцінна расчыніў дзверы кніжны форум Беларусі — XVI Мінская міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш. Літаральна на дзень яна апырэдзіла юбілейны X Вільнюскі кніжны кірмаш, які адкрыўся 12 лютага, і на некалькі дзён — XXIV Іерусалімскі міжнародны кніжны кірмаш, які распачнецца 15 лютага. Здаецца, кнігалюбы ўсіх краін абралі самы кароткі зімовы месяц для найлепшага баўлення часу з мудрым дарадцам — кнігай.

Запамінальны тыдзень

Пяць дзён — з 11 па 15 лютага на кірмашы — і святочныя, і будзённыя. Выставачныя дні традыцыйна ператвараюцца для выдавецтваў у выязныя пасаджэнні рэдакцыйных калектываў, прэзентацыі новых кніг — у своеадметныя справаздачы перад чытачом, а папярэднія дамоўленасці з дзелавымі партнёрамі набываюць сваё рэальнае ўвасабленне ў падпісаных дамовах. Сюды збіраюцца выдаўцы і кнігараспаўсюджвальнікі з Беларусі і замежжа. Сёлета на выстаўцы — 25 краін-удзельніц. Упершыню да нас прыехалі кнігавыдаўцы і літаратары з Азербайджана, Балгарыі, Бельгіі, Венгрыі, Ірана, Карэі і Эстоніі. Не пацвердзілі ў 2009 годзе свайго ўдзелу Малдова і Швейцарыя.

Тут можна дэталёва пазнаёміцца з кнігавыданнем Беларусі, нашымі новымі выдавецкімі праектамі, у тым ліку тымі, якія сталі пераможцамі леташняга конкурсу «Мастацтва кнігі». Да прыкладу, папрысутнічаць на мультымедыйнай прэзентацыі (электронных выданняў) выдавецтва «Вышэйшая школа», убацьшы першыя чатыры тамы збору твораў Святланы Алексіевіч і збор твораў Васіля Быкава ў 8 тамах у павільёне Маскоўскага выдавецтва «Время», пабачыць «Адама Міцкевіча на паштоўках канца XIX — пачатку XX стагоддзяў» Уладзіміра Ліхадзедава, пачуць разам з Валянцінай Лемцоговай, пра што «Тапіоны распавядаюць»... Гэта ўсё — новыя кнігі. Праграма мерапрыемстваў кірмашу прадуладжвае больш як 140 разгорнутых пунктаў. Асноўныя дзействы ладкуюцца ў зоне прэзентацыі і ў павільёнах выдавецтваў. Асобныя стэнды і кансультацыі на іх прапануюць пасольствы Германіі і Францыі. Шматлюдна — пасля ўрачыстага адкрыцця

— на калектывнай экспазіцыі ганаровага гасця выставы-кірмашу — Рэспублікі Казахстан.

Па традыцыі на кніжных кірмашах выстаўляецца лепшае з надрукаванага, заводзяцца дзелавыя знаёмствы. Тут, як на лакмусавай паперы, працягваюцца ўсё: і знаходкі ў выданні кніг, і поспехі, і праблікі.

Летась Мінскую міжнародную кніжную выстаўку-кірмаш, па падліках яе арганізатараў, наведалі каля 40 тысяч беларусаў і гасцей краіны. У многім — дзякучы таму, што быў бясплатны ўваход. Зазвычай жа беларускі інтэлектуальны кірмаш збірае пад сваім дахам прыкладна каля 25 тысяч кнігманаў. На жаль, выстаўкі-кірмашы губляюць сваіх наведвальнікаў, і сведчаннем таму — міжнародны вопыт. Некалі ў першыя дні працы, да прыкладу, Варшаўскага міжнароднага кніжнага кірмашу ў яго павільёны патрапіць было амаль немагчыма: на ўваход збылі вялізныя чэргі. Цяпер пакупніцкая здольнасць насельніцтва значна зменшылася. Кірмашы, каб застацца жывымі і паўнакроўнымі арганізмамі, павінны шукаць дадатковыя крыніцы існавання.

Яшчэ адна тэндэнцыя — кніжныя кірмашы набываюць спецыялізацыю. Да статкова згадаць Міжнародны дзіцячы кніжны кірмаш у Балоніі (Італія), Міжнародны антыкварны кніжны кірмаш у Бостане (ЗША)... Беларускі кніжны кірмаш — шырокага профілю, па шляху тэматычнай спецыялізацыі ісці пакуль не збіраецца.

Сацыялагічнае апытанне, праведзенае па замове Міністэрства інфармацыі Беларусі, паказала: чытаюць штодня 18 працэнтаў рэспандэнтаў, адзін альбо некалькі

разоў на тыдзень — 21,5 працэнтаў. Зусім не чытаюць — 15 працэнтаў апытаных. Чытаюць літаратуру надзвычай рознапланавую. У лік прыярытэтаў увайшлі літаратурна-мастацкія творы — 62 працэнтаў: літаратура для дзяцей (асабліва — тая, што развівае, альбо пазнавальная, а таксама класічная), жаночыя раманы, дэтэктывы, фантастыка, класіка. Вучэбнай літаратурай цікавіцца 28 працэнтаў насельніцтва, літаратурай для адпачынку (гэта кулінарыя, народная медыцына, сад і агарод, вязанне і інш.) — 31 працэнт. Даведачную літаратуру — энцыклапедыі, спецыялізаваныя даведнікі, слоўнікі — сярэд сваіх прыярытэтаў назвала — 18 працэнтаў беларусаў. Жанчыны чытаюць больш за мужчыны. Але мужчыны чытаюць больш тэхнічную літаратуру, кнігі па інфарматыцы, праграмаванні, фантастыку, дэтэктывы, гістарычную літаратуру, мемуары, спецыялізаваныя даведнікі. Жанчыны ж — класічную і сучасную мастацкую літаратуру, жаночыя раманы, пазію, дзіцячую літаратуру (чытаюць дзецям), літаратуру для адпачынку.

Звяртае на сябе ўвагу вось такая статыстыка: на аднаго жыхара ў 2008 годзе ў Беларусі выдадзена 5,7 кніг і брашур. Для параўнання: еўрапейскі ўзровень — 6-7 кніг на чалавека. А, да прыкладу, у Азербайджане, Армэніі, Грузіі і Кыргызстане выдаецца менш адной кнігі на чалавека, ва Украіне — 1,15, у Казахстане і Малдове — 1,7.

Пры ўсім вышэйзгаданым, варта ўсё ж помніць: выстаўка дазваляе хутка і аператыўна азнаёміцца з навінкамі і танна набыць тое, што спадабаецца.

Ірына ТУЛУПАВА

Фота Кастуся Дробава

За падзеяй Крытэрыі ісціны — практыка

Пачаў дзейнічаць новы Закон аб сродках масавай інфармацыі.

У пярэдадзень гэтай падзеі Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і грамадскае аб'яднанне "Беларускі Саюз журналістаў" правялі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі "круты стол" на тэму "Заканадаўства аб СМІ як фактар развіцця нацыянальнай інфармацыйнай прасторы". З вітальнымі словамі да ўдзельнікаў дыскусіі звярнуліся Першы намеснік Кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Наталля Пяткевіч, міністр інфармацыі Уладзімір Русакевіч, а таксама прадстаўнікі замежных мій, якія працуюць у Мінску.

Да ўдзелу ў "крулым stole" былі запрошаны кіраўнікі вядучых друкаваных і электронных сродкаў масавай інфармацыі, дырэктары інфармацыйных агенцтваў Павел Якубовіч, Аляксандр Зімоўскі, Уладзімір Наркевіч, Анатоль Лемяшонак, Уладзімір Андрэевіч, Дзмітрый Жук, Вячаслаў Зянковіч, Людміла Крушынская, Аляксандр Ліпай, старшыня Беларускай асацыяцыі журналістаў Жанна Літвіна, галоўны рэдактар "Народнай волі" Іосіф Сярэдзіч, галоўны рэдактар "Нашай нівы" Андрэй Дынько, дырэктар Інстытута журналістыкі Белдзяржуніверсітэта Сяргей Дубовік, дырэктар Грамадскага прэс-цэнтра Дома прэсы Таццяна Падаляк, вядомы сацыёлаг, які даўно займаецца разглядам становішча СМІ ў нашай краіне, іх уявіў на грамадства, Давід Ротман і шмат хто яшчэ. Размова, якая месцамі насіла досыць востры дыскусійны характар, падказала кірункі, у рамках якіх варта працягваць работу над заканадаўчым упарадкаваннем у галіне сродкаў масавай інфармацыі. Разам з тым было адзначана, што прыняцце дадзенага закона з'яўляецца істотным крокам наперад, адказвае на большыню запатрабаванняў рэчаіснасці. Пра гэта дастаткова пераканаўча гаварыла ў сваім выступленні, а таксама падчас дыскусій Наталля Пяткевіч.

Першы намеснік міністра інфармацыі Лілія Ананіч заўважыла наступнае: "Вельмі істотна, што закон аб СМІ спрашчае працэдур дзяржаўнай рэгістрацыі СМІ і робіць яе вельмі выразнай і зразумелай кожнаму зяўніку... Закон скасоўвае наяўны парадак узгаднення размяшчэння СМІ з мясцовымі выканаўчымі і распарадчымі органамі..."

Падсумоўваючы вынікі работы "крутлага стала", Наталля Пяткевіч звярнула ўвагу мяркуемых апанентаў на тое, што варта пачакаць, крытэрыі ісціны з'яўляецца практыка. Мажліва, час падкажа і нешта новае. А гэта ў сваю чаргу стане падставай для далейшых абмеркаванняў і канатворчых крокаў.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Узнагароды — Першаму...

Першы нацыянальны канал Беларускага радыё ўдастоены Гранпры ў намінацыі "Брэнд-Спадчына" па выніках прафесійнага конкурсу "Брэнд года-2008". Міжнароднае журы, у склад якога ўвайшлі вядомыя спецыялісты і эксперты ў галіне маркетынгу, брэнд-менеджменту, рэкламы і камунікацый з Беларусі, Украіны і Расіі, высока ацаніла дзейнасць канала па пашырэнні інтэрасаў краіны ў міжнароднай медыя-прасторы, захаванні і памнажэнні нацыянальнай спадчыны, фарміраванні пачуцця патрыятызму і любові да роднай зямлі, выхавання маладога пакалення на лепшых узорах беларускай культуры.

Рэалізацыя новай маркетынгавай стратэгіі развіцця і пашырэння прысутнасці канала на медыя-рынку таксама была адзначана бронзавым медалём у прафесійнай намінацыі "Сродкі масавай інфармацыі".

Ул. інф.

Гімн жанчынам Палесся

Ад выдавоццы

Край блакітных азёр і неабсяжных прастораў, заветных лясоў і пойменных лугоў, радзіма таленавітых і знакамітых ва ўсім свеце людзей — гэта ўсё пра Віцебшчыну. Яе называюць адным з самых маляўнічых куткоў Беларусі. Сваёй прыгажосцю яна вабіць мастакоў, музыкантаў, людзей творчых прафесій. Тут, на Віцебшчыне, у Лепельскім раёне нарадзілася Вольга Дзёмкіна. З самага маленства яе навакольным светам былі бязмежныя палі, яркія зоркі, жывапісныя карціны прыроды. Характэрна роднага краю пакінула глыбокі след у душы ўражлівай дзяўчынкі. Маляўнічыя краявіды віцебскай зямлі нарадзілі ў яе пачуццё прыгожага, а пазней трывала ўвайшла ў яе мастацкую творчасць.

Вольга Дзёмкіна — беларускі мастак дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва — скончыла Рэспубліканскую школу-інтэрнат па музыцы і выяўленчым мастацтве імя І. Ахрэмчыка (1971), Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут (1977), аспірантуру Акадэміі мастацтваў (па мастацтве). Яна шукала, выпрацоўвала свой адметны стыль, адточвала майстэрства. Падчас вучобы ў інстытуце часта ездзіла ў экспедыцыі па краіне, збірала і даследавала ўзоры народнага мастацтва: ручнікі, дываны... Шматлікія сабраныя ёю творы захоўваюцца цяпер у музеях Беларусі. Уладзімір Дзёмкіна натурна мастака з'яўляецца здольнасць адчуваць навакольны свет, людзей, іх перажыванні. Творы В. Дзёмкінай вылучаюцца сваёй шчырасцю, вытанчанасцю, загадкаваасцю.

Зараз Вольга Васільеўна жыве і працуе ў Францыі, у Ліёне. І Еўропа пазнае Беларусь праз яе работы, на якіх зорныя дажджы, квітнеючыя лілеі азёр, казачныя лясы і неабсяжныя беларускага краю. Больш за ўсё вабіць

мастачку габелен. Радзімай габелена па праве лічыцца Францыя. Само ж гэта слова ўзнікла ў XVII стагоддзі з адкрыццём каралеўскай мануфактуры братаў Габеленаў.

Габелены В. Дзёмкінай — жывапісныя палотны, якія з'яўляюцца сімваламі жыцця і вечнасці. Ёсць работы, прысвечаныя гістарычным падзеям Беларусі. Вельмі ўразліва і крануў мастачку вобраз полацкай князеўны Рагнеды. Да слова, у Заслаўскім музеі ёсць габеленавая зала з работамі Вольгі Васільеўны, пра якую пісалася ўжо ў "ЛіМе".

Так, днямі ў інфармацыйна-выставачным цэнтры Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі адбылася творчая вечарына Вольгі Дзёмкінай "Гімн жанчынам Палесся". Выдатны майстар габелена прывезла на радзіму сваю работу "Чорная быліна пра ненароджаных дзяцей Палесся".

Гімн жанчынам Палесся зноў гучыць у Беларусі пасля доўгага падарожжа. Як зазначае сама мастачка, габелен вандраваў па замеж-

ных музеях 15 гадоў. Калі яго прадстаўляла ў Еўропе, то назва "Чорная быліна пра ненароджаных дзяцей Палесся" падалася музейшчыкам надта змрочнай, і ён быў перайменаваны ў "Гімн жанчынам Палесся". Шмат хто хацеў набыць яго, але яна дала слова, што твор вернецца і застанецца ў Беларусі.

На габелене — жанчыны, вочы якіх адначасова напоўненыя трывогай, бяскончым цяпеннем, жалем і любоўю. Гэта — маці зямлі беларускай, абпаленыя Чарнобылем. Для іх катастрофа не проста аварыя на атамнай станцыі, а вялікі боль па ненароджаных дзецях. Работа Вольгі Дзёмкінай прысвечана сястры Святане, якая стала ахвярай чарнобыльскай трагедыі.

Вольга Васільеўна падкрэсліла, што гэта не проста прэзентацыя аднаго габелена, а тэма, якая яе хвалюе. Тэма жанчыны на зямлі. У сваіх вандроўках яна рабіла шмат замалевак. Жаночы вобраз у творах мастачкі — вобраз мадонны, маці. У бліжэйшай перспектыве В. Дзёмкінай рыхтуецца творчы праект "Мадонны пяці кантынентаў" і — экспанаванне на радзіме новай калекцыі работ.

Вольга Дзёмкіна — адна з паважаных і знакамітых жанчын Францыі. Яе габелены і графіка сталі пераможцамі міжнародных конкурсаў мастацтва. Творчасць адзначана залатым медалём Міжнароднай акадэміі мастацтва і літаратуры Lutesce ў Парыжы і медалём Нацыянальнай асамблеі Францыі. Работы Вольгі Васільеўны прадстаўлены ў музеях Еўропы і Амерыкі, энцыклапедыях Беларусі, Германіі і Францыі.

Падчас вечарыны ў адрас Вольгі Дзёмкінай прагучала шмат цёплых, працуючых слоў. Далейшыя поспехы і плёну ў працы жадалі зямляк мастачкі намеснік старшыні Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Беларусі па заканадаўстве і судова-прававых пытаннях Анфім Міхалевіч, дырэктар ЦНБ НАН Беларусі Наталля Барозкіна ды іншыя.

**Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара**

Прэзентацыі

Руплівы знаўца гісторыі, вядомы калекцыянер праз тонкую магію паштовак (іх у кнізе прадстаўлена каля 400) паслядоўна разгарнуў перад філакартыстамі аповед пра жыццёвы і творчы шлях геніяльнага паэта, не толькі паведаміўшы такім чынам некаторыя таямніцы гісторыі, але і нібыта адкрыўшы новую форму падачы інфармацыі, цікавую і больш мабільную, чым тэкст. Паштоўка — малая крыніца ведаў — у дадзеным выпадку не абмяжоўваецца прасторай і часам, а ўзбагачае разуменне даўніны, уражвае і выходзіць. Як адзначыў Пасол Польшчы ў Беларусі Генрык Літвін: "Кніга дазваляе падарожнічаць па родных мясцінах Адама Міцкевіча і па яго творах. Гэта яшчэ адзін крок да ўсведамлення аднасці мінулага дзёна краін." Дарэчы, альбом змяшчае тэксты на беларускай, польскай, рускай і англійскай мовах, што сведчыць пра міжнародную значнасць выдання.

Выстава, у адрозненне ад аднайменнай кнігі, складалася з 42 рэпрадукцый паштовак, а таму толькі працягнула дзверы ў таямнічы свет Адама Міцкевіча, выклікаўшы дадатковую цікавасць да кнігі. Тым не менш, храналагічная завершанасць і гармонія экспазіцыі прасочваецца і ў падборы матэрыялу, і ў тым, як

Вандроўка... з Міцкевічам

Трэці дзень лютага быў пазначаны ўрачыстым адкрыццём выставы "Адам Міцкевіч на паштоўцы к. XIX — п. XX стст." Імпрэза адбылася ў Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, пра падтрымку Польскага інстытута ў Мінску, і знітвала дзве раўназначныя падзеі, прысвечаныя постаці Адама Міцкевіча: адкрыццё экспазіцыі і прэзентацыю аднайменнай унікальнай кнігі-альбома Уладзіміра Ліхадзедава.

"размаўляюць" паміж сабой выявы самога пісьменніка ды ілюстрацыі да яго твораў. Паводле слоў арганізатараў выставы, такі культурны скарб не можа застацца сталічным здабыткам, а таму пасля 31 сакавіка "Адам

Міцкевіч на паштоўцы..." распачне вандроўку па іншых гарадах Беларусі і бліжняга замежжа, завята ў Гродна, Навагрудка, Полацк, Беласток і Варшаву.

**Ксенія ШАРЖАНОВІЧ
Фота Кастуся Дробава**

Пра ўсё

•Новы музычны праект паэтэсы Таццяны Мушыньскай «Я вандрую ў стагоддзях...» прайшоў 10 лютага ў Мінску на сцэне Белдзяржфілармоніі.

На вечары прагучала некалькі буйных прэм'ерных твораў, напісаных за апошнія гады беларускімі кампазітарамі на вершы Таццяны Мушыньскай. Да творчасці паэтэсы звярталіся Эдуард Зарыцкі, Зміцер Далгалёў, Марына Марозава і іншыя. За апошнія дзесяць гадоў на вершы паэтэсы напісана больш як

двесце музычных твораў, сярод якіх — раманы, песні для дзяцей і дарослых, камічная опера і кантата, музычныя сцэны для хору і салістаў. Асобныя творы нашай зямлячкі выконваліся ў Расіі, Латвіі, Украіне, Польшчы і Швецыі.

•Вядомая беларуская спявачка Ірына Дарафеева прывяціла свой гастрольны тур па гарадах Беларусі 65-годдзю вызвалення краіны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Сёлета гастрольны тур Ірыны Дарафеевай «Пад мірным небам», які праводзіцца ўжо шосты раз, вырашылі аб'яднаць

з турам «Шляхамі Перамогі». Выступленні адбудуцца ў вялікіх і малых гарадах, а таксама ў воінскіх часцях.

•Белы раяль канца XIX — пачатку XX стагоддзя перадала ў дар гомельскаму Палацу Румянцавых-Паскевічаў сям'я Кошар са Светлагорска. Інструмент можна лічыць фамільнай каштоўнасцю. Яго ўладальнікам доўгі час быў Віктар Кошар — вядомы архітэктар, які спраектаваў будынак Гомельскага дзяржаўнага медыцынскага інстытута і шмат іншых пабудов горада.

**Падрыхтаваў
Анатоль КУДАСЕВІЧ**

Вечарыны

Першапраходзец

У Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адбылася вечарына, прысвечаная 140-годдзю з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Ядвігіна Ш. (Антон Лявіцкага).

Супрацоўнікі музея на пачатку вечарыны распавялі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка, пра ягоны ўнёсак у станаўленне і развіццё беларускай прозы. Пісьменнік і публіцыст Уладзімір Содал павёў гаворку пра сваё разуменне постаці Ядвігіна Ш., адзначыў яго заслугі ў падтрымцы Янкі Купалы, які жыў з сям'ёй непадалёк ад Карпілаўкі — маёнтка Лявіцкіх. Вядома, што менавіта Ядвігіну Ш. прынёс Янка Купала на ацэнку рукапіс "Паўлінкі". Андрэй Унучак, гісторык, даследчык нашаніўскага перыяду беларускай культуры вылучыў шляхетнасць як галоўную якасць прозы Ядвігіна Ш., а таксама прывёў шматлікія цікавыя факты з радаводу Ядвігіна Ш. і Янкі Купалы.

Паэт Сяргей Давідовіч даўно цікавіцца асобай Ядвігіна Ш. і маёнтка Карпілаўка. Творца — аўтар шматлікіх вершаў і паэм, прысвечаных слаўнаму сыну беларускай зямлі. Сяргей Давідовіч прыгадаў успаміны сваёй бацькоў пра паноў Лявіцкіх. Пані, наймаючы жанок жаць, кожную называла "душачкай" і дапамагала падчас працы, насіла ежу. За гэтую ласкаваць сяняне вельмі любілі пані. А сам Антон Лявіцкі прывёз у свой маёнтак падчас Першай сусветнай вайны 50 дзяцей-сіротак і апекаваўся імі, хоць сам не быў вельмі зможным чалавекам. Напрыканцы Сяргей Давідовіч працягнуў некалькі сваіх твораў, прысвечаных Ядвігіну Ш.

Вечарына аздаблялася музычнымі творамі А. Ельскага і Р. Шумана, што выконваліся фартэп'янным дуэтам Н. Сазановіч і Н. Кірдамавай.

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

Супрацоўніцтва

Чарговы крок насустрач

3-пад пяра

— Паважаны Анатоля Уладзіміравіч, найперш хочацца пачуць пра кнігі, якія Рэспубліка Казахстан прадастаўляе цяпер у Мінску.

— Дзякуючы арганізатарам XVI Мінскай міжнароднай выстаўкі-кірмашу, мы маем унікальную магчымасць паказаць гасцям і ўдзельнікам выставы-кірмаша творы казахстанскіх пісьменнікаў, узровень развіцця паліграфічнай галіны і выдавецкай справы ў Казахстане.

Што тычыцца кніг, прапанаваных на выставе, дык хацеў бы спадзявацца, што яны не пакажуць аб'яквымі наведвальнікаў. На нашай экспазіцыі вы ўбачылі сучасную і класічную мастацкую літаратуру, альбомы па мастацтве, літаратуразнаўчыя і даследчыя выданні на казахскай і рускай мовах, кнігі з серыі "Залаты фонд казахстанскай прозы", "Алтын кор", "Бабалар созы" і шмат чаго іншага. Хацеў бы адзначыць, што таксама прадастаўлены кнігі з серыі "Дружба народаў", у якую ўвайшоў зборнік апавесцей і апавяданняў класіка беларускай літаратуры Васіля Быкава "Альпійская балада".

Хацеў бы таксама звярнуць увагу на кнігі з серыі "Культурная спадчына", якія былі выдадзены дзякуючы аднайменнай Дзяржаўнай праграме.

— Якая літаратура сёння, на ваш погляд, найбольш запатрабаваная?

— Відавочна, што імкненне людзей да ведаў, да павышэння свайго прафесійнага ўзроўню, неабходнасць і магчымасць атрымаць дадатковую адукацыю спараджае вялікі попыт на літаратуру даведачнага характару: энцыклапедыі, слоўнікі, падручнікі, дапаможнікі, філасофскія і навуковыя працы. Важкае месца ў сьвядомасці нашых сучаснікаў па-ранейшаму займае класічная літаратура — дзякуючы яркім вобразам і характарам, высокім гуманістычным ідэям. Як мне здаецца, значнае месца адводзіцца

Як ужо паведамлялася, у якасці ганаровага гасця XVI Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу "Кнігі Беларусі-2009", запрошана Рэспубліка Казахстан. Мы звярнуліся да Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Рэспублікі Казахстан у Рэспубліцы Беларусь Анатоля СМІРНОВА з просьбай адказаць на некалькі пытанняў.

таксама глыбока-псіхалагічным і сацыяльна-значным творам біяграфічнага, гістарычнага, дэтэктыўнага жанраў. Хацелася б, каб павялічылася цікавасць да літаратуры краязнаўчага характару.

— Якія жанры найбольш актуальныя для казахстанскіх пісьменнікаў і цікавыя для чытачоў?

— Пытанне глабальнае, калі мець на ўвазе творчую прастору кожнага пісьменніка, на якую ўплываюць этнічныя моманты, ландшафт, менталітэт, гісторыя. Даследаецца таксама тэма сацыяльна-псіхалагічных пераўтварэнняў героя ў кантэксце глабалізацыі і урбанізацыі. Адметна тое, што праз большасць твораў заўсёды чырвоная нітка праходзіць лейтматыў талерантнасці, дружбы і бязмежнага даверу казахаў да іншых народаў.

Сёння, дзякуючы дзяржаўнай праграме "Культурная спадчына", пісьменнікі-перакладчыкі распачалі маштабную работу па перакладзе на казахскую мову класікаў сучаснай літаратуры. Гэта шмат пра што сведчыць. Для чытача цікава тое, што таленавіта, па-мастакоўску напісана. Перавага аздаецца жанрам эсе, навел, фантастыкі, дэтэктывам псіхалагічнага зместу, паэтычнай афарыстыцы, намагаў, цюркаў.

— Як сёння ў Казахстане развіваецца кнігавыдавецкая справа?

— Хацеў бы адзначыць, што выдавецкая дзейнасць — гэта частка культуры кожнага грамадства, ад стану яе залежыць інтэлектуальны і духоўны ўзровень развіцця нацыі. Акрамя таго, яна з'яўляецца адной са стратэгічна важных галін эканомікі. Сёння ў Казахстане функцыянуе больш як 300 выдавецтваў і больш як 800 друкарняў, з іх 1 працэнт — дзяржаўныя, 44 працэнты — прыватныя, 22 працэнты належаць ВНУ і 27 працэнтаў — іншыя арганізацыі, якія выпускаюць друкаваную прадукцыю. Ва ўмовах рынкавых адносін у Казахстане адбыліся істотныя змены рознічнага гандлю: з'явіліся новыя формы, змяніліся ў дачыненні да рынку каналы распаўсюджвання друкаванай прадукцыі.

У сувязі з тым, што большасць выдавецтваў і паліграфічных прадпрыемстваў у нас у краіне прыватныя, то выпуск сацыяльна значных відаў літаратуры ажыццяўляецца выдавецтвамі розных форм уласнасці шляхам размеркавання паміж імі дзяржаўнага заказу. Асноўная ўвага пры фарміраванні тэматычнага плана і бюджэтнай заяўкі на рэалізацыю дзяржаўнай праграмы, арыентаванай на выданне запатрабаванай літаратуры і задавальненне

духоўнай патрэбы грамадства, надаецца вытворчасці высока-якаснай прадукцыі.

— Якія перспектывы развіцця беларуска-казахстанскіх літаратурных і кнігавыдавецкіх кантактаў?

— На пачатку 90-х гадоў па вядомых нам усім прычынах былі разбураны традыцыйныя сувязі паміж нашымі краінамі ў розных галінах. На жаль, гэта ў нейкай ступені закрывала і літаратурныя кантакты. Аднак час не стаіць на месцы, і відавочна, што нам неабходна аднавіць колішнія цесныя сувязі ў гэтай сферы.

У сувязі з гэтым Пасольства робіць захады па наладжванні супрацоўніцтва ў культурна-гуманітарнай сферы. Напрыклад, восенню мінулага года Пасольства сумесна з Саюзам пісьменнікаў Беларусі, Беларускім дзяржаўным універсітэтам культуры і мастацтваў правялі казахстанска-беларускі форум пісьменнікаў і культуролагаў "Культурная спадчына ў дыялогу традыцый". У рамках форуму закрываўся шырокі спектр актуальных пытанняў, у тым ліку, стан і перспектывы казахстанска-беларускіх літаратурных сувязяў.

Я думаю, што дзякуючы XVI Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашу "Кнігі Беларусі-2009" пісьменнікі і выдаўцы дзвюх нашых краін атрымаюць магчымасць наладзіць новыя кантакты, што, у сваю чаргу, надаць дадатковы імпульс развіццю супрацоўніцтва паміж нашымі краінамі ў культурна-гуманітарнай сферы.

Гутарыла Марыя РУДОВІЧ

Кампетэнтна

— Алена Савельеўна, год за годам, мы пражылі амаль дзесяць гадоў у новым, XXI стагоддзі. І ў 2009-м, напэўна, можна ўжо ўбачыць, які лёс чакае кнігу ў новым, так бы мовіць, часе. Якія напрамкі акрэсліліся ў кнігавыданні апошніх гадоў?

А.П.: Думаю, трэба гаварыць не толькі пра апошнія некалькі гадоў, а пра апошнія дваццацігоддзе. Справа ў тым, што выдавецка-паліграфічная прамысловасць такой, якой яна ёсць сёння, склалася ў 90-я гады мінулага стагоддзя, пасля таго, як наша краіна набыла незалежнасць. Становіцца відавочным, што ў Беларусі зладжвалася новая выдавецкая сістэма. Галоўнай яе асаблівасцю з'яўляецца перавага ў яе структуры недзяржаўнага сектара. Усяго зарэгістравана 710 суб'ектаў гаспадарання, і толькі 191 ліцэнзія належыць дзяржаўным арганізацыям, 402 — арганізацыям недзяржаўнай формы ўласнасці, у тым ліку і з частковай доляй дзяржавы ў статутным фондзе (ААТ, ЗАТ, ПУП ды інш.). Астатнія індывідуальным прадпрымальнікам, грамадскім і рэлігійным арганізацыям.

І, натуральна, у сувязі з гэтым змянілася сама структура выпуску кніжнай прадукцыі па відах выдавецтваў (у залежнасці ад форм уласнасці). Так, калі на пачатку 90-х гадоў удзельная вага кніг і брашур, выдадзеных дзяржаўнымі выдавецтвамі, складала 43 працэнты па назвах ад агульнай колькасці выдадзеных у краіне і 49 працэнтаў ад агульнага тыражу, то да 2008 года гэтыя паказчыкі значна зменшыліся.

Прычым, паралельна з ростам колькасці невялікіх выдавецтваў і іх пастаянай ратацыі выразна праўляецца супрацьлеглая тэндэнцыя — канцэнтрацыя кнігавытворчасці ў адным альбо некалькіх буйных выдавецтвах.

На кірмашы — як у люстэрку...

У дні працы XVI Мінскай міжнароднай выстаўкі-кірмашу "ЛіМ" запрасіў у сваю гасцёўню начальніка ўпраўлення выдавецкай дзейнасці і кніжнага гандлю Міністэрства інфармацыі Беларусі Алену ПАЎЛАВУ і вядучага спецыяліста Алену ШЫЦІК.

Сёння буйнейшымі ў краіне з'яўляюцца выдавецтвы «Харвест», «Попурри», «Аверсэв», «Народная асвета».

Адначасова адбылася змена так званай мадэлі кніжнага выпуску: кнігавыданне развіваецца не за кошт павелічэння тыражу, а шляхам пашырэння асартыменту кніжнай прадукцыі. Для грамадзян гэта — найперш магчымасць удумлівага выбару ў сённяшнім вялікім стосе выданняў.

— Асобна мы заўсёды гаворым пра выпуск кніг на беларускай мове.

А.П.: Найменш іх стала амаль удвая больш у параўнанні з 1992 годам, а агульны тыраж, на жаль, змяншаецца. Літаратура на беларускай мове займае сёння ўсяго 7 працэнтаў ад агульнай колькасці выдадзенай прадукцыі па назвах і каля 6 працэнтаў ад яе агульнага тыражу.

— Колькі слоў пра сённяшнія чытацкія прырытэты. Якія цяпер чытаюць кнігі? Хто чытае?

А.П.: Трэба сказаць, што крыху змянілася тэматыка і мэтавае прызначэнне выданняў. У згаданага 90-я гады бясспрэчным лідэрам чытацкага попыту быў літаратурна-мастацкі твор — часцей за ўсё любоўны раман, дэтэктыў, фэнтэзі. У 2008 годзе самымі запатрабаванымі лічацца вучэбныя, вучэбна-метадычныя і літаратурна-мастацкія выданні, таксама даведачная, навуковая, навукова-папулярная і вытвор-

чая літаратура, а таксама выданні для дзяцей і юнацтва — гэта па выпуску. А па тыражу лідзіруе ўсё тая ж літаратурна-мастацкая і вучэбная літаратура, навукова-папулярныя выданні, кнігі для дзяцей і юнацтва.

Ранейшы ажыятажны попыт на выданні, якія не маюць асаблівай інтэлектуальнай альбо духоўна-эстэтычнай каштоўнасці, праходзіць і гэта добрая навіна.

— Цяпер чуюцца меркаванні, нібыта кніжныя кірмашы па ўсім свеце перажываюць крызіс...

А.П.: Эканамічны крызіс, бясспрэчна, закрывае і кніжныя кірмашы. Першыя "званочкі" ўжо чутны — некаторыя выдавецкія фірмы, традыцыйныя ўдзельнікі нашага кірмашу, сёлета свае заяўкі не падалі. Што да іншых міжнародных кірмашоў — пакуль зборў у графіку няма. Неўзабаве адбудзецца X Вільнюскі кніжны кірмаш, у сакавіку — у Маскве «Кнігі Расіі», у красавіку — Санкт-Пецярбургскі кніжны салон, у маі — Варшаўскі міжнародны кніжны кірмаш. Ніхто не адмяняў і традыцыйны Франкфурцкі кірмаш. Спадзяёмся, што адбудзецца кніжны кірмаш і ў Кіеве.

— Алена Уладзіміраўна, што прапануюць наведвальнікам выставы-кірмашу беларускія пісьменнікі?

А.П.: Што да папулярнасці твораў пісьменнікаў, то тут і Саюз пісьменнікаў Беларусі, і выда-

вецтвы, у прыватнасці, "Мастацкая літаратура", праводзяць шэраг мерапрыемстваў. На выставе шырока прэзентуецца "Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі". На мерапрыемстве выступіць Навум Гальпяровіч, Яўген Каршукоў, Валянціна Паліканіна, Наталія Голубева, Міхась Пазнякоў, Віктар Шніп, Уладзімір Гніламёдаў, шэраг дзіцячых пісьменнікаў.

— Рэспубліка Казахстан — сёлетні ганаровы гасць кірмашу — летас упершыню прыехала на Мінскі кірмаш. Што чакаецца на іх экспазіцыі? Якія сустрэчы адбудуцца?

А.П.: Так, летас Пасольства Казахстана прадастаўляла сваю краіну інфармацыйным стэндам, пасля чаго мы распачалі перамовы аб іх удзеле асобнай экспазіцыі і ў якасці ганаровага гасця.

Казахстан прапануе шэраг прэзентацый. Адбудзецца творчая сустрэча з членам Саюза пісьменнікаў Казахстана, лаўрэатам казахстанскіх прэмій Раланам Сейсенбаевым, будучы прэзентавацца серыя "Дружба народаў", "Культурная спадчына" (Выдавецтва "Казахпарад"). А таксама казахская класічная літаратура і выданні, якія выйшлі ў серыі "Аматан" і "Сёмае слова". Між іншым, казахстанскія калегі жадалі пазнаёміць нас з творчасцю сваіх мастакоў — кніжных графікаў.

Гутарыла Ірына ТУЛУПАВА

Зусім нядаўна з Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі ў Мінскую абласную бібліятэку імя А. С. Пушкіна перададзены тры дыскі, на якіх прасочваецца творчы шлях класікаў беларускай літаратуры, даецца скарочаны змест твораў, напісаных імі ў мінулым стагоддзі. На дысках, у прыватнасці, шырока прадастаўлена творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча, Якуба Коласа, Івана Шамякіна, Янкі Маўра, Івана Мележа і іншых пісьменнікаў. Чытачы абласной бібліятэкі маюць магчымасць пазнаёміцца са зместам такіх вядомых твораў, як "Новая зямля", "Глыбокая плынь", "У краіне райскай птушкі", "Гарачы жнівень" ды іншымі.

Упраўленне культуры Мінскага аблвыканкама падваля вынікі агляду-конкурсу на лепшы музей года па патрыятычным выхаванні моладзі, які быў прысвечаны 65-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Спаборнічалі музейныя ўстановы ў трох намінацыях: "Музей і новыя адукацыйныя праграмы па патрыятычным выхаванні моладзі", "Музейныя экспазіцыі і выставачныя праекты, прысвечаныя адлюстраванню падзей Вялікай Айчыннай вайны, патрыятызму савецкага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі" і "Навуковыя даследаванні музея па ваенна-патрыятычнай тэматыцы". Найлепшых вынікаў дасягнулі калектывы Мінскага абласнога краязнаўчага музея, Слуцкага краязнаўчага музея, Дзяржаўнага мемарыяльнага комплексу "Хатынь" і Любанскага музея народнай славы.

У гонар музеяў-пераможцаў будучы выдадзены буклеты. Акрамя таго, матэрыялы абласнога агляду-конкурсу будучы накіраваны для ўдзелу ў рэспубліканскім этапе агляду-конкурсу, які завершыцца 1 красавіка 2009 года.

Валянцін БАРЫСЕВІЧ

У СШ № 3 г. Дзятлава не толькі выпісваюць выданні РВУ "Літаратура і Мастацтва", але і чытаюць іх. З ініцыятывы настаўнікаў-філолагаў творы, змешчаныя ў часопісах "Малодосць" і "Польмя", разглядаюцца ў працэсе вывучэння сучаснай беларускай літаратуры, літаратуразнаўчыя матэрыялы гэтых і іншых выданняў устанавы пашыраюць веды вучняў па творчасці пісьменнікаў, уключаных у школьную праграму. Газетныя і часопісныя публікацыі выкарыстоўваюцца таксама і ў правядзенні пазакласных мерапрыемстваў.

А нядаўна дзятлаўскія старшакласнікі разам са сваімі настаўнікамі наведлі РВУ "Літаратура і Мастацтва". Яны пазнаёміліся з калектывамі рэдакцый, якія месцяцца па вуліцы Захарава, 19, убачылі, дзе і як нараджаюцца любімыя выданні, паслухалі іх крэаіўню.

Зрэшты, спрабуюць пісаць вершы і самі школьнікі, аб чым засведчыла выступленне адзінаццацікласніцы Надзеі Мухі.

Анатоля ПАТАПАЎ

У дзіцячай бібліятэцы №6 горада Мінска адбылася прэзентацыя кнігі паэта Уладзіміра Мазго "Цуда-вуда", што пабачыла свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура".

Вёў сустрэчу старшыня секцыі дзіцячай літаратуры Саюза пісьменнікаў Беларусі, паэт Валянцін Лукша. Валянцін Антонавіч даў высокую адзнаку прэзентуемай кнізе. Да яго слоў далучыўся паэт Мікола Маляўка, які прачытаў таксама некаторыя творы з кнігі "Цуда-вуда". Ну і, вядома, спадбаліся дзеямі вершы і загадкі ў выкананні самога аўтара — Уладзіміра Мазго.

Яркае, незабыўнае ўражанне ў прысутных выклікала выступленне мялечнага тэатра "Пацешка" і дэманстрацыя кліпа песні на словы Уладзіміра Мазго "Чараўніца-елка" ў выкананні Алесі.

Летас пабачылі свет дзве кнігі аўтара — "Цуда-вуда" (выдавецтва "Мастацкая літаратура") і "Таямнічая планета" (РВУ "Літаратура і Мастацтва"). Апошняя — так бы мовіць роду "юбілейная" — 10-я кніга паэта.

Ірына РЫПАМІНСКАЯ

Сёння ў нас у суразмоўцах — дырэктар выдавецтва “Мастацкая літаратура” Уладзіслаў МАЧУЛЬСКИ. З ім і пойдзе гутарка пра выдавецкія справы і клопаты, кнігавыданне, набыткі і перспектывы.

Будучыня — за літаратурай, пазначанай духоўнасцю

— Уладзіслаў Антонавіч, выдавецтва “Мастацкая літаратура” — адно з буйных, вядомых і прэстыжных у Беларусі. Але існуюць і іншыя як дзяржаўныя, так і недзяржаўныя ўстановы, якія займаюцца выпускам кніг. Ці адчуваеце вы канкурэнцыю з іх боку?

— Зразумела, канкурэнцыя ёсць. І гэта вельмі добра. Бо попыт на кнігу дыктуе рынак. І мы нядрэнна арыентуемся ў гэтым попыце. Але задача дзяржвыдавецтваў — выпускаць не проста літаратуру, якая сёння стала суперпапулярнай: дэтэктывы, жаночыя раманы і г.д., а тую літаратуру, якая спрыяе развіццю асобы. Тут нельга абмінуць увагай узноўлены ў гэтым годзе выпуск “Школьнай бібліятэкі”, у якую ўвойдуць творы як класікаў, так і сучасных пісьменнікаў. Натуральна, тое, што выдзелена дзяржавай на выкуп для бібліятэчных паставак, не закрывае ўсю праблему выдання тых аўтараў і твораў, якія вывучаюцца ў школе. Таму выдавецтва за свой кошт выдае і будзе выдаваць такія кнігі. І ў гэтым плане існуе канкурэнцыя. Прыкладам, калі гаварыць пра пакупніка, то за руку мы яго ў кнігарню не завядзём. Ды і выбіраць ён будзе з таго, што ёсць. Таму робім стаўкі на бібліятэкі. У “Мастацкай літаратуры” гэта асноўны пакупнік.

Канкурэнцыя, да таго ж, дапамагае. Напрыклад, у кнігарні на выбар некалькіх кніг аднаго аўтара. Пры альтэрнатыве набыцця значную ролю адыгрывае і вокладка. Калі яна аформлена гожа, па-мастацку, то канечне ж, для сваёй хатняй кніжнай палічкі ці ў падарунак пакупнік абярэ больш вабнае і для вока выданне.

— А як наконт канкурэнцыі з боку расійскіх выдавецтваў?

— Нашы ні выдавецкія, ні фінансавыя магчымасці не дазваляюць запоўніць усю кніжную нішу. Але ж у Расіі кнігі на беларускай мове не выдаюцца. Беларускамоўная кніга, хто б што ні гаварыў, запатрабаваная. Асабліва выданні для дзяцей, якія выходзілі на рускай і на роднай мовах. Калі яны раскупаюцца, то аддаём перавагу беларускамоўным, бо ў гандлі гавораць, што яны карыстаюцца большым попытам.

Увогуле, мы маем свой рынак беларускамоўнай літаратуры, які, на мой погляд, сёння не запоўнены.

— Са зменамі ў краіне ці змяніўся характар літаратуры?

— Зразумела, гэта адбылося не ўчора і не пазаўчора. Мы ўсе падраслі за гэты час і маем вялікую плынь інфармацыі: Інтэрнет, радыё, тэлебачанне, таксама крыху змяніўся густ чытача. І маё асабістае меркаванне — чытач стаў больш сур’ёзным. Этап лёгкай літаратуры ідзе на спад. Дэтэктывы сталі больш якаснымі і нетрывіяльнымі. Нават і жаночыя раманы, дзе раней абняліся, пацалаваліся, ажаніліся, разбегліся — і ўсё, цяпер мае добрую мову і арыгінальную сюжэтную лінію.

— У нашай краіне дзве дзяржаўныя мовы. Якія выданні ў вас пераважаюць?

— У нас прыкладна больш як 70 працэнтаў — беларускамоўныя выданні. Гэта — палітыка выдавецтва. На жаль, на вуліцы амаль не пачуеш роднай мовы. Але попыт на беларускую літаратуру існуе. Галоўная задача — выхаваць чытача. Каб ён у 30 гадоў чытаў па-беларуску, ён павінен першыя свае кнігі ў 3, 4, 5... гадоў атрымліваць на беларускай мове. Наша серыя “Славутыя імёны” адаптаваная, разлічаная на дзяцей, якім спачатку будуць чытаць іх бацькі, а потым яны і самі далучацца да чытання. Імкнёмся выбудаваць выдавецкую палітыку так, каб наш чытач рос на кнігах, якія мы выдаём для розных узростаў нават аднаго і таго ж пісьменніка.

— Як ідзе адбор аўтараў і іх твораў, у вас існуе рэдакцыйная, мастацкая рада?

— Вядома ж, усё гэта ў нас ёсць. Па-першае, у выдавецтве ў асноўным няма заказных кніг. Па вялікім рахунку тое робіцца для дзяцей. Цяпер у сувязі з Дырэктывай № 3 Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, якая акрэслівае пытанні беражлівасці, адкрылі серыю “Будзь беражлівым”. Аўтарам прапануецца напісаць для дзяцей, прыкладам, пра беражлівых адносін да хлеба, цяпла, электраэнергіі...

Мы цесна супрацоўнічаем з літаратурнымі часопісамі, з РВУ “Літаратура і Мастацтва”, Саюзам пісьменнікаў Беларусі, прыкмячам літаратуру. Ужо цяпер ідзе работа па складанні планаў на 2010 год. Вывучаем рукапісы, робім перспектывыныя планы і адсылаем яго ў зацікаўленыя арганізацыі: бібліятэкі, кнігагандаль... Чакаем ад іх водгукі, на падставе якіх і працуем.

Ёсць шмат новых аўтараў, для іх існуе серыя “Дэбют”. Ды і ў вядомых аўтараў — Федарэнкі, Баравіковай, Марчука, Аўруціна і многіх іншых — з’яўляюцца новыя творы, якія павінны быць выдадзеныя.

— Некаторыя з літаратураў скардзяцца на чэргі на выданне сваіх кніг у “Мастацкай літаратуры”...

— Чэргаў у нас не існуе. Ёсць яшчэ такое паняцце, як “фінансавая магчымасць” выпусціць кнігу ў свет. Цяпер кніга не нейкі там дэфіцыт, і яна павінна пэўны час, на-

ват паўгода, пастаяць на паліцы ў кнігарні. Бо нават заўзятая чытачы і кнігалобы не ходзяць кожны дзень у гэтыя крамы...

Так, некаторым аўтарам мы адмаўляем, калі рэдакцыйная рада не лічыць кнігу годнай для выдання ў “Мастацкай літаратуры”. Часам добрыя кнігі прапануем, з-за адсутнасці фінансавых магчымасцей, аднесці ў іншае выдавецтва.

— А тыя, хто выдаўся, на-ракаюць на нявыплату ганарараў...

— Перада мною пастаянна на стаале ляжаць ведамасці па запавычанасці літаратарам і мастакам. Гэты спіс узноўляецца штотыдзень. Як толькі бачу, што ўсё рэалізавана, то бухгалтэрыя адразу разлічваецца з імі. Але ж першапачаткова аўтар падпісвае дамову, на якую ён ідзе з выдаўцом. Па-першае, аплата ганарару адбываецца пасля рэалізацыі 85 працэнтаў тыражу, па-другое, выдавецтва мае права прапанаваць аўтару узяць кнігамі. Калі кніга распрадаецца, дык ніякай затрымкі па выплаце няма. А чаму 85? 10 — 15 працэнтаў закладваецца як прыбытак выдавецтва. Ідзём на тое, што нават не атрымаўшы свайго прыбытку, але акупіўшы выдаткі, выплачваем ганарар. Калі пісьменнік бярэ кнігі, арганізуем шматлікія сустрэчы, на якіх ён выступае, а выдавецтва прадае кнігі з уласным подпісам аўтара.

— Хто з аўтараў або якія кнігі цяпер запатрабаваныя?

— Добра ідзе дзіцячая літаратура, якая не вельмі аб’ёмная: 1 — 2, максімум да чатырох аркушаў. Па-першае, гэта ўплывае на яе кошт. Па-другое, для дзіцяці некалькі маленькіх, прыгожа аформленых кніжачак лепей за адзін вялікі фаліант.

Запатрабаваныя гістарычныя кнігі, прыкладам, серыя “Гісторыя ў асобах” А. Марціновіча і серыя “Залатое пярэ”, дзе выйшлі творы Р. Баравіковай, А. Аўруціна і В. Шніпа. Увогуле, у паэзіі свой чытач, у прозы — таксама. Шмат хто з літаратураў сёння папулярны, тут можна доўга пералічваць імёны.

— Уладзіслаў Антонавіч, што, на ваш погляд, трэба рабіць, каб беларускамоўныя выданні набылі большую папулярнасць?

— У прынцыпе, мы пра гэта гаварылі — чытача трэба вы-

хоўваць з дзяцінства, з таго моманту, як ён толькі пачынае разумець тое, што чытае.

— Вы пастаянна бераце ўдзел у рэспубліканскіх, міжнародных кніжных кірмашах. Як яны спрыяюць ды ўплываюць на дзейнасць “Мастацкай літаратуры”?

— Кніжныя выстаўкі-кірмашы вельмі карысныя па некалькіх параметрах. Тут прыярытэт надаю нашай выстаўцы-кірмашу “Кнігі Беларусі”: для выдавецтва яна лічыцца адной з галоўных. Паказваем тое, што зрабілі за год, свайму асноўнаму чытачу — жыхарам нашай краіны. На гэтым кірмашы таксама можам пабачыць, чаго дасягнулі нашы калегі. Тое ж датычыць замежных выставак, у якіх бярём удзел: у Маскве, Варшаве, Вільнюсе, Франкфурце-на-Майне. Калі на нашым кніжным форуме ў кожнага з выдаўцоў асобны стэнд, то ў замежжы — агульная экспазіцыя беларускіх выдавецтваў: прадстаўляем, так бы мовіць, твар дзяржавы. І паверце, дзяржаве за нас не сорамна.

На такіх мерапрыемствах мы вучымся, бо ўдасканаленню няма межаў. Мастацтва афармлення кнігі, як неад’емная частка кнігавыдавецкага працэсу, у рэспубліцы значна павысілася. Вось гэтак і спрыяюць кніжныя кірмашы — узаемавыгадны абмен вопытам работы. Тое ж датычыць і конкурсу “Мастацтва кнігі”. І, канечне ж, наладжваюцца кантакты з выдавецтвамі і аўтарамі з іншых краін.

— Ці павялічыцца найменне выданняў у гэтым годзе?

— Галоўнае — дзяржава не зменшыла датаванне і адкрыта “Школьная бібліятэка”. Безумоўна, крызіс нас не абмінае: павялічыліся кошты на паперу, на паліграфічныя паслугі. Магчыма, каб не панізіць колькасць найменняў, зменшым тыражы...

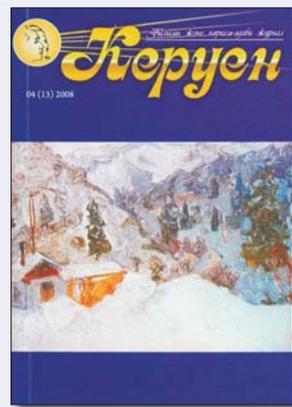
— Сёлетні год абвешчаны годам роднай зямлі, да таго ж — 65-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і, зразумела, Дзень беларускага пісьменства. Выхтуеце якія-небудзь тэматычныя выданні?

— Год роднай зямлі — гэта не проста прырода, а паняцце вельмі шырокае. Яно ўлучае многае: краявіды, зямлю, гарады і мястэчкі і ў першую чаргу саміх людзей — ўсё тое, што існуе на дадзенай нам Богам тэрыторыі. Таму кардынальна нешта мяняць у планах не бачу сэнсу, бо тое, што мы робім, робім пра нашу зямлю і для нашай зямлі.

Наконт 65-годдзя вызвалення Беларусі. У выдавецкім асартыменце заўсёды прысутнічаюць кнігі пра ваенныя падзеі. Плануем выдаць знакамітую кнігу “Ніколі не забудзем”. Мы ўжо сустрэліся з яе ранейшымі ўкладальнікамі. Выданне будзе дапоўненае, але не сённяшнімі аповедамі, а тымі, якія ў той час не ўвайшлі ў кнігу.

І, канечне ж, адно з галоўных нацыянальных свят — Дзень беларускага пісьменства, якое сёлета прымае Сморгонь. Ужо падрыхтаваны рукапіс, працуем над афармленнем кнігі з серыі “Беларусь літаратурная” — “Сморгоншчына літаратурная” (складальнікі — М. Казлоўскі з удзелам Г. Пашкова і супрацоўнікаў Сморгонскай раённай бібліятэкі). У выданні адлюстравана творчасць больш як 50 аўтараў, і яно стане сапраўднай энцыклапедыяй літаратурнага жыцця Сморгонскага раёна.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

Дыялог традыцый

Штогод узводзяцца новыя масты літаратурнага сяброўства паміж Казахстанам і Беларуссю. Так, у мінулым годзе ў Мінску па ініцыятыве Пасольства Рэспублікі Казахстан у Беларусі, а таксама пры ўдзеле Саюза пісьменнікаў Беларусі ды Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў прайшоў форум пісьменнікаў і культуролагаў “Культурная спадчына ў дыялогу традыцый”.

У рэзюмэ форуму былі нанесеныя пытанні пра шматграннае культурнае, інфармацыйнае, кнігавыдавецкае і навуковае супрацоўніцтва рэспублікі — пераклады на казахскую і беларускую мовы мастацкай літаратуры, удзел у кніжных кірмашах, падтрымка сувязяў паміж універсітэтамі, стварэнне беларуска-казахстанскай кніжнай серыі, а таксама выдання “Беларусы ў Казахстане” ды сайта, прысвечанага культурам краін.

На леташнім форуме, пра які зараз піша казахскі часопіс “Керуен”, у Беларусь прыехалі казахскія навукоўцы, паэты, перакладчыкі, культуролагі і крытыкі. Ад беларускага боку выступілі літаратары, галоўныя рэдактары літаратурных часопісаў і газет, дырэктары выдавецтваў і ўстаноў адукацыі, сярод якіх Віктар Праўдзін, Міхась Пазнякоў, Мікола Мятліцкі, Аляксей Наварыч, Раіса Баравікова, Анатоль Казлоў, Уладзіслаў Мачульскі, Андрэй Карэлін ды іншыя. Дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Раман Матульскі арганізаваў для дэлегатаў экскурсію па галоўным кнігасховішчы краіны.

Гісторыя казахска-беларускіх літаратурных сувязяў бярэ пачатак у XIX стагоддзі, калі ў Казахстане жылі ўраджэнцы беларускай зямлі З. Серакоўскі, Б. Залескі, А. Янушкевіч. Браніслаў Залескі, сябра Тараса Шаўчэнка і на казахскай ссыльцы, пасля вяртання на радзіму стварыў у 1869 годзе альбом жыццяпісу “Жыццё казахскіх стэпаў”. Паэту Жамбылу Жабаеву, чья кніга “Песні і паэмы” выйшла ў 1939 годзе на беларускай мове, прысвячалі свае творы Янка Купала і Якуб Колас. Пасля трэцяга пленума Саюза савецкіх пісьменнікаў, што адбыўся ў Мінску ў 1936 годзе, выйшлі пераклады вершаў Янкі Купалы, зробленыя казахскім паэтам І. Жансұтұравым. А ў 1982 годзе ў Алма-Аце выходзіў зборнік “Выбранае” Янкі Купалы. У гады Вялікай Айчыннай вайны ў Алма-Аце жыў класік беларускай дзіцячай літаратуры Янка Маўр. Гэтыя звесткі падае ў сваім артыкуле “Прысутнасць беларускай культуры ў Казахстане”, апублікаваным у “Керуене”, дырэктар РВУ “Літаратура і Мастацтва”, краязнаўца Аляксей Карлюкевіч. Ён згадвае, што шэраг беларусаў-пісьменнікаў спрычыніліся да казахскай культуры падчас вымушанага тут знаходжання ў выніку палітычных рэпрэсій — С. Хурсік, В. Дудзіцкі, П. Бітэль і Я. Скрыган. Так, у Джэзказганскай вобласці на рудніку Пятро Бітэль перакладаў на беларускую мову паэму Адама Міцкевіча “Пан Тадэвуш”, карыстаючыся слоўнікам, які даслаў яму Максім Танк. Паводле Алясея Карлюкевіча, гэтая тэма патрабуе больш падрабязных даследаванняў, якія дапамаглі б выявіць узаемаўплыў нашых літаратур.

Саша ДОРСКАЯ

На скрыжаванні «мерыдыянаў»

— Уладзімір Віктаравіч, чым адметны быў для работнікаў культуры мінулы год?

— Не магу не пачаць з асобных лічбаў. Радуе, што колькасць гурткоў, клубаў па інтарэсах, аматарскіх суполак за леташні год павялічылася на семнаццаць адзінак. Усяго ж у раёне працуюць 193 аб'яднанні, сіламі якіх у мінулым годзе было праведзена 3536 культурна-масавых мерапрыемстваў, з іх 1696 — платных. Толькі ўдзельнікамі мастацкай самадзейнасці быў дадзены ў гарадах і вёсках 801 канцэрт (139 платных), пастаўлены 84 спектаклі (57 платных). Ад пазабюджэтай дзейнасці ўстаноў культуры (усяго 23 віды платных паслуг — наладжванне вечароў адпачынку, «агеньчыкаў» і платных канцэртаў, і аказанне паслуг бібліятэкамі, і арганізацыя экскурсій па музеі, і ўтрыманне платных гурткоў і г. д.) у мясцовы бюджэт было пералічана каля 600 мільёнаў рублёў.

Як вынік гэтай дзейнасці, на сённяшні дзень Лідчына мае досыць неаблагодную матэрыяльную базу для правядзення вечароў адпачынку, фестываляў эстраднай песні і рок-музыкі, танцавальных конкурсаў і святаў (набыты сучасныя музычныя інструменты і гукавая апаратура, восем камп'ютэраў, тканіна для пашыву артыстычных касцюмаў). Значная частка фінансавых сродкаў з раённага бюджэту (1278,9 мільёна рублёў) была асвоена на рамонце і рэстаўрацыі аб'ектаў культурна-асветнага прызначэння (Лідскі гісторыка-мастацкі музей), а таксама на аднаўленні і паляпшэнні матэрыяльнай базы культасветустаноў у трох аграгарадках.

І — лічба апошняга, якая ўказвае на якасны бок справы. У раёне плённа працуюць сорок (!) фальклорных, вакальных, вакальна-інструментальных калектываў, якія маюць ганаровыя званні «народны» і «ўзорны». Яшчэ некалькі вакальных і інструментальных груп да прысваення гэтых званняў былі вылучаны летась.

— Назавіце іх, калі ласка.

— У мінулым годзе на разгляд камісіі ўпраўлення культуры Гродзен-

«ЛіМ» працягвае серыю інтэрв'ю з начальнікамі аддзелаў культуры райвыканкамаў Беларусі. Сёння карэспандэнт штотыднёвіка» размаўляюць з начальнікам аддзела культуры Лідскага райвыканкама Уладзімірам САМСОНАВЫМ

скага аблвыканкама пададзены лісты на прысваенне ганаровых званняў у вакальна-харавым жанры двум калектывам Бярозаўскага гарадскога Дома культуры: мужчынская вакальная група «Кронан» і дзіцячая эстрадная студыя «ART-VOICE». У мінулым годзе, як і раней, самадзейныя артысты гэтых калектываў былі неаднаразовымі пераможцамі гарадскіх фестываляў «Музычныя Валянцінкі» і патрыятычнай песні «Давай ганарыцца, што мы — беларусы», раённага і абласнога фестываляў «Зорны дождж» і «Масты надзей», рэспубліканскага телефестываля армейскай песні «Звязда».

— Колькасць аматарскіх аб'яднанняў у раёне павялічваецца. Як вылучыць сярод лепшых — самых таленавітых? І тут, на нашу думку, паўстае сур'ёзнае пытанне: як вылучыць з усіх — лепшых, з лепшых — таленавітых, з таленавітых — самых...

— Відаць, акурат і адбываецца, вобразна кажучы, перасячэнне вакальных і духоўных «мерыдыянаў». Гэта, нахшталь, як і ў паэзіі ці мастацтве. Можна не любіць восень ці зіму, але фарбы, адшуканыя паэтам ці мастаком, настолькі іншы раз уражваюць, ствараюць яркі малюнак, што паэтычны твор ці карціна, успрымаюцца, як сваё, як знойдзены скарб.

Якраз падчас творчых конкурсаў і адшукваем той дыямент, які з часам засвеціцца зоркай. Так, у красавіку мінулага года мы правялі раённы конкурс дзіцячай эстраднай песні «Зорны дождж», на якім гран-пры атрымала Юля Белязон. Потым юныя артыстыкі прадстаўлялі Лідскі раён на абласным фестывалі дзіцячай эстраднай творчасці «Масты надзей», дзе Юля Белязон, а таксама Алесь Лісоўская і Анастасія Апанасенка былі ўшанаваны дыпламамі. Дарэчы, гран-пры на

абласным фестывалі эстраднай песні «...И вечная весна», які праходзіў у Шчучыне, таксама атрымала наша спявачка, Галіна Піваварчык.

А нядаўна на базе Лідскіх дзіцячых музычнай школы і школы мастацтваў мы правялі першы раённы фестываль-конкурс дзіцячага мастацтва «ЛьВенок», дзе таксама былі вызначаны лепшыя. Да слова, тры навучкі дзіцячай школы мастацтваў Вольга Машкала, Наталя Шыла і Юля Кастрэміна з'яўляюцца стыпендыятамі Спецыяльнай прэміі фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

Што ж да больш дарослай моладзі, то ў кастрычніку адбыўся першы тур рэспубліканскага агляду-конкурсу на лепшую арганізацыю дыскатэчных вечароў у клубных установах. У нашым горадзе і раёне ўжо стала добрай традыцыяй праводзіць агляды-конкурсы сярод танцавальных калектываў, рок-музыкантаў, гітарыстаў, якія ладзяцца пад прыгожымі назвамі: «Крыштальны башмачок», «Срэбраная гара» ды іншымі.

— Як вядома, кожная гістарычная эпоха пакідае за сабой след матэрыяльнай і духоўнай культуры. Уладзімір Віктаравіч, у якім сёння стане Лідскі замак? Што будзе з домам, у якім некалі жыў і тварыў паэт Валянцін Таўлай?

— Што тычыцца Лідскага замка, пабудаванага ў гатычным стылі ў далёкім XIV стагоддзі, то ён амаль на шэсцьдзесят працэнтаў быў разбураны: дзве сцяны і адна з вежаў ляжалі ў друзе. У 2004 годзе распачалі аднаўленчыя работы: была расчышчана ад завалаў замкавая тэрыторыя, умацаваны сцены. Мяркуем у 2009 годзе распачаць яго рэканструкцыю: будзе ўзведзена вежа, праведзены рамонт разбураных сцен. Усе работы на гэтым важным аб'екце плануем завяр-

шыць у 2012 годзе. Спадзяюся, што Лідскі замак з цягам часу стане цэнтрам турыстычнага жыцця ў рэгіёне.

Сёлета будзе праведзены рамонт і ў будынку, дзе жыў Валянцін Таўлай. Там будзе створаны літаратурны музей.

— У ваколіцах Ліды ўвогуле няма памятных гістарычных мясцін: культурных пабудов, помнікаў даўніны...

— Так-так. Ля вёсак Беліца, Белуграда, Бурносы, напрыклад, знойдзены старажытныя паселішчы і стаянкі людзей эпох неаліту, каменнага і бронзавага вякоў (X—III тысячагоддзі да нашай эры), ля вёскі Дакудова ёсць помнік міжнароднага значэння «Дуга Струве». На Лідчыне жылі і працавалі шмат хто з творцаў, вядомых далёка за межамі нашай краіны...

— Думаецца, якраз на гэтым падмурку і павінен будавацца грамадскі і гістарычны вопыт наступных, сённяшніх пакаленняў.

— Скажу больш. Менавіта такі падыход (поруч з іншымі, зразумела) у культурна-асветнай рабоце з цягам часу будзе яшчэ больш актуалізавацца. Давайце вось, да прыкладу, возьмем музычнае мастацтва. Усё больш відавочным становіцца імкненне нашых сучаснікаў не толькі стварыць штосьці новае, але і зберагчы здабыты музычнай культуры сваіх продкаў. Яскрава гэта — сплаў даўніны і мелодый дня сённяшняга — выяўляюць на Лідчыне, прынамсі, два калектывы — «Фестываль» і «Гудскі гармонік», якія на абласным фестывалі «Зайграйце, музыкі», што адбыўся ў лістападзе мінулага года, былі ўтанаваны дыпламамі першай і трэцяй ступеняў адпаведна.

Гутарылі Алесь ХІПРУН, Валянцін БАРЫСЕВІЧ

Культурнае жыццё Століншчыны

Наступны наш суразмоўца Васіль ЗАРУБА, які працуе начальнікам аддзела культуры райвыканкама ў Століне.

— Васіль Андрэевіч, у верасні ў Століне праходзілі абласныя Дажынкi. Горад ужо не першы раз становіцца гаспадаром гэтага свята. Якую праграму прапанаваў гасцям ваш аддзел?

— У 1996 годзе ў нас праходзілі рэспубліканскія Дажынкi. А праз год Столін прымаў першыя абласныя Дажынкi.

Мінулагадзеньнаму святу папярэднічала вялікая праца, гадоўным чынам у сферы будаўніцтва. Былі рэканструаваны гарадскі Дом культуры, раённая бібліятэка. Акрамя гэтага ўдалося адрамантаваць кінатэатр «Экран». Раённая дзіцячая бібліятэка пераехала ў новы будынак.

Свята праходзіла ў гарадскім парку. У першы дзень на эстраднай пляцоўцы адбыліся канцэрт, а затым дыскатэка. Таксама прайшлі канцэрты творчых калектываў вобласці ў гаспадарках Столінскага раёна. У другі дзень прагра-

ма была больш насычанай: і святочны кірмаш, і выстава-продаж вырабаў народнай творчасці «Вераснёвы россып», і спартыўна-масавыя мерапрыемствы, і зразумела, цырымонія ўзнагароджання пераможцаў абласнога спаборніцтва па ўборцы ўраджаю 2008 года...

— У Століна ёсць два гарады-пабрацімы — Жывец у Польшчы і Хомберг у Германіі. Дэлегаты з гэтых гарадоў прысутнічалі і на Дажынках. А ці даводзіцца з нейкімі канцэртамі столінскім калектывам выязджаць у Жывец і Хомберг?

— У нас заключана дамова з польскімі гарадамі Жывец і Людагавіца, і на працягу доўгага часу нашы калектывы ездзяць у Польшчу: і народны хор «Крыніца», і заслужаны ансамбль народнай музыкі «Выцінанка», а таксама ансамбль танца «Рэха». Больш як дзесяць гадоў мы супра-

цоўнічаем з нямецкім горадам Хомбергам у галіне культуры, аздаравлення, адпачынку.

— Майстры з вёскі Гарадна вядомыя не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. А якімі майстрамі яшчэ можа ганарыцца Століншчына?

— У Гараднай у нас створаны нават «Дом ганчара». Тут праходзіць і міжнародны пленэр. А ганчар Аўрам Басавец стаў лаўрэатам прэміі «За духоўнае адраджэнне». Гэтай высокай прэміяй адзначаны і іншы майстар, разьбяр па дрэве з вёскі Цераблiчы, Сцяпан Супрунчык.

Нельга не адзначыць і іншыя кірункі: лозапляценне, саломаляценне, бандарства, ткацтва... І ўсімі майстрамі мы, безумоўна, ганарымся.

— У цэнтры горада стаіць у занябаным стане сiнагога — помнік архітэктурі XVIII ст. Які лёс чакае гэты культурны будынак? Ці плануецца яго рэстаўрацыя?

— У свой час быў распрацаваны праект рэканструкцыі сiнагогі. Тады акурат было створана грамадска-культурнае аб'яднанне «Мост». Разам з гэтым аб'яднаннем мы праводзілі Дні памяці па расстраляных падчас Другой сусветнай вайны яўрэяў. І «Мост» збіраўся знайсці грошы на адбудову сiнагогі, паколькі яна была перададзена на баланс аб'яднання. Але фінансавыя пытанні не вырашыліся. І таму сiнагога вярнулася ізноў на баланс аддзела культуры. На 2009 год мы закладаем сродкі на кансервацыю сiнагогі. Раней меркавалася ў адрэстаўраваным будынку размясціць залу выстаў, музеяў. Але на поўную рэстаўрацыю патрэбны вялікія сродкі, знайсці якія не так і лёгка.

Гутарыў Дзмітрый БЕРАЖНЫ Фота аўтара

Медалі Кірылы Тураўскага

Храму Праабражэння Гасподня ў Дзятлаве споўнілася 500 гадоў. З нагоды юбілею сюды прыязджаў архіепіскап Навагрудскі і Лідскі Гурый, якога цёпла віталі вернікі. Пасля ўрачыстай службы адбылося ўручэнне ўзнагарод Праваслаўнай царквы. За значны ўклад у духоўнае адраджэнне і выхаванне ўтанаваны медалі свяціцеля Кірылы Тураўскага старшыня райвыканкама Васіль Грыгчанка, благачыны цэркваў Дзятлаўскай акругі, настояцель прыхода храма Праабражэння Гасподня г. Дзятлава Мікалай Пінчук, дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь Міхаіл Орда.

Таксама архіепіскап Гурый уручыў Падзякі Праваслаўнай царквы. Іх атрымалі намеснік старшыні райвыканкама Пётр Чырко, намеснік дырэктара прадпрыемства «Ізакам» Аляксандр Шалесны, кіраўнікі прадпрыемстваў, арганізацый і ўстаноў горада, якія зрабілі значны ўнёсак у будаўніцтва новага храма.

Іосіф ЗАЯЦ

Памятаю, як чатыры гады таму прывёз са Львова некалькі зборнікаў сучаснай украінскай лірыкі, выдадзеных у нязвычайным для нас фармаце — з двайной мяккай вокладкай, якая загінаецца, утвараючы своеасаблівыя закладкі. Для мяне гэтыя кніжкі сталіся эталонам таго, як павінен выглядаць зборнік сучаснай паэзіі. Таму мяне шчыра заінтрыгавала новая кніга Аксаны Спрычан “Жывая”, выдадзеная ўстановай “Мастацкая літаратура” ў гэтым жа фармаце.

Экзістэнцыя ў барвах усходу

Дызайнер Руслан Найдзен знайшоў выдатнае візуальнае рашэнне, выкананае ў рэчывы мінімалізму, дбаючы, такім чынам, пра выразнасць паэтычнага слова, а не толькі пра ілюстратывнасць. Але, аданіўшы знешні выгляд кнігі, я не пазбавіўся ад прыгэнага хвалявання, ці будзе змест адпавядаць форме і ці хаваецца за стылёнай вокладкай такая ж сучасная і яркая лірыка? Дзякаваць Богу, мае трывогі не спраўдзіліся, а на старонках зборніка сустраў цікавыя арыгінальныя творы, дасціпныя як паводле формы, так і паводле зместу.

Першае, што кідаецца ў вочы, — гэта своеасаблівы арыенталізм мастацкага мыслення аўтаркі: нездарма зусім надаўна Аксана вярнулася з Душанбе, прывезшы з сабой перамогу ў конкурсе “Садружнасць дэбютаў” у намінацыі “За філасофскую лірыку”. Наогул, у мяне складалася ўражанне, што паэтка з’яўляецца чалавекам пераважна ўсходняга тыпу мыслення, пра што сведчыць як яе някідкая манера трымацца падчас выступленняў, так і ўнутраная скіраванасць літаратурнай творчасці. Гэтаму чалавеку не ўласцівы знешні пафас, і адразу цяжка прыкмеціць тое віруючае жыццё душы, якое адкрываецца пры ўдумлівым чытанні вершаў А. Спрычан.

Апрача таго, што яна не хавае сваёй сімпатыі да вершаванай формы хоку, пра ўсходнюю скіраванасць новага зборніка сведчыць таксама і неардынарная структура. У кнізе 11 раздзелаў, вылучаных і названых у адпаведнасці... з колькасцю знакаў прыпынку, што ўжываюцца на пісьме. Коска, шматкроп’е і клічнік, пастаўленыя пасля слова “жывая”, не проста дапаўняюць назвы раздзелаў, а становяцца паўнаважымі сэнсавымі адзінкамі і ў сваёй шматзначнасці нагадваюць усходнія іерогліфы. Аўтарка прапануе задумацца, “колькі самоты і суму” сканцэнтравана ў маленькай

кропцы, і сцвярджае, што “асноўны працяжнік ставіцца паміж датамі нараджэння і смерці”. Шматкроп’е, пыталнік ці дзвосексе вызначаюць агульны настрой вершаў, аб’яднаных у пэўным раздзеле, але, перадусім, гэтыя знакі прыпынку ўжываюцца паэткай “дзеля таго, каб свае імгненні мы не прапусцілі, пакуль жывыя”.

Даследуючы такім чынам філасофію мовы, Аксана, тым не менш, грашыць часам празмерным ухілам у філалогію. Я, канечне, разумею, што лінгвісты ды літаратуразнаўцы складоў сёння асноўны пласт чытачоў беларускай літаратуры, але не лічу вартым арыентавацца толькі на гэтую дыпламаваную аўдыторыю. Чым шырэй пэўны аўтар раскрывае агульначалавечы каштоўнасці, тым вышэй мастацкі ўзровень яго твораў, а пасажы кшталту “наш з табою гістарычны, дэтэктывны” і “сацыяльна-псіхалагічны раман”, ці “пачатак імя <... > твайго — выбухны, звонкі, вуснава-зубны зычны гук — найлепш вымаўляецца ў пацалунку” малалічывыя для шараговага чытача. І я не бачу нічога станоўчага ў тым, што сённяшня прадстаўнікі “другога філалагічнага пакалення” празмерна паглыбляюцца ў мовазнаўства, і дагчыцца гэта не толькі творчасці А. Спрычан. На мой погляд, сапраўднае мастацтва мусіць несці пасыл да разбурэння ўсякіх бар’ераў паміж людзьмі, а не абслугоўваць ізаляванае кола аматараў.

Невялічкія па памеры верлібры, што складаюць асноўны змест кнігі “Жывая”, нагадваюць сабой своеасаблівыя дзённічковыя запісы, вокалгненныя занатоўкі, змешчаныя ў тонкую лірычную абалонку. Пераважна гэта вершы філасофскага і любоўнага характару, разнастайныя паводле настрою і тэматыкі, якія, тым не менш, вызначаюцца канцэптואльным адзіствам: шматзначная назва і універсальная структура зборніка дазваляюць

сбраць пад адной вокладкай творы абсалютна рознага напрамку. Знайшлося тут месца і грунтоўным паэмам, і візуальнай паэзіі, і разнастайным фармальным эксперыментам. Сапраўднай знаходкай для літаратуры з’яўляецца паэма “Цяжарнасць і лёгкасць быцця...” — надзвычай шчымы і самабытны твор жаночай паэзіі. Паэма распаўвае пра цяжарнасць жанчыны як пра сапраўдны цуд чалавечага жыцця, адлюстроўвае далікатны мацярынскі погляд на гэту з’яву, чым нагадвае пра вобразы мадоннаў з палотнаў Леанарда і Рафаэля, і, канечне, пра “Вераніку” Багдановіча:

*Здзіўляюся жыццю.
Пакуль што
больш, чым смерці.
Здзіўляюся сабе.
Пакуль што
больш і больш.
Расце мой месяц ясны
і хутка стане поўняй.
І крык майго дзіцяці
запоўніць гэты свет
здзіўленнем
ад жыцця,
здзіўленнем
ад сябе...*

Я наогул лічу, што тэма жаночай душы, і найперш яе мацярынскага пачатку, слаба раскрыта ў сусветнай культуры, і любячы зрухі ў гэтым плане, асабліва сыходзячы ад аўтараў-жанчын, надзвычай запатрабаваныя.

Ужо было адзначана, што паэзія А. Спрычан вызначаецца багаццем формаў, але маецца на ўвазе не адмысловая форматворчасць, а хутчэй натуральны эксперымент, прадкытаны патрабаваннямі зместу. Асабліва ў гэтым плане паказальна паэма “За неба”, кожная строфа-лесвіца якой чытаецца знізу ўверх. За кошт такога графіч-

нага афармлення ўзмацняецца агульны эффект ад працывапаўнага, ствараецца ўражанне эмацыянальнага пад’ёму, нездарма аўтарка вызначыла жанр твора, як паэма-імкненне. Іншы твор “Вераніка халоднага лета” напісаны ў цікавай форме “паэмы з недасланных вершалістоў”, а дзве паэмы “Пяць, сем і зноў пяць” і “Хоку царкоўнай вуліцы” складзены палкам у адпаведнасці з патрабаваннямі памеру хоку. Першая з іх заканчваецца наступнымі радкамі: “Над Лысай Гарой свеціць / сузор’е Хоку,” — гэтыя словы як мага лепш выражаюць квінтэсенцыю ўсяго зборніка, бо фактычна ўвесь яго змест — гэта пераасэнсаванне традыцый беларускай літаратуры на ўсходні лад. Апошні раздзел кнігі, пазначаны словам “Жывая” без усякіх знакаў прыпынку пасля яго, утрымлівае творы, у фармальным плане асабліва разнавольныя. Сярод іх вылучаюцца адзін надзвычай моцны і сэнсавы ёмісты вершык:

*паміж поўняй і поўнаю чаркаю
мая сляза скоіцца
а на нечым шляху
увесць пыл
будзе прыбіты*

Гэты прыклад дэманструе менавіта сутнаснае разуменне асаблівасцей японскай паэзіі, і тут яны адлюстраваны значна лепш, чым гэта было з непасрэдным перайманнем колькасці складоў.

У лірычных раздумах і фармальных новаўвядзеннях Аксаны Спрычан нярэдка адчуваецца ўплыў Алеся Разанава. Але, як гэта ні дзіўна, у яе паэзіі прасочваецца таксама і ўздзеянне іншай легендарнай для беларускай паэзіі фігуры — Анатоля Сыса. Нягледзячы на тое, што аўтарку ў асноўным хваляюць пытанні яе ўнутранага свету, яна не цураецца выказаць гарачыя патрыятычныя пачуцці. Так, у вершы, прысвечаным блізкаму чалавеку Вадзіму, ёсць такія радкі:

*І што ў табе
ад імені твайго —
ляцець ад зім
ці рыфмаваць з Рагімай?
І што ў табе
ад імені майго? —
Яно —
ад першай літары
з Айчынай.*

Здаровы патрыятызм ніколі не шкодзіць, але прыўносіць грамадзянскі пафас у творчым лірыкі недарэчна і неак несучасна. Аднак у цэлым, нягледзячы на нязначныя заўвагі, зборнік “Жывая” пакінуў у мяне пераважна станоўчыя ўражанні — гэта канцэптואльна вытрыманая, дасціпна ўпарадкаваная кніга сучаснай паэзіі, дзе арганічна паяднаны фармальныя пошукі і змястоўная глыбіня.

Алесь СУХАДОЛАЎ

Памятаць свае імёны

Сёння, пасля заўчаснага і раптоўнага адыходу іх хроснай маці Ніны Маціш, з якой мы актыўна ліставаліся да апошніх яе дзён, мне вельмі прыемна чытаць кожную новую кніжку сваіх калег, жыццёвымі і літаратурнымі праблемамі якіх яна рупілася, бадай, больш, чым сваімі.

Днямі вось атрымаў навагодні падарунак ад Расціслава Бензюрка з Жабінкі. Пісьменнік і паэт выдаў сваю чарговую кнігу, якую назваў “Аўтографы”. Зыходзячы з яе агульнага зместу, назоў даволі трапны і абсалютна адпавядае аўтарскай задуме.

Першая думка пасля прачытання: такая кніжкі проста неабходная — гэта яркі летапіс літаратурнага жыцця цэлага рэгіёна краіны. Здавалася б, побытавыя і дробныя згадкі пра нашых класікаў, якія па тым часе, можа, і не мелі б асаблівага значэння, а то і былі б успрынятыя з крыўдай некаторымі пісьменнікамі, ужо сёння з’яўляюцца каштоўнымі крупіткамі досведу і ўдакладнальнымі шпрыхамі да творчых партрэтаў знакамітых постацяў нашай літаратуры. А ўспамінае Р. Бензюрук даволі даўнія часы, калі яшчэ былі маладымі і сам будучы мэтр берасцейскіх літаратараў, крытык Уладзімір Калеснік, і тыя, хто наведваўся на Берасцейшчыну з выступленнямі, а гэта Янка Брыль, Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч, Фёдар Янкоўскі, Аляксей Карпюк, Вячаслаў Адамчык, Рыгор Барадудзі, Іван Шамякін, Мікола Купрэў, Уладзімір Ліпскі, Мікола Чарняўскі... А поруч з імі распаўвадаюцца не менш цікавыя гісторыі пра пісьменнікаў і паэтаў, якія жылі альбо жывуць на

Ужо не раз заўважаў па сваіх тэкстах, што ў мяне найбольш блізкія сувязі з літаратарамі Берасцейшчыны. Ёсць нават такое ўнутранае адчуванне, што я заўжды з’яўляўся сябрам іх абласной пісьменніцкай суполкі. Праўда, афіцыйна іх цяпер дзве, але насамрэч усе тамашнія пісьменнікі і паэты адзіныя, бо яны заўжды кіраваліся і кіруюцца найперш творчымі ідэямі.

Берасцейшчыне: М. Засіма, Я. Янішчыц, М. Рудкоўскага, Н. Маціш, А. Каско, В. Сахарчука, В. Гадулькі, А. Наварыча, І. Арабейка, М. Цялічку, І. Дацкевіча, В. Давідчыка...

У першым раздзеле Р. Бензюрук друкуе свае вершы, прысвечаныя слаўным літаратурным і гістарычным асобам нашай Айчыны, але падае гэта ў цікавай форме, папярэдне зрабіўшы лірычны ўводзіны з тлумачэннем сваіх “узаемаадносін” з гэтымі героямі, што сталася штуршком для напісання паэтычных твораў, сярод якіх, трэба прызнаць, ёсць даволі адметныя і арыгінальныя па змесце і форме (“Беларускі дудар”, “Каліноўскі”, “У Яту, да Багдановіча”, “Па дарозе ў Еўлічы”, “Паэтаў Востраў”).

Увогуле кніга напісана сціслым і празрыстым стылем, даходлівай, месцамі іранічнай, сакавітай народнай мовай. Працэнтую фрагмент для прыкладу з такога запамінальнага і адметнага абразка, як “Кветкі і Паўлінка”, пра пераказаны аўтару былым супрацоўнікам Зэльвенскай райгазеты Іосіфам Багіным згадкі ад сустрачы з Л. Геніюш і П. Мядзёлкай. Вось як таленавіта намалываны жывы партрэт маладзёна Янкі Купалы (вуснамі Паўліны Вікенцёўны): “Найчасцей выпадала нам сустра-

кацца з Янкам, калі я жыла ў Вільні. Моладзь устроівала вечарыны з танцамі. Янка, бываючы, прыбываў, паскача полечку, спытаецца: “Ну і як вам тут, у Вільні, жывецца? Ці многа ў вас такіх гоных дзясціч, з якімі можна цікава бавіць час?” Засміецца і пабяжыць, каб зноў з’явіцца праз хвіліну-другую... Ён мне здаваўся тады трохі легкадумным, і, калі ён прапанаваў выйсці за яго замуж, я адмовіла...”

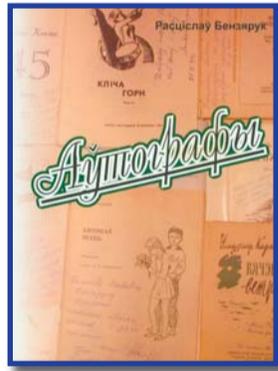
Прынамсі, я ўпершыню прачытаў такі прастанародна-мілы прыпамін, і мой Купала стаў для мяне яшчэ больш рамантычным, узвышаным і родным...

Многія вядомыя і малавядомыя літаратары, дзякуючы творчай руплівасці Р. Бензюрка, паўстаюць перад чытачом у сваім абноўленым вобразным абліччы — пажывёўшымі, свойскімі і па-людску натуралістычнымі. Трэба спадзявацца, такія кніжкі як найлепш прыйдуцца настаўнікам беларускай літаратуры пры выкладанні пісьменніцкіх біяграфій. Ну вось яшчэ абзац з адмысловага абразка “Каско ці Казка?”. Распаўвадаючы пра напісанне прозвішча мясцовага паэта Алеся Жмінько (Жмінька, Жменька?), аўтар раптам дае слова вядомаму паэту Алесю Каско: “Маё прозвішча

таксама не так пісалася...” — “Што, Каска? — перапытаў я.” “Не, Казка, ад слова “казаць”... Пазней, да паўвекавага юбілею, Алесь у аўтабіяграфіі (...) напісаў так: “Сапраўднае прозвішча — Казка, пра што я, гурная галава, не згадаваўся ажно да 28-гадовага ўзросту, да 1979-га, калі ўпершыню стаў аўтарам (...) калектыўнага зборніка “Нашчадкі”. Бацька пакрыўдзіў яго ў руках, знайшоў маё і з папрокам, а мо і з крыўдаю, спытаў: “Чаму ж ты не падпісаўся сваім прозвішчам?” і я, агаломшаны, паўтараў тое пытанне самому сабе”. Але ўжо было імя ў літаратуры, і адступіцца Алесь не стаў. Цяпер ёсць не толькі кнігі, але і гэці ды ўнукі, якія носяць прозвішча Каско...”

Ці не праўда, шмат пытанняў і разваг на будучае даюць такія згадкі нам, талерантным і памяркоўным беларусам? У нечым падобную замалёўку прапануе аўтар і пра паходжанне псеўданіма знаканага пісьменніка Алеся Наварыча (сапраўднае прозвішча — Трушко).

Адным словам, кніжка ў Р. Бензюрка атрымалася адназначна чытальнай, адносна пазнавальнай і, безумоўна, неабходнай у нашай цяперашняй няпростай сітуацыі ў

адносінах да беларускамоўнай літаратуры і нашых гістарычных і нацыянальных чыннікаў увагу.

Да таго ж, заўважу, што кніга ілюстравана цікавымі фотакарткамі, прынамсі, я нарэшце адшукаў радкі здымак з выявай паэта В. Гадулькі. Дзякуй.

Ёсць у кніжцы, на жаль, і пэўныя недакладнасці, асабліва ў месцах, што тычацца пасмяротных выданняў В. Гадулькі і М. Купрэва, а таксама грашовых унёскаў на выраб і ўсталяванне помнікаў на іх магілы. Можа, гэта мне кінулася ў вочы толькі таму, што я сам меў непасрэднае дачыненне да ўзгаданых “праектаў”. (Прынамсі, кнігу В. Гадулькі палкам прафінансаваў Л. Дайнека і яго фірма, а помнік М. Купрэву “вынес на сваіх арганізатарскіх і спагальных плячах” паэт і фермер з Лінова М. Палека.) Але гэта так, да слова...

Шчыра кажучы, уласна мне ў “Аўтографы” не хапла згадка пра такія адметныя імёны сучаснага берасцейскага пісьменства, як М. Пракаповіч, А. Крэйдзіч, А. Шушко, В. Грышкавец, А. Ганчук, З. Дудзюк, М. Палека... Праўда, і сам Р. Бензюрук гэта заўважае і абяцае працяг пачатага.

Напрыканцы паважаны аўтар гэтай кнігі не забыў сказаць цёплыя словы пра сваіх даражэйных мецэнатаў, і ў прыватнасці пра старшыню Жабінкаўскага райвыканкама М. Токара, што асабліва радуе, бо менавіта ад грамадзянскай пазіцыі такіх людзей шмат у чым залежыць стан беларускай мовы, нацыянальнай культуры і духоўнасці ва ўсіх кутках нашай агульнай Айчыны.

Таму з надзеяй будзем чакаць наступных аўтографіў на памяць ад выбітнага берасцейскага літаратара Расціслава Бензюрка.

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Калектыўная манаграфія “Еўрапейскі рамантызм і беларуская літаратура XIX — XXI стст.” (навуковы рэдактар — У. І. Мархель), якая летась пад грыфам Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі пабачыла свет у выдавецтве “Беларуская навука”, — з’ява заканамерная і паказальная. За апошнія два дзесяцігоддзі айчыннымі навукоўцамі быў ажыццёўлены шэраг грунтоўных праектаў, прысвечаных разнастайным формам (пераклады, ідэйна-тэматычныя, жанрава-стыльёвыя ўплывы і інш.) узаемадзеяння беларускай літаратуры з адной канкрэтна вызначанай ці некалькімі блізкароднаснымі (славянскімі) літаратурамі ў максімальна глыбокай часовай рэтраспектыве — ад старажытнасці да сучаснасці.

«Не проста вершы...»

Так сталася ўжо, што стасункі са стаўбоўскай зямлёй у мяне асабліва моцныя. Нават больш цесныя, чым са Случчынай, дзе я нарадзіўся, і Капыльшчынай, дзе заканчваў сярэдняю школу. А ўсё таму, што шмат гадоў аддзел культуры Стаўбоўскага райвыканкама ўзначальвае Анатоль Грэкаў — мясцовы міністр культуры як яго ўсе тут называюць, а то і стаўбоўскім Луначарскім клічуць, бо завуць Грэкава не проста Анатолем, а Анатолем Васільевічам.

Які ж міністр, няхай і мясцовага значэння, не дбае аб тым, каб культурныя справы ў ягоным краі развіваліся б так, каб і ў іншых раёнах маглі пазайздросіць. Культурна ж у шырокім значэнні, не будзем забывацца, — гэта і літаратура, і мастацтва, ды і іншыя віды творчай дзейнасці таксама. Усяму гэтаму на Стаўбоўшчыне і надаецца належная ўвага, а таму А. Грэкаў пастаянна запрашае да сябе пісьменнікаў, папаўняе фонды мясцовых бібліятэк не толькі кнігамі тых, хто нарадзіўся ў гэтых мясцінах. Даводзілася і мне неаднойчы выступаць у Стаўбоўскім раёне. А калі стасункі моцныя, дык яшчэ з большай цікаўнасцю ставіцца да творчасці паэтаў і прэзіякаў, якія хоць і ў Мінску жывуць, ды душой сваёй назаўсёды — на зямлі маленства. У шэрагу іх і паэт Мікола Маляўка, які нарадзіўся ў знакамітай Коласавай Мікалаеўшчыне.

Я ў храме гэтым вернік не чужы:
Гляджу на свет
вясёлава-блакітны —
І нараджаюцца ў маёй душы
Не проста вершы,
а радкі малітвы.

“Радкі малітвы” гучаць і ў храме паэзіі М. Маляўкі. Малітвы за свой край. За родны беларускі народ. За блізкі сэрцу землякоў з вёскі Мікалаеўшчына. Малітвы за Беларусь, а малітва гэта і пачынаецца з прачытання няпростых і нялёгкіх лёсаў тых, каго ён добра ведаў, але адначасна і тых, каго ведаць яму не пашчасціла. Ды паэт усё адно адчувае і ўласную далучанасць да памяці пра іх. Часам яму дастаткова ўсяго некалькі паэтычных шпрыхоў, каб адчуць гэтую лучнасць. Як у санеце “Жыццё ўставала ў сонечнай красе”: “Жыццё ўставала ў сонечнай красе, // Ды іх за паўналецця перавалам // Вайна дагнала — і на фронт забрала”. А потым... Потым: “Павыбівала іх чужым металам, // Зямлёй сырой наспех пасазыпала, — // У маладосці засталіся ўсе”.

Не так даўно Анатоль Васільевіч патэлефанаваў мне: — У Маляўкі новая кніга выйшла. — Нешта не даводзілася бачыць, — адказаў я са здзіўленнем, бо пастаянна сачу за навінкамі, што з’яўляюцца ў “Мастацкай літаратуры” і іншых дзяржаўных выдавецтвах.

Праўда, калі, сцвярджаючы гэта, паэт заставаўся толькі ў ролі фіксатара — і ўважлівага, і неабякавага — падзей і лёсу “хлопцаў апошняй вайны” (Іван Навуменка), дык на завяршэнні твора ён ужо сам далучаны да іхняга лёсу, ён як бы часцінка тых, хто загінуў, але дзякуючы каму ён жыве:

— А яе выпусціў паліграфкамбінат імя Якуба Коласа. — І вось кніга “Дзічка ў полі” ў мяне ў руках. Нават не проста кніга, а ладны том. Праўда, так глядзіцца яна не толькі з-за свайго аб’ёму, а яшчэ і таму, што паліграфісты-коласаўцы пастараліся падабраць для яе добрую паперу. Дый належным чынам аформілі.

Я іх, далёкіх землякоў, шкадую,
Я ў думках хату кожнаму буюю
І за вясельны стол саржу на міг.
А ў вёсцы, дзе пра многіх і не чулі,
Ужо гадуюць праўнукаў сваіх
Нявесты іх — старэнькія бабулі.

Назва кнігі ўсё ж крыху незвычайная, ці не праўда? Аднак верш, што аўтар зрабіў свайго роду эпіграфам, адразу ўсё тлумачыць:

Згадкі маленства жывуць у сэрцы паэта пастаянна. Яны, быццам тая крыніца за ваколіцай, якая не замярзае нават у сцюдзёныя дні. І памяць ніколі не дае спакою. Асабліва ў той момант, калі апаноўвае пачуццё настальгіі, так добра знаёмае тым, хто пераехаў некалі з вёскі ў горад. Гэтае пачуццё добра знаёма і М. Маляўку. Яно і падказала паэту верш “У гарадской кватэры — цішыня”, дзе лірычны герой раптам адчувае: “Пад столлю блочнай, у цагляных сценах // Запахла Нёманам, мурожным сенам”. І тады ён прымае рашэнне: “Каб на Каляды, у марозны дзень, // Журбу развезьць, улагодзіць сэрца, // Пайду на Камароўку — паглядзець, // Як там, агліты з бронзы, конь пасецца”. З іроніяй, з ледзь прыхаваным гумарам сказана, але хіба схаваеш тое, што жыве ў табе, выяўляе тваю сутнасць?

Скідае дзічка мёртвыя сукі,
Жывыя — лёгка падымае ўгору.
Хапае ветру, ліўняў і прастору,
Ды без апоры ў полі — лёс цяжкі.
Здаецца, ствол агрублілі вякі:
Адна яна і ў радасці, і ў горы —
Калыша промні сонечныя зоры,
Калыша ў маі квецені вякі.

— А ты стай, як дзічка тая ў полі,
Апаленая ў жорсткай барацьбе,
Але — у квецені, але — на волі.

Паэт перакананы: “Зямля бацькоў — адвечны слоўнік той, // Дзе ўсё цвіце, стывае, каласіцца”. А наколькі жыццядайны і невычэрпы гэты слоўнік, добра відаць па тым, як талент М. Маляўкі раскрываецца ўсё новымі гранямі. Прынамсі, у раздзеле “Філасофскі тост” прадстаўлены жанр байкі. Няхай раздзел гэты ў параўнанні з іншымі не такі і вялікі, аднак цікавы тым, што ў ім аўтар з іроніяй гаворыць пра тое, без чаго наша жыццё было б сумным і аднастайным. А яшчэ ён умее праз усмешку сказаць і пра сур’эзнае, як у гэтым творы, які завяршае яго новую кнігу, — “Пра вечнасці”:

Міжволі адразу згадваецца верш Уладзіміра Дубоўкі “О Беларусь, мая шпышына”: “О Беларусь, мая шпышына, // зялёны ліст, чырвоны цвет! // У ветры дзікім не загінеш, // чарнобылем не зараснеш”. Унутраная пераклічка відавочная. Відавочна і тое, што М. Маляўка, як і У. Дубоўка, верыць у шчаслівы лёс Беларусі. Але гэта не значыць, што паэт не можа не заўважаць таго, ад чаго часам становіцца балюча на сэрцы, што выклікае пакутлівы роздум. Таму цяперашняя ягоная паэзія (а ў кнігу ўвайшлі вершы, балады, санеты, байкі, напісаныя прыкладна за апошнія дзесяць — дванаццаць гадоў) моцная сваім лірычным пачаткам, як гэта было і ў папярэдніх кнігах, але ўсё ж адначасова напоўнена і публіцыстычнасцю.

Кожнаму хочацца
Вечнасці крышчу,
Ды агзін,
Залезшы ў даўгі,
Пакідае наішчадкам
Паэзіі кніжку,
Ашчадную кніжку —
Другі.

Мікола Маляўка, у адрозненне ад шматлікіх аўтараў, якія, каб выявіць сваю грамадзянскую пазіцыю, пераходзяць на заклікі ці асуджэнні, прамаўляе сціпана, затое яму ўдаецца сказаць нашмат болей за ўсіх гэтых “бунтароў”. Услухоўваецца ў ягоныя лепшыя вершы (менавіта ўслухоўваецца, бо знаёмчыся з імі, нібыта чуеш, як чытае іх сам аўтар) і разумееш, што перад табой не проста паэтычныя творы, няхай і высокамастацкія, а нешта больш значнае:

Не ведаю, ці залез М. Маляўка ў даўгі,
выдаючы сваю “Дзічку ў полі”, адно магу сказаць пэўна: нашчадкам ён пакідае кнігу, у якой, “не проста вершы, а радкі малітвы”.

Бяз роз асенніх залаціцца свечкі
У надрэччым гні,
як у храме вечным.

У шматгалоссі еўрапейскіх літаратур

Навуковае прызнанне ў Беларусі і за яе межамі атрымалі “Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязей” (1993 — 1995, у 4 тамах), “Нарысы беларуска-украінскіх літаратурных сувязей” (2002), зборнік “Беларуская літаратура ў кантэксце славянскіх літаратур XI — X стст.” (2006).

Новае даследаванне — спроба комплекснага, метадалагічна цэласнага і сапраўды шырокага паводле нацыянальна-культурных і храналагічных абсягаў асэнсавання беларускага ўнёску ў станаўленне і функцыянаванне еўрапейскага рамантызму. Беларускі рамантызм паўстае ў манаграфіі як нацыянальна-самабытны феномен з трывалай агульнаеўрапейскай асновай, з надзвычай разгалінаванымі і разнапланавымі міжлітаратурнымі сувязямі. У поле ўвагі аўтараў працы патрапілі “романтычныя” ўзаемадачыненні беларускага мастацкага слова як з традыцыйна прыцягальнымі для айчынных кампаратывістаў (даследаванні І. Багдановіч, У. Казберука, У. Мархеля, Г. Тварановіч, М. Тычыны і інш.) славянскімі літаратурамі-суседкамі — польскай, рускай, украінскай, так і з “далёкімі”, неблізкароднаснымі, да сённяшняга дня яшчэ адносна слаба “прапісанымі” ў беларускім навуковым дыскурсе — англійскай, іспанскай, італьянскай, нямецкай, французскай.

Кнігу адкрывае раздзел “Паэмы Янкі Купалы і Тараса Шаўчэнкі ў кантэксце еўрапейскага рамантызму” (аўтар Ж. Шаладонава), дзе праз падключэнне розналітаратурнай (найперш нямецкай, англійскай, польскай і рускай) мастацка-філасофскай “падсветкі” выяўляюцца новыя грані і аспекты напружанага, анталогічна-насычнага дыялога паміж двума нацыянальнымі праюкамі, паэтамі-класікамі — беларускім і ўкраінскім. Прынцыповай для разумення нацыянальнай спецыфікі беларускага і ўкраінскага рамантызму падаецца выказаная аўтарам раздзела думка пра ментальную схільнасць беларусаў і ўкраінцаў да рамантычнага тыпу светаўспрымання.

У другім раздзеле манаграфіі — “Італьянскі рамантызм і патрыятычныя матывы беларускай літаратуры” (А. Данільчук) — даецца абгрунтаванне тыпалагічна падобнай сацыяльна-гістарычнай і культурна-мастацкай сітуацыі Беларусі і Італіі XIX ст., асэнсоўваюцца адрозненні і кропкі судакранання бела-

рускага і італьянскага рамантызму, ствараецца панарамная карціна літаратурна-эстэтычных узаемасувязей, якія на глебе рамантычнага метаду ўзніклі паміж беларускімі (у тым ліку, польскамоўнымі) і італьянскімі аўтарамі XIX — пачатку XX ст. У раздзеле падрабязна прааналізавана станаўленне італьянскага і беларускага літаратурнага канона Айчыны, параўнаны топасы і матывы, звязаныя ў абедзвюх літаратурах з мастацкім увасабленнем Бацькаўшчыны. Выяўлена прынцыповая значнасць для нацыянальна-культурнага і дзяржаўна-палітычнага адраджэння Італіі і Беларусі ідэі “літаратурнай радзімы” (упершыню прапанавана Дж. Бершэ на пачатку XIX ст.) як мастацкага праграмавання будучай цэласнасці і нацыянальнай самастойнасці роднай краіны. Паняцце “літаратурнай Беларусі” сталася прадуктыўным пры асэнсаванні творчых напрацовак такіх аўтараў, як Т. Лада-Заблоцкі, В. Каратынскі, У. Сыракомля, Ф. Багушэвіч, З. Манькоўская, Янка Лучына, Янка Купала і інш.

У трэцім раздзеле — “Традыцыі Адама Міцкевіча ў беларускай паэзіі XX ст.” (С. Мінкевіч) — робіцца спроба вылучыць і сістэматызавана прадставіць жывую і дзейную прысутнасць спадчыны вялікага польска-беларускага рамантыка XIX ст. у нацыянальным мастацкім мысленні XX ст. Акрэсліваюцца этапы найбольш актыўнага засваення і пераасэнсавання міцкевічаўскіх рамантычных традыцый беларускімі паэтамі і перакладчыкамі (1920 — 1930-я гг., 1980 — 1990-я гг.), характарызуюцца формы і асаблівасці пераасэнсавання творчых здабыткаў геніяльнага ліцвіна яго беларускімі наступнікамі — прадстаўнікамі розных мастацкіх кірункаў і плыняў (рэалізму, сацрэалізму, мадэрнізму, постмадэрнізму).

Наступныя раздзелы кнігі — “Пярэдадзень рамантызму ў Іспаніі і Беларусі” і “Янка Купала і іспанскі рамантызм: тыпалогія мастацкіх маштабаў” (А. Вальчук) — істотна пашыраюць звыклую геаграфію беларускіх кампаратывістычных даследаванняў, з’яўляючыся, фактычна, першым у айчыннай літаратуразнаўстве разгорнутым асэнсаваннем беларуска-іспанскіх літаратурных узаемасувязей у іх “романтычным” і “неаромантычным” аспектах.

У раздзеле “Традыцыі англійскага і польскага раман-

тызму ў сучаснай беларускай паэзіі” (Т. Барысюк) перакідаецца масток з XIX стагоддзя ў сучаснасць, асэнсоўваюцца прычыны доўгатрываласці рамантычных тэндэнцый у беларускай літаратуры і феномен трансфармацыі рамантызму ў пострамантызм. На матэрыяле творчасці Л. Рублеўскай, В. Шніпа, Л. Дранько-Майсюка, У. Някляева, А. Хадановіча ды інш. выяўлена высокая ступень прыцягальнасці мастацка-выяўленчых сродкаў і ідэйна-светапоглядных палажэнняў рамантычнага кірунку для беларускіх аўтараў мяжы XX — XXI ст., раскрыты спосабы “мадэрнізацыі”, сучаснага працытання і мастацка-паэтычнага абыгрывання традыцыйных для англійскіх і польскіх рамантыкаў XIX ст. вобразаў.

Апошні раздзел манаграфіі — “Рэцэпцыя Адама Міцкевіча ў англамоўным свеце” (С. Скамарохава) — мае гістарыяграфічную скіраванасць: тут прадстаўлены агляд перакладаў твораў А. Міцкевіча на англійскую мову, англамоўных літаратурна-навуковых даведачна-энцыклапедычных і інтэрнэт-крыніц, дзе разглядаецца жыццё і творчасць знакамітага польска-беларускага паэта XIX ст. Прымушаюць задумацца сцвярджэнні, што знакі для Польшчы і Беларусі аўтар — “славянскі Байран і Гётэ” — застаецца пакуль малавядомым, не заўжды зразумелым і актуальным для англійскага і амерыканскага чытача, а творы вялікага паэта-романтыка, нягледзячы на наяўнасць шэрага якасных перакладаў, пакуль усё яшчэ чакаюць свайго лепшага перакладчыка на мову міжнародных зносін. Не магло застацца без увагі даследчыцы і адно з найбольш балючых і спрэчных пытанняў — адлюстраванне ў англамоўных крыніцах нацыянальна-этнічнай прыналежнасці А. Міцкевіча. У гэтым плане назіраецца станоўчая для беларусаў тэндэнцыя: калі раней навуковцы і даведачныя выданні падавалі паэта выключна як польскага класіка, выразніка “духу польскасці”, дык цяпер прысутнічаюць указанні на Міцкевічаву полікультурнасць. У асобных англамоўных працах творчасць геніяльнага рамантыка асэнсоўваецца ўжо ў трох плоскасцях — польскай, беларускай, літоўскай.

Праведзенае аўтарамі манаграфіі шматаспектнае даследаванне суаднесенасці беларускай літаратуры XIX — XX стст. з агульнаеўрапейскім рамантычным рухам — сур’эзны ўнёсак у развіццё нацыянальнай кампаратывістыкі. Матэрыялы кнігі яшчэ раз яскрава пацвярджаюць тэзіс пра парадаксальную здольнасць Еўропы быць разнастайнай і цэласнай адначасна. Рамантызм з’яўдаўся непадобныя культуры і светапогляды, і ў гэтай суладнасці агульнаеўрапейскага хору крышталізавалася нацыянальная адметнасць — гучанне кожнай літаратуры рабілася больш чыстым і выразным.

Таццяна ВАБІШЧЭВІЧ

Алесь МАРЦІНОВІЧ

**Наталля
ЦВІРКО**

Ды ўжо стамілася ў журбе
І адцітаюць тья кветкі.

***

Усё міне — надзеі і трывогі
І ліст апошні ляжа на вагу.
Мы выбіраем сцэжкі і дарогі,
Ды толькі б знаць,
куды яны вядуць.

І тых, хто з намі побач, выбіраем.
Бо удваіх заўжды лягчэй ісці.
Ды толькі б знаць,
каму мы абяцаем
Заўсёды разам крочыць па жыцці.

***

На момант сэрца
зойдзеца ад болю,
Нібы страла п'якучая праб'е.
Я б засталася назаўжды з табою.
Ды толькі ты далёка ад мяне.

Надзея ёсць —
сустрэнемся аднойчы.
Усё сказаць змагу тады, ці не?
Што не змагу,
няхай раскажуць вочы,
Што даражэй за ўсё
на свеце для мяне.

***

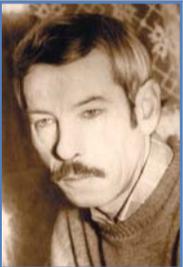
Дарогі вядуць у памяць,
Дарогі вядуць туды,
Дзе белая, белая замець
Хавае усе сляды.

І зоркі на небе ззяюць,
І ў вокнах святло гарыць.
Там, пэўна, кагось чакаюць,
Бо як без надзеі жыць?

***

Тваё каханне да мяне —
Палын самотны ля дарогі.
Віно, што горкае на дне,
Пагман бясконцы і трывога.

Маё каханне да цябе —
Ўсе колеры вясны і лета.

**Аляксей
ГАНЧУК**

«Прырастае да неба душа...»

У жабінкаўца Аляксея Ганчука захапленннёў некалькі. Паводле значнасці для яго самога, іх можна размеркаваць так: паэзія і фатаграфія, журналістыка і відэаздымкі, рыбаловства і збіранне грыбоў... Але ў яго няма сваёй кніжкі, свайго фотаальбома, сталай журналісцкай працы. Усё: вершы, фотаздымкі, нарысы — параскіданы па розных і не вельмі шматлікіх, у асноўным раённых і абласных, газетах, часопісах, альманахах. Нават адмысловай сучаснай вуды няма — робленая з ляшчынніку самім.

У яго, найперш паэта, вобмаль сяброў. У Жабінцы ён гэтакі ж самотнік, якімі былі Васіль Гадулька і Васіль Сахарчук. Ягонья сябры.

А што і хто ў яго ёсць? Зямля. Неба. Радзіма. Згадкі пра маленства і юнацтва, пачуццё любові і кахання. Маці, бацька, дзеці, неспакой за іх. Неспакой за ўсіх людзей-беларусаў, за жыццё, што прагне скласціся, ды ніяк не складзецца... Дзякуй за дзве "пяцёркі", якімі яно абазначыла цяперашні паэтаў век — 55. У яго ёсць свая душа і свае вершы — сумнасузіральныя, імпрэсіўныя, ціхія, у большасці — замірэнчыя, хоць і шчымыя.

Алесь КАСКО

Два словы

Два словы: любоў і каханне.
Радзіма і любай дыханне.
Два словы, як два берагі.
А колькі пшчоты, тугі!
Два словы. Іх музыка лучыць.
Не чуеш яе. Забыццё.
І сэнсу не мае жыццё.

***

Зплакала кнігаўка. Плача.
Пра долю сваю. Не іначай.
Услухацца ў голас тужлівы —
І свой распознаеш, мажліва.
Узлёт, прыцяжэнне і — вырай
Праз вецер, пад шэрай хмурынай...
Як добра, што кнігаўка плача.
Сябе не пачуў бы іначай.

Журавы над горадам

Звечарэла. Дажджу срэбны звон
Густа шкельцамі — на тратуар.
Дзесь вядзе свой канцэрт саксафон,
Зрэдку рыпне гзвярыма тэатр.
Люд бяжыць і чапляе плячом.
У дварах ні раслін, ні травы.
Раптам чую — гукнула гзьячо:
— Як прыгожа ляцяць журавы!
Іх палёт развітальны лаўлю,
Голас слухаю іх незямны.
Я ўкапаны ў асфальт, бы ў зямлю...
За мурамі знікаюць яны.
Прасвятленне ўваччу, бы спярша,
Хоць няма чарады, не плыве.
Прырастае да неба душа,
Быццам крыж на высокай царкве.

***

Дзень за днём патанае
ў гульбе і нудзе.
Не гзіўлюся таму,
што нячыстая сіла
Бессаромна ў бязбожных
сумленне крадзе
І нахабна руйнуе старыя магільны.
Сфальшаваная песня
не раз рассячэ
Летуценні душы
паржавелаю брытвай.
Хто спяшаецца ў храм,
той не вернік яшчэ, —
Вернік той, чыё слова гучыць,
як малітва.
Вечар мой не настаў.
І пакуль не глухі,
Не спустошана доля
да самага донца,

Я маю: толькі б мне даравалі грахі
Мілы кут мой бацькоўскі
і матчына сонца.

***

Алесь Каско

Прыадчынім маленькія сенцы
На зыходзе грывотнай зімы,
Адшукаем бярэмя паленцаў.
Печ распалім халодную мы.
Пойдзе дух па настылым пакоі,
Успамін за жывое кране...
А жыццё шчэ не вельмі благое —
Бачым сонца ў бацькоўскім акне.
Праз паўвека спякот і сумэтаў,
Праз паўвека надзей і трывог
Зноў і зноў без ніякай ахвоты
Пакідаем жаданы парог.
Хваравітае сэрца заб'еца,
Азірнешся не раз неўпрыкмет:
Ці то маці, ці бацька ў акенцы,
Ці то ўласны застыў сілуэт.

***

Будзе дождж шапацець,
Будзе снег завірушна кружыцца,
І вясны хмельны дым
зноў сады ахіне,

Будуць травы цвісці,
Будзе падаць лістота з імжыцай,
Толькі ўжо без мяне. Без мяне.
Без мяне.
Я пагрукаю вам
Птушанём напярэдадні ночы
У акно, ці маланкай
над ім прамільгну.

За вчэрэй мяне,
Можа, нехта ўзгадае аднойчы
І не прыме адсутнасць
за грэх і віну.

...Я прысутны яшчэ
І шукаю ў Айчыне цяпельца
І лячу матыльком на зямное святло.
Покуль сэрца баліць
І ў любові пакутлівай б'еца,
Вам удзячны за тое,
што ёсць, што было.

Фота Кастуся Дробава

**Рагнег
МАЛАХОЎСКИ**

Жывая

Аксане Спрынчан

З табой ігу...
Ігу з табой па небакраі.
З табой і зоркі
ў небе
ажываюць.
І думкі,
быццам ваўкалакаў зграі...
Ігу, бо там жыццё,
Бо тут нічога не трымае.
Тут восень.
І лісцё
Засыпала масты.
Тут на праспекце
гушацца трамвай.
З табой ігу
па вулачках крывых,
З табой
ігу
па небакраі.
Ігу і ведаю, што ты,
Нібы прарочы верш,
Жывей за ўсіх жывых,
Жыла, жывеш.
Жывая.

Накрэсленае часам

Там, дзе пачынаюцца
стагоддзі,
Дзе Сусвет бярэ
пачатак свой,
Па жыцця далоні
час праводзіць
Рысы лёсу цвёрдаю рукой.

Выпаў не найлепшы
лёс паэтам.
Патанае ў Леце рэха слоў,
Што плыве
Над першародным светам
Плачам асірочаных радкоў.
Лініі, накрэсленыя часам, —
Гэта на адзінства запавет,
Што нітуе
неразрыўным пасам
Мудры, ды недасканалы свет.

Лоўкіс

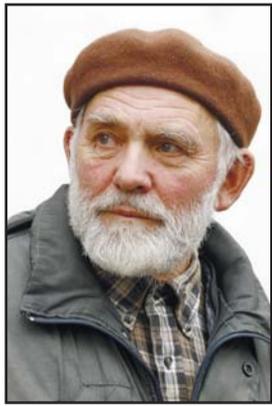
У кавярні
"Вогненная кветка",
Дзе знаёмых
процьма і сяброў,
Дзе мой лёс,
нібы марыянетка,
Кветку
я сапраўдную знайшоў.

Дзве душы —
Далёкія аблокі —
Вечар паяднае у агню.
Я пачуў какетлівае
"Лоўкіс"
І адчуў —
нам ноччу не да сну.

Вусны не затояць
спадзяванне,
Сэрца, як на волі кацяня.
Ты
не гачакалася прызнання,
Я растаў
у першых прамянях.

Сціплы верш
Душы тваёй не змесціць.
Лёс мой —
Не прыняць тваё цяпло.
Зоркі ліхаманкавыя свецяць...
Мройнае каханне адышло.

Казіно

Леанід ЛЕВАНОВІЧ

Апаваганне

Кінулася ў вочы высозна серабрыстая елка, а на ёй — свяцільнікі ў форме звільстых стужак. Вакол елкі па каменчыках брулася вада.

Павярнулі ў іншае крыло — тут дзіцячыя пляцоўкі. Малеча забавлялася сама пад наглядом абслугі, пакуль бацькі спрабавалі злавіць за хвост фартуны.

Людская плынь яшчэ пагусцела, моцны водар цыгарэт лунаў у паветры — у казіно дазваляецца паліць. Пятро здаўся ўгледзеў пудзіла мацэрага воўка, які стаў на стромай скале пасярод залы. Воўк хітаў лабастаю галавою, задзіраў і апускаў таўшчэзны хвост. Каля сцяны — стол, за ім сядзеў чалавек, над сталом буйнымі літарамі напісана па-англійску: "Калі вы згубіліся, мы дапаможам. Можна набыць карты памяшкання, бо згубіцца вельмі лёгка: казіно Махіган-Сан займае вялізную тэрыторыю".

— Мы ўсё агледзім. Потым перакусім і сядзем за аўтаматы, — сказаў Алесь.

Пятро ўжо стаміўся, словы пра перакус узрадавалі.

Завіталі ў індзейскую краму. Адрозна ўпадаваў Пятро прыгожую футравую камізэльку. Вось бы купіць сабе ці жонцы. Зірнуў на цэтлік — дзвесце баксаў з гакам. Зашмат. Кусаецца камізэлька. А вось вабяная чырвона-карычневая падушачка — 40 баксаў. Прыгожа расфарбаваныя драўляныя лыжкі — 12 баксаў.

— А гэты кошчак — дрым-кэтчэр. Індзейская пастка для сноў, — паказала свой досвед Настя.

— Дрым-кэтчэр? Дык і па-нашаму спаць — драмаць. Хто ў каго пазычыць слова?

Пятру гэты сувенір спадабаўся — вось бы пахваліўся суседзям, але каштаваў кошык дорага. Дарэчы, тут не было амерыканскіх цэннікаў, якія звычайна канчаюцца на лічбу дзевяці: 5,99, 7,59, 9,99. Індзейцы нават гэтым хочучы адрознівацца, маўляў, рынковаю псіхалогія не прызнае.

Дзевяць дык дзевяць, а не 9,99. Бо ў гэтых лічбах можна і заблукаць, не разумець, колькі гэта грошай.

— Бацька, можа, гэты сувенір купім? — Алесь круціў у руцэ пучок рознакаляровых пераў.

Белья, чырвоныя, сінія, чорныя перы, звязаныя бліскучым шнурком, вузел замацаваны блішчастаю бляшчай. Каштаваў сувенір 6 долараў.

— Навошта? Не трэба, — адмовіўся Пятро, бо помніў, што ў ягонай кішэні ўсяго адна купюра — дзевяць долараў. Гэтую суму вырашыў ахвяраваць на гульнявыя аўтаматы.

Раз ужо прыехаў, дык трэба паспрабаваць злавіць удачу. Усё роўна на дрым-кэтчэр не хоціць.

Бясшумны эскалатар узняў іх на паверх вышэй. Павярнулі направа. Тут высіліся жывыя зялёныя елкі. Ствалы абкладзеныя нечым бэльым — падробка снегу. Над галавой зорнае неба: таямніча паблісквалі штучныя сузор'і.

— Гэта ж трэба так усё прыдумаць! Усё выштуркаваць, — дзівіўся Пятро. Сын і нявестка пераглынуліся, задаволеныя заўсміхаліся — гасць уражаны.

Збоч елак на стэндах — здымкі, партрэты дзевяці індзейскай культуры. Наведнікаў тут было вобмаль. "Амагарам казіно начхаць на культуру мясцовых абарыгенаў", — сумна падумаў настаўнік гісторыі ды геаграфіі.

III

Нарэшце беларусы дапылі да казіно. Тут было яшчэ болей людна, яшчэ гусцейшы цыгарэтны дым. Справа на зялёных сталах маладыя спрытныя кітайцы — хлопцы і дзяўчаты, — артыстычна раскладвалі карты. На іншых сталах перамяшвалі касцяшкі, падобныя на даміно. Леваруч таямніча застылі аўтаматы для гульні ў покер.

— Ну што, апетыт нагулялі. Азарт, мусіць, яшчэ не прагнуўся? — Алесь зірнуў на бацьку.

— Што ж, перакусіць не шкодзіць, — адказаў Пятро.

Пачалі шукаць, дзе б чаго паесці. Кавярняў, бараў было процьма. Нарэшце знайшлі нешта падобнае да сталаўкі.

— Бацька, займай месца, — Алесь паказаў на вольны столік. — Мы хутка вернемся.

Пятро глядзеў услед сыну і нявестцы і міжволі думаў: добрая пара. Абое высокія, рухавыя, светлаарусыя. Сын дужай рукой пшчотна абдымаў Настю за плечы. Шкада, жывуць далёка. І сын усёго адзін. Маладыя, можа, адважачца на другое дзіця, як трохі разграбучы крэдыты.

Ён сядзеў адзін за столакам, чакаў сваіх "кармільцаў", азіраўся вакол. Яму ўсё было цікава. Злева палуднавала кітайская пара: абое старыя, хударлявыя, у акулірах. Елі моўчкі, засяроджана. Насупраць дзве тоўстыя негрыянкі нетаропка, з нейкай ленаццю тышчалі ў талеркі відэльцамі. На пальцах паблісквалі залатыя прысцілкі, у вушах — залатыя вісолькі. Значыць, не бедныя.

Неўзабаве з поўнымі падносамі розных страў вярнуліся Алесь і Настя. На першае быў суп у папяровых кубачках з накрывкамі. У яго трэба ўсыпаць з пакеціка сухарыкі. Страва аказалася вельмі гарачай, але смачнай, каларыйнай. Затым елі піцу. Здзівіла, што лыжкі, нажы і відэльцы былі чорнага колеру. Пятро прыкмеціў, што індзейцы любіць карычневы і чорны колеры. Падганяюць усё пад сябе: твары карычневая, валасы чорныя, як вароніна крыло.

— Сілы набраліся. Можна паспрабаваць злавіць за хвост спадырына Фартуны, — весела сказаў Алесь. — Як настроі, бацька?

— Настрой баявы. Як перад атакай.

IV

Беларусы рашуча пакіравалі да аўтаматаў. Навокал тысячы людзей — бэльх, жоўтых, чорных, маладых і сталых, пажылых і нават зусім старых. Разнамансныя дзеці Матухны Зямлі сядзелі ў мяккіх крэслах, прагна смакталі цыгарэты, націскалі клавішы з адным жадааннем — злавіць удачу. Гэтае палкае жадаанне яднала ўсіх наведнікаў казіно. Флюіды ад кожнага рызыканта луналі ў прадымленым, пракураным паветры і дадавалі смеласці кожнаму ўдзельніку гэтага грандыёзнага спаборніцтва — хто каго абдурываць, каму ўсміхнецца ўдача, а каму яна пакажа дулю.

Пятро сеў за вольны аўтамат. Алесь паказаў шчыліну, куды трэба ўсунуць купюру. Аўтамат прагна праглынуў дзевяць долараў. На табло справа засвяцілася адзінка з трыма нулямі — тысяча цэнтаў. Спярыша паставіў па аднаму цэнтру. Табло ўспыхвала, святлілася, нібы падміргвала, зялёнымі, чырвонымі, ружовымі прамакунікамі. На іх нешта было намалявана, але што канкрэтна, Пятро не мог разабраць, ды і не пра тое былі яго думкі. Ён націскаў клавішы, аўтамат пабліскаваў агеньчыкамі, справа ўспыхвалі лічбы: 999, 998, 987. Пятро памянуў стаўку — цяпер ставіў па пяць цэнтаў. Азарт пачынаў забіраць яго. Разы тры ціскануў — у квадраціку ў цэнтры з'явілася лічба 10. Выйграў дзевяць цэнтаў! Але прайграў утвая болей.

Сын параў перасеці за суседні аўтамат, ад якога толькі што адышлася сумнатварая кабета. Пятро націскаў клавішу вяртання, якую паказаў Алесь, — выснулася белая паперчына памерам з долар, на ёй лічбы — 975. Усунуў паперчыну ў новы аўтамат, паставіў па пяць цэнтаў. "Ну, божанька, памажы!", — прашаптаў, нібы закліцае. Разы тры прайграў, але раптам аўтамат засвяціўся, быццам унутры ўспыхнула бліскавіца, выскачыла лічба 50. Выйграў паўсотні цэнтаў! Затым пасыпаліся выйгрышы па пяць, па дзевяць цэнтаў. Усяго ўжо было 14,90. Пятро не верыў сваім вачам.

— Ну, бацька, даеш! Амаль пяць баксаў выйграў! — паціраў рукі ад радасці Алесь.

Але тут пачаліся сучальныя пройгрышы. Сын параў зноў памяншаў аўтамат. Прамінулі некалькі радыў металічных монстраў. Уладкаваўся за адзін з іх. Ставіў па пяць цэнтаў. Разы два выйграў па дзевяць, а потым зноў пасыпаліся пройгрышы. Калі на табло ўспыхнула лічба 10,40, Пятро рашуча падняўся з крэсла.

— Годзе! Досыць! Хоць на сорок цэнтаў ды абдурываў капіталістаў.

Аўтамат выдаў паперчыну, у канцы рада іншы аўтамат абналічыў паперку — выпаўла купюра дзевяць долараў, пасыпаліся са званам цэнтаў. Усё рабілася без удзелу чалавека. Нібыта нейкі нячысцік, злы дух стаяў за гэтай халоднай металічнай шафай ці сядзеў унутры яе.

З мастка Пятро кінуў у ваду манетку — яму хацелася вярнуцца сюды, яшчэ раз паказаць спадырыно Удачу. Ён пазіраў вакол, на застылыя шэрагі аўтаматаў, на галовы людзей: цёмнавалосыя, сівыя, рудыя, лысыя, куцаравыя. Цяпер ён дакладна ведаў, што перажываюць усе гэтыя людзі. Іх паяднала адзінае жадаанне, адзіная вера, адзіная прага і адзіная надзея: а раптам пашанцуе! І ўсміхнецца, падміргне бяздушны аўтамат: "Халява, сэр!"

Аб адным пашкадаваў Пятро, што набыць дрым-кэтчэр — індзейскі кошчак для лоўлі сноў, яму не ўдасца. Гэты прыгожы, адмысловы сувенір, пэўна, будзе сніцца ў Беларусі.

А назаўтра ўранні сын падаў ладны стос паперы:

— Гэта табе чытво. На цэлы дзень хоціць. Тут усё пра культуру індзейцаў. Іхно гісторыю, побыт. І пра тое, як іх, найўняў, нявольных, дужа даверлівых, дурнылі бэльхы каланізатары. Інтэрнет ведае ўсё.

V

Пра паездку ў амерыканскае казіно мне раскажаў зямляк Пятро Іванавіч. Ён прывёз навагодні прэзент, які перадала наша дачка. Прагаварылі мы цалоткі вечар. Пакрысе, неўзаметку, агоралі паўлітэрку нашай аржанушкі-вяселюшкі. Перад аглаблёвай чаркай гасць прызнаўся:

— Мы з сынам у Амерыцы пілі бутэльку амаль тыздзень. Дый увогуле, амерыканцы — людзі малаштупшыя.

— Дык нам жа за руль не трэба... — пачаў было я, але гасць перапыніў:

— Ну што вы! Я ж не ў крыводу. Вельмі ўдзячны вам за гасцінасць. У амерыканцаў гэтага няма.

— А я вам удзячны за гутарку. У вас зайздросная назіральнасць. Учпістая памяць. Я быццам разам з вамі наведваў амерыканскае казіно. А як выглядае кошчак для лоўлі сноў?

— Дрым-кэтчэр? Ну, такое кола, як вялікі браслет. У цэнтры — крэйж. На ланцужках звсяюцца з кола шэсць рознакаляровых ітшупных пераў. Яшчэ там нейкія прыбамбасы. Я вычытаў паданне. Добрыя сны затрымліваюцца ў гэтай пастцы. А кепска сцякаюць па пер'і ў зямлю. І каштце сувенір дванаццаць баксаў. Я тады яшчэ падумаў: акурат тузін. Мусіць, лічба невывпадкавая. Мае нейкі таямнічы сэнс.

Па законах жанру тут трэба ставіць кропку. Ды надта ж карціць выказаць думку гасця пра сучасныя падзеі ў Штатах, ва ўсім свеце.

— Свет расплёхаўся на кіслае малако. І гэты фінансавы крызіс выстываў даўно. Амерыка спахапілася. Зрабіла стаўку на маладога адукаванага афраамерыканца Барака Абаму. Хто моме падумаць раней, што ў Бельм Доме будзе цёмнаскурый гаспадар! Учора патэлефанавалі сына. Захісталася іхняя фірма. Невядома, ці выстаіць. Суцешыў: у цябе ёсць тыл, вяртайся дамоў. Бульбы хоціць. І казіно ў Мінску ёсць.

На развітанне мы абняліся, як даўнія сябрукі.

У тую ноч доўта не мог заснуць. Ажно пад раніцу змарыў сон. І прысніўся кашмар: трапіў я ў казіно Махіган-Сан. Узляў гуляць. На пачатку шанцавала: выйграў сорок долараў. Пайшоў у індзейскую краму і набыў два дрым-кэтчэры: сабе і Пятру Іванавічу. Астатнія баксы мулялі ў кішэні.

Спрадвечны азарт пацягнуў зноў да зялёнага стала. Зноў выйграваў, пачаў смялей рызыкаваць. Павышаў і павышаў стаўку. Але фартуна адварнула і ўрэшце ўвесь свой набытак — кватэру, кнігі, старога "жыгулёнка", усё падчыстую, — я прасадзіў у амерыканскім казіно.

вывезці камення, цвёрдай пароды. Колькі высілкаў, каб пракласці праз горы роўную асфальтоўку! Каб па ёй ехалі ў казіно рызыканы з усёго свету. Пятро ведаў, што гэты хайвэй імчыць, прасце ажно да мяжы з Канадай і праце кругляя суткі без перадыху, але ягоныя думкі былі пра казіно. Яму здавалася, што ўсе легкавікі спышаюцца менавіта туды.

Мільганула шпыльда з назваю штата. Сын патлумачыў: казіно месціцца ў рэзервацыі індзейцаў. Абарыгены не плаціць падаткаў. Таму тут выгадна займацца бізнесам. Уладальнікі казіно гэта ацанілі, пабудавалі цэлы горад.

— Дураць людзей на халяву, — хмыкнуў Пятро.

— Бізнес — ёсць бізнес, — разважліва сказала Настя. — Ну, вось і пад'яздаюць. Вунь высозны гатэль. У форме разгорнутае кнігі. Людзі жывуць тут месяцамі. Адачываюць, гуляюць...

— Абарыгены, мабыць, непісьменныя. Кніг не чытаюць. Затое вось вам гатэль у форме кнігі. Любуйцеся! — гнуў сваю лінію Пятро.

Сын нічога не адказаў. Маўчала і Настя.

"Таёта" нырнула ў падземны паркінг. Доўта шукалі вольнае месца — велзарная пляцоўка спрэс застаўленая аўто. Алесь патлумачыў, што паркінг тут бясплатны, стаў машыну хоць на некалькі дзён.

— Дзіва што, яны хочучы любой цаной заманіць сюды. Каб сеў за стол, пачаў гуляць. Тады заплаціш і за паркінг, і за гатэль.

— Тут вельмі смачнае марожанае "Бэн энд Джэксвіс". Порцыя каштэе два з паловай долары, — сказала Настя. — Мы былі тут месяц таму. Нам вельмі спадабалася.

На гэты раз Пятро змоўчаў. Ён азіраўся вакол. Падавалася, што велзарны статак нейкіх фантастычных рознакаляровых жывёлін разлётся тут, схаваных свае спіны ці то ад спеці, ці то ад залевы.

Нарэшце ўвайшлі ў высозны будынак. Алесь упершыню крочыў наперадзе. Элеватар-ліфт, прасторны, чалавек на дзевяць, бясшумна ўзняўся на шосты паверх. Выйшлі... і апынуліся нібы ў казачным царстве. Яркае святло незвычайных святлінікаў біла ў вочы. Пад нагамі мяккія дываны з чырвона-чорнымі ўзорамі. Высока ўтары пераплеталіся драўляныя канструкцыі карычневага колеру, падобныя на кроквы. На сцяне — раслістаныя скуру жыўёл. Сямтам бялелі даўжэзныя палоскі бяросты. У вушы біла гучная, рытмічная музыка. І — мноства людзей, якія сноўдаліся сюды-туды. Яны не нагадалі зайзыхты карцэжнікаў, хутчэй гэта былі разважкі, дый сталаў з картамі, гульнявых аўтаматаў Пятро нідзе не заўважыў.

Было вельмі шмат кітайцаў. Мужчыны і жанчыны найбольш сталага веку ішлі цэлымі гуртамі, нібы іх прывезлі на экскурсію. Вузкія вочы ўважліва аглядалі ўсё навокал і ажно свядзіліся ад захалянення. Шмат было і цёмнаскурых: высокія, тоўстыя, нібы шафы, мужчыны ў даўгіх палітонах, укормленыя жанчыны. Багата сноўдалася порцкіх мулагаў з бэйджыкамі на кашулях — абслота казіно.

Людская плынь, нібы вясновая паводка, падахапіла і панесла беларусаў. Свяцілі, падміргвалі рознакаляровыя ўказальнікі: рэстаранцы, крамы. Сталоў і аўтаматаў яшчэ не было відаць.

— Там можна хаціць цалоткі дзень, і ўсё не агледзіш. А якія там крамы! Вялікія, маленькія. Нават індзейскія ёсць. Усё блішчыць і ззяе. І такая прыгажосць, што душа радуецца, — падала голас нявестка Настя.

— А гуляць ні ў карты, ні за аўтаматы мы можам не садзіцца. Ніхто нікога не прымушае. Хадзі, глядзі, любуйся, — пераконваў сын.

Праўду кажуць: гасць — нявольнік. Пятро быў удзячны сыну і нявестцы, якія ўзялі ў сваіх фірмах па пяць дзён адпачынку, каб трохі паказаць яму Амерыку. Астатнія дні, апроч выхадных (а прыехаў ён на цэлы месяц) будзе сядзець дома, сустракаць са школы ўнука Алежку. Урэшце, Пятро Іванавіч здаўся.

II

І вось яны едуць. За рулём бліскуча-серабрыстай шыкоўнай "Таёты" сын, побач Настя, а на заднім сядзенні ўладкаваўся Пятро.

Прамая роўная дарога — чатырохпалосны хайвэй, супакойвала і нават усыпяляла. Пятро прагнаў санлівасць — у ім прагнуўся настаўнік геаграфіі, — углядаўся за вокны машыны, круціў галавою то ўлева, то ўправа.

Выбіснула сонца, зыркае, нізкае — на дварэ сярэдзіна лістапада, — але дрэвы збоч дарогі яшчэ трымалі барвова-жоўтае лісце. Сонца высвеціла высокія, стромыя скалы паабала дарогі. Падалося, быццам нейкі велікан-асілак абклаў хайвэй валунамі, змацаваў іх чырвонаю глінаю, ды так і пакінуў. Гэта ж трэба было прабіць дарогу між скалаў! Колькі

Карціны для «Пружанскага палацыка»

Больш за ўсё люблю вандраваць па ваколліцах былога Слонімскага паве-та са сваімі землякамі — пісьменні-камі, гісторыкамі, мастакамі. Міну-лай восенню з пісьменнікам Уладзі-мірам Ягоўдзікам паехаў ў суседнія Пружаны. Дарэчы, Пружанскі павет пры канцы XVIII стагоддзя ўвахо-дзіў у Слоніскую губерню. А цяпер гэта — раённы цэнтр Брэсцкай воб-ласці. Паехаць у Пружаны была на-года: адкрыццё выставы беларускага графіка Алены Лось у музей-сядзібе «Пружанскі палацык».

гадоў, і ў 1998-м сюды пераехаў краянаўчы музей, які атрымаў назву музея-сядзібы «Пружанскі палацык». У Беларусі гэта адзіная адноўленая сядзіба та-кога кшталту.

У выставачнай зале «Пружанскага палацыка» рэгулярна ладзяцца разнастайныя ма-стацкія, адукацыйныя і края-знаўчыя экспазіцыі. Тут пра-ходзяць музычна-літаратурныя вечары, навуковыя канферэн-цы, сустрэчы. Тут адбылася і сустрэча з мастачкай Аленай Лось, і яе вернісаж. Сабралася творчая інтэлігенцыя. Шчыра і цікава выступалі мясцовыя літаратары, паэт Алесь Каско, пісьменнік Уладзімір Ягоўдзік, які падараваў музею некаль-кі пісем беларускага спевака Міхася Забэйды-Суміцкага (ён родам быў з Пружаншчыны). Удзельнічалі ў вернісажы су-працоўнікі Пружанскага рай-выканкама, мясцовыя калекты-вы мастацкай самадзейнасці, госці Пружаншчыны. А потым казала Алена Лось: «Я да гэта-га часу ўдзячна лёсу за тое, што з першых дзён свядомага жыцця была сярод цудоўнай беларускай прыроды, сярод простых людзей. Напэўна, яны і абудзілі ўва мне мастака...»

За колькі месяцаў да гэтай падзеі кіраўнікі Пружанскага райвыканкама разам з пра-дстаўнікамі мясцовай творчай інтэлігенцыі завіталі ў Мінск у майстэрню Алены Лось з пра-пановай — набыць некалькі яе работ для «Пружанскага пала-цыка». Алена Георгіеўна пага-дзілася. Так карціны вядомай беларускай мастачкі трапілі ў музей-сядзібу «Пружанскі па-лацык».

Чаму менавіта творы Але-ны Лось выравілі набыць для Пружанаў? Ды таму, што яна ў гады вайны і ў пасляваенны час жыла ў Ружанах, значыць, мае непасрэднае дачыненне да пружанскай зямлі. І вось яшчэ што: не кожны райвыканкам купіць сёння для свайго раёна творы мастацтва. Гэта залежыць непас-рэдна ад кіраўніцтва. Калі раён узначальваюць адукаваныя,

шчырыя людзі, якія ведаюць цану мастацтву, то каштоўнасці, створаныя землякамі, заўсёды вернуцца на радзіму іх аўтараў. У Пружанскім райвыканкаме працуюць такія людзі, якія ша-нуюць сваіх славных землякоў: і тых, каго ўжо няма на гэтым свеце, і тых, хто жыве побач, у адным горадзе, і тых, што раз'ехаліся па іншых гарадах ды краінах. Кіраўніцтва раёна, я гэта ведаю, прыязна ставіцца да сваіх мастакоў, кампазітараў, літаратараў. І не мае значэння, да якіх партый, суполак, аргані-зацый належаць гэтыя творцы. Важна тое, што гэта свае людзі, якіх Бог надзяліў талентам. Іх па-зямляцку трэба шанаваць. І ў Пружанах шануюць свае та-ленты.

З Уладзімірам Ягоўдзікам і Аленай Лось мы спачатку заві-талі ў Ружаны, дзе мастачка па-

казала нам дом, у якім жыла са сваімі бацькамі. Дом апалеў, у ім цяпер жывуць іншыя людзі. Недалёка ад яго ўзвышанацца Петрапаўлаўская царква і Тра-ецкі касцёл — іх мы таксама не абмінулі. З Ружанаў паеха-лі ў Пружаны — дагледжаны, чысты, светлы еўрапейскі гара-док. Музей-сядзібу «Пружанскі палацык» відаць здалёк. Вакол — прыгожы парк, на лаўках адпачывае моладзь, а маладыя матулі па прысадах гуляюць са сваімі немаўлятамі.

Сама ўстанова з адметнай назвай «палацык» знаходзіцца ў будынку гарадскога сядзіб-нага дома — помніка архітэ-ктуры XIX стагоддзя. У аснове — праект архітэктара Ланчы, і вызначаецца гэты ўзор дойлід-ства як італьянская вясковая віла ў неарэнесансным стылі. Пабудаваў яе шляхіцц Валенці

Швыкоўскі. Віла была калісьці аздобай усяго горада. Каля бу-дынка знаходзілася аранжарэя з вялікай колькасцю экзатыч-ных раслін — такой калекцыі не мелі нават Радзівілы. Вакол сядзібы рос прыгожы англій-скі парк. У 1895 годзе сядзібу ў Пружанах набылі Кляйнміхе-леі. Маёнтак належаў найперш Веры Кляйнміхелей. Па маці яна была сваячкай Наталі Ган-чаровай — жонкі рускага паэта Аляксандра Пушкіна. У сядзібе спадарыня Вера жыла некалькі гадоў напярэдадні Першай су-светнай вайны, а потым здавала будынак у арэнду павятоваму старасту. Сюды часта прыяз-джалі Ю. Крашэўскі, Н. Орда, М. Федароўскі ды іншыя вядо-мыя людзі.

У 1989 годзе сядзібу ў Пру-жанах пачалі рэстаўрыраваць. Рэстаўрацыя працягвалася 10

Сяргей ЧЫГРЫН

На здымках: Уладзімір Ягоў-дзік і Алена Лось у Шарашо-ве на Пружаншчыне; музей-сядзіба «Пружанскі палацык».

Фота аўтара

Той зімовы вечар для наведнікаў Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі атрымаўся нечакана цёплым: усім сэрцам сагрвала яго заслужаная артыстка Беларусі Таццяна Мархель, якая святкавала сваё сямідзесяцігоддзе ў асяроддзі прадстаўнікоў нацыянальнай інтэлігенцыі.

Душа беларускага тэатра

Таццяна Рыгораўна, чалавек про-сты і шчыры, адразу задала тон ім-прэзе, адкінуўшы ўсялякія прэтэнзіі на афіцыйнасць і прызнаўшыся, што неверагодна хвалюецца, не можа са-брацца з думкамі. Як і належыць са-праўднаму артысту, юбілярка трыма-лася шляхетна ды нязмушана: спыва-ла, трапіна імправізавала, падыгрыва-ючы віншавальнікам, танчыла разам з маладымі калегамі. Кожны мог упэўніцца, што, нягледзячы на па-важны ўзрост гераніі вечара, бачыць перад сабой асобу, поўную аптымізму і жыццёвай энергіі, якая трымаецца каштоўнасцей свайго народа і з'яўля-

ецца чалавекам сучасным, адкрытым ды разняволеным.

Артысты РТБД мелі рацыю, калі вы-рашылі зладзіць для сваёй калыжанкі віншавальную імпрэзу ў фальклорным стылі. Распачаў яе гурт калядоўшчы-каў. Потым са сцэны прагучала шмат народных і стылізаваных пад іх пе-сень — галоўным чынам, з рок-оперы «Адвечная песня». Завяршэннем быў Купалаў «Гімн чалавеку» са згаданага спектакля, праспяваны хорам арты-стаў РТБД на чале з Ігарам Сігавым. Мастацкі кіраўнік тэатра Валеры Ані-сенка вылучыўся тым, што сольна вы-канаў адну з песень на вечарыне.

Цікава павіншавалі імянінніцу калегі з іншых творчых калектываў. Народны артыст Беларусі Тадэвуш Кокштыс, які прадстаўляў Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Якуба Коласа, абыхраў разам з юбіляркай (разам жа калісьці працавалі на віцебскай сцэне!) дыялог з драмы «Вечар» Аляксея Ду-дарава, нагадаўшы публіцы пра знака-выя для кожнага з іх ролі. Аўтар гэтай п'есы павіншаваў Таццяну Рыгораўну ад імя Беларускага саюза тэатральных дзеячаў, які ён узначальвае. А малады драматург Дзіяна Балыка прачытала свой верш-прысвячэнне Таццяне Мар-хель. Артысты Рэспубліканскага ТЮГа прыдумалі неформальнае віншаванне ў стылістыцы гарадскога раманса. Ак-трысу віталі таксама першы намеснік міністра культуры Беларусі Уладзімір Рылатка, дэкан тэатральнага факультэ-та Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Уладзімір Мішчанчук, кіна-дзеячы Аляксандр Яфрэмаў і Валянціна Сцяпанавіч ды іншыя госці вечарыны. А якія трапныя словы адрасаваў юбі-лярцы мастацкі кіраўнік Нацыянальна-га акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Мікалай Пінігін: «Ёсць такія артысты,

якія могуць сыграць беларускую ролю, а ты і ёсць сама Беларусь».

Якія б арыгінальныя ні былі віншаван-ні, а найбольшую ўвагу прыцягвалі вы-ступленні самой імянінніцы: маналогі з яе лепшых спектакляў, пранікнёныя слевы матчыных песень, займальныя расповеды пра ўласнае жыццё. Актрыса прыгадвала, як давалося ёй папрацаваць фельчаркай і прымаць роды, чаму і як узнікла рашчон-ца артысткай, з якімі цяжкасцямі су-тыкнулася на творчым шляху.

За час святкавання Таццяна Мар-хель паспела пераўвасобіцца з сялян-скай жанчыны ў элегантную лэдзі, якая спывае «Цячэ вада ў ярком» у джазавай апрацоўцы, а пасля — у шляхетную пані, што слухае сярэднявечныя кан-цоны, выкананыя ў яе гонар. Актрыса літаральна выпраменьвала душэўную цеплыню, якой зараджала ўсіх пры-сутніх, надаючы імпрэзе нязмушаны свойскі характар і гуртуючы вакол ся-бе нацыянальна свядомую публіку.

Алесь СУХАДОЛАЎ

На здымку: заслужаная артыст-ка Рэспублікі Беларусь Таццяна Мархель.

Фота аўтара

Люты запомніцца тым, што...

●●● Нацыянальны канцэртны аркестр Беларусі ажыццявіў XX Міжнародны му-зычны праект «Мінскі джаз-2009». З 10 па 12 лютага ў сталічным Клубе імя Дзяржын-скага выступалі зоркі еўрапейскага і су-светнага вакальнага ды інструментальнага джаза. Яны прадстаўлялі Францыю, ЗША, Расію і, вядома ж, Беларусь: новую пра-граму падрыхтаваў да юбілейнага фесту Біг-бэнд Нацыянальнага канцэртнага ар-кестра пад кіраўніцтвам народнага артыста краіны Міхаіла Фінберга. Гэтае свята пры-свячалася 70-годдзю беларускага джаза, які вядзе свой радавод ад мастацтва першага ў Беларусі дзяржаўнага эстраднага аркестра, створанага ў 1939 годзе пад кіраўніцтвам славутага маэстра Эдзі Рознера.

Вялікае тэатра оперы і балета краіны, вы-датнае саліста, якому айчынныя кампазі-тары давяралі прэм'ернае выкананне сваіх твораў. Ініцыятар канцэрта, што мае адбы-цца ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі 19 лютага, — Тамара Мельнікава, жонка скры-пача, вяланчэлістка аркестра Вялікага тэат-ра. Гэты аркестр і яго салісты, дырыжоры Вячаслаў Воліч, Мікалай Калядка, Леў Лях, а таксама оперныя спевакі, Мінскі струнны квартэт, піяніст Юры Гільдзюк ды іншыя музыканты выканаюць праграму з твораў

беларускіх класікаў Аляксея Туранкова, Генрыха Вагнера, Яўгена Глебава, Міхаіла Ельскага і рускіх кампазітараў.

●●● сёлета адзначаецца 95 гадоў з дня на-раджэння народнага мастака Беларусі Паўла Масленікава. Пяць гадоў таму, калі ў нашым Нацыянальным мастацкім музеі ладзілася вялі-кая мемарыяльна-юбілейная экспазіцыя, пры-свечаная П. Масленікаву, многія адкрылі для сябе рознабаковую творчую асобу. Так, гэта быў майстар, які стварыў незлічоную колькасць жывапісных палотнаў; даследчык традыцый айчыннага жывапісу і фальклорнай спадчыны, асабліва беларускага народнага касцюма; дасведчаны тэатральны мастак, які афармляў пастаноўкі на оперна-балетнай сцэне; педагог. А яшчэ яго можна лічыць заснавальнікам твор-чай дынастыі Масленікавых — Пракашчовых... Роднай магілёўскай зямлі Павел Васільевіч па-дараваў амаль паўтары сотні карцін, якія сёння складаюць залаты фонд Магілёўскага музея імя П. Масленікава.

●●● прыхільнікі таленту Вячаслава Шалкевіча, сябры і калегі віншавалі яго з 50-годдзем. «Залаты» юбілей у гэтага вядомага гродзенца, акцё-ра тэатра і кіно, барда і шоумена, быў 9 лютага. Для кагосьці Вячаслаў Шалкевіч — ко-лішні хлопец з гі-тарай, дасціпны і вальнадумны; для кагосьці — чара-дзей лялячнага тэатральнага мастацтва, для іншых — артыстычны «дырыжор» аўкцы-ёнаў... А многія ўспамінаюць, як віртуозна, шляхетна і з гумарам правёў ён у пачатку восені 1939 года ў польскай мовы, што прай-шла на філфаку БДУ.

Лана ІВАНОВА

На здымках: Яе Вялікасць Скрыпка; Вя-часлаў Шалкевіч.

Праграма з песень на вершы Адама Русака была ў планах Нацыянальнага канцэртнага аркестра Беларусі даўно. Маэстра Міхаіл Фінберг марыў стварыць яе яшчэ да стагоддзя паэта. Розныя прычыны не дазволілі тады ажыццявіць задуму. І вось маштабная праца завершана. Канцэрт-манаграфія "Бывайце здаровы!", прысвечаны 105-й гадавіне з дня нараджэння заслужанага дзеяча культуры БССР Адама Русака, прагучаў на яго радзіме. Не чакаючы юбілейнай даты (паэт нарадзіўся 11(24).05.1904 г.), музыканты будным студзеньскім днём наведаліся на Капыльшчыну, у вёску Пясочнае, да якой прысуседзіўся хутарок Малінаўка, дзе стаіць радзінная Русакова хата з мемурыяльнаю шыльдай.

Май сярод зімы

Калі выязджалі з Мінска, была шараговая шэрая раніца. На Слуцкай шашы аўтападарожнікаў паглынуў непраглядны, як у містычным трылеры, туман: з вакна "маршруткі" не відаць ані сустрэчных машын, ані дрэўца на ўзбочыне: быццам ляціш у самалёце праз несканчонае воблака... А ў Пясочным туману не было, затое пачалі кружыць празрыстыя мокрыя сняжынкі — вестуны непагадзі. Зрэшты, чым бліжэй да прыроды, тым лягчэй і з большым разуменнем успрымаеш яе капрызы. Ды мацней адчуваеш людскую шчырасць і цеплыню. І многае пачынае проста захапляць...

Вось дзве буслянкі, сіметрычна размешчаныя абапал цэнтральнай вуліцы, чакаюць вясны, вяртання сваіх крылатых жыхароў. Які рамантычны і філасофскі, тыпова беларускі сімвал! Вось вялікі (спадчына савецкай гігантаніі) будынак Дома культуры: такога няма нават у райцэнтры. Неаццены, з яшчэ не абжытымі пасля капітальнага рамонту памяшканнямі — а падаецца гасцінным і ўтульным. Бо з парога трапляеш у цёплы куток: палічка з кнігамі Адама Русака ды публікацыямі пра яго; на століку паэтыва скрышка і вершаваны зборнік, а ля партрэта — галінкі ў рукаворнай кветні, кранальны напамін пра майскі сад, пад шатамі якога Адам Герасімавіч сустракаў свой дзень нараджэння...

"Аціпяляла" фэе і мажорная сімфонія каларытнага народнага мастацтва: тут разгарнулася выстаўка творчасці мясцовых ткаляў. Большыня поспілак ды ручнікоў — з вёскі Семежава. Тамтэйшых майстрых можна лічыць спадкаемцамі герайн Багдановіча верша "Слуцкія ткачыкі". Прынамсі, дырэктар Капыльскага раённага краязнаўчага музея Валянціна Шуракова ўпэўненая: "Багдановіч пісаў пра нашых, семежаўскіх: яны спрадвек знакамітыя сваім ткацтвам, а Капыльшчына і Слуцк — зусім побач".

Адметныя традыцыі, старонкі жыцця вядомых ураджэнцаў тутэйшай зямлі, Адама Русака — найперш, адлюстраваны музейнай экспазіцыяй, для якой у Доме культуры ўжо вызначана памяшканне. Пясочнае, пэўна, нездарма набыло статус аграгарадка: адсюль выйшла ў вялікі свет нямаля таленавітых людзей, чые імёны і справы ўшанаваныя сёння ў экспазіцыі школьнага краязнаўчага музея. Дарэчы, Пясчанскай агульнаадукацыйнай школе нададзена імя занага земляка — педагога, вучонага, дзяржаўнага дзеяча Сцяпана Умрэйкі, а новай вуліцы — імя Адама Русака.

Школьныя класы прымалі гасцей. Адбылася музычна-літаратурная сустрэча з народным артыстам Беларусі кампазітарам Эдуардам Зарыцкім і паэтам Алесем Бадаком. Сабраліся за "круглым сталом" прадстаўнікі інтэлігенцыі ды мясцовай улады. Сярод удзельнікаў гутаркі — дырэктар Капыльскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Т. Серая, настаўніца беларускай мовы Т. Майсюк, дырэктар Капыльскай дапаможнай школы-інтэрната Г. Ярмук... Народны артыста Беларусі М. Фінберг распавёў пра дзейнасць свайго калектыву, скіраваную на папулярнае беларускае слова праз песню.

А. Русак і У. Алоўнікаў стварылі яе ў 1950-м, ды ў партызаных яны не былі: падчас вайны паэт знаходзіўся з тэатрам у эвакуацыі, кампазітар — на фронце. Беларуская народная называлі песню "Бывайце здаровы!", якую на верш А. Русака напісаў І. Любан. Яе пераклад, зроблены М. Ісакоўскім, з'явіўся ў навагоднім нумары газеты "Правда" 1 студзеня 37-га з каментарыем: маўляў, песню запісалі са слоў "тов. Русака" ў калгасе "Чырвоны араты" Капыльскага раёна... Але калі "Бывайце здаровы!" загучала на ўвесь СССР, ды ў выкананні Л. Уцёсава, у канцэртах пачалі называць аўтараў.

Два гэтыя творы і акаймавалі праграму, у якой гучалі іншыя песні У. Алоўнікава ды І. Любана, Ю. Семіянікі, Г. Вагнера, У. Будніка, І. Лучанка, А. Елісеенкава, В. Сярых... "Ціхі вечар", "Дзе ж ты, зорка мая?", "Я люблю", "Не за вочы чорныя", "Не магу я знайсці тое слова"... Эдуард Зарыцкі стварыў на вершы Адама Русака новую ўражлівую нізку: "Успаміны вайны", "Крынічанька", "Бярозка"... Усё не пералічыш, як не пералічыш усіх спевакоў, якіх авачыяй вітала зала: С. Вежнавец, Р. Мушвіда, М. Скорыкаў, Г. Грамовіч, Г. Благава, Д. Качароўскі, Н. Тамела, бэк-вакалісты... З вершаў, у якіх закладзены музычны рытм і мелодыка, бо пісаў іх музыкант, нарадзіліся сапраўдныя песні пра любоў да радзімы, пяшчоту да жанчын.

Пакоўзаўшыся ў заваленай снегам каляіне, наш аўтобусік выруліў на ўкатаны бальшак. Прыкметна бялелі-святліліся ад "расквітнелага" вішняку вясковыя сады. А на шашы — лес, урачыста, як у святую ноч навалецца, прыбраны ў пухнатых казачных строі. Дзе ж тая непагадзь? Мудрая прырода нібы настраіла на таемнасць нараджэння творчай душы і дапамагла ўявіць, як хораша тут сярод вясновай кветні, у маі, калі нарадзіўся паэт.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
На здымках: напамін пра паэта; народны артыст Беларусі кампазітар Эдуард Зарыцкі; маэстра Міхаіл Фінберг; Людміла Русак ля помніка бацькам.
Фота Віктара Кавалёва

Радуюцца разам

— заінтрыгаваныя такой назваю выстаўкі, што адкрылася ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі, усе цікаўныя імкнучыся яе наведваць. У новай экспазіцыі прадстаўлены і набытая нядаўна радзівілаўская карта ВКЛ пачатку XVII ст.; і арнат, аздоблены фрагментамі слуцкага пояса; і рырэгтанная талерка з каралеўскага сервіза, і нумізматыка са збору Андрэя Сніткі (1866—1920)... Выстаўкі з фондаў гэтага музея заўсёды непаўторныя. І ніколі не страцяць яны сваёй нечаканасці, бо скарбонка гістарычных рэліквій пастаянна паўналяецца. Толькі за тры апошнія гады музейная калекцыя павялічылася на 3000 адзінак.

Даследуючы "падводную частку айсберга" беларускай музычнай спадчыны, аичынны музыкалагі разам з выканаўцамі ўвядзюць у кантэкст роднай культуры і ў сённяшняе канцэртнае жыццё ўсё новае знаходкі. Прыкладам — прэм'ера праграмы "Партытуры магнацкага двору", падрыхтаваная Ансамблем салістаў "Класік-Авангард" пад кіраўніцтвам Уладзіміра Байдава і кандыдатам мастацтвазнаўства Святленай Немагай. Яна і вяла канцэрт у сталічнай філармоніі. Традыцыйнаму музычнаму мецэнатству на беларускіх землях; творчыя, сяброўскія, сваяцкія павязі вядомых людзей свайго часу, так або інакш спрычыненых да нашай гісторыі і культуры; аўтары твораў, уключаных у праграму канцэрта, — увага публікі была звернута на многае. У суседстве з класікай Вольфганга Амадэя Моцарта, Ёзафа Гайдна ды незаслужана забытага Антоніа Сальеры як свежы ўток успрымалася адраджаная сімфанічная музыка Якуба Сакалоўскага, Яна Энгеля і кампазітараў, ужо знаёмых нашым аматарам даўніны, — Яна Голанда, Фелікса Яневіча... Творчае аб'яднанне "Беларуская Капэла" зладжуе ў 2010 годзе цэлы фестываль пад назваю "Адраджэнне беларускай сімфоніі".

З аншлагам прайшлі ў Віцебску лепшыя спектаклі Санкт-Пецярбургскага тэатра камедыі імя Мікалая Акімава. Падчас гастроляў гэтага калектыву на сцэне Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа былі паказаны камедыя англійскага драматурга Уільяма Уічарлі "Вясковая жонка", сербская класіка — "Доктар філасофіі" Браніслава Нушыча, пастаноўка "Яблычны злодзей" паводле Ксенія Драгунскай ды бенефіс народнай артысткі Расіі Ірыны Мазуркевіч у п'есе Карэла Чапека "Сродак Макропуласа". Віцебскі глядач пабачыў пастаноўкі сваіх сяброў-суседзяў не ў "вызным вар'янце" дэкарацыі, як гэта часта практыкуецца тэатрамі падчас гастроляў, а ў паўнаважнасці, шыкоўнай сцэнаграфіі. Коласаўцы рыхтуюцца да візіту ў адказ.

18 лютага пазнаёмімся з "Каралевай прыгажосці" — прэм'ерай Новага драматычнага тэатра горада Мінска. Гэта адна з першых пастановак маладога галоўнага рэжысёра Дзінся Нупрэйчыка; сцэнаграф — Яўген Волкаў. П'еса ірландскага драматурга Марціна МакДонага (да перакладу з англійскай мовы на беларускую спрычыніўся Міхась Шавыркін). Праз асэнсаванне праблемы выбару, з якой сутыкаюцца героі "Каралевы прыгажосці" праз роздум над сітуацыяй, калі чалавек ускладае адказнасць за свае няўдачы на іншых і лічыць, што ўвесь свет яму нешта вінен, тэатр прывядзе гледача да простае высновы: кожны сам нясе адказнасць за ўласнае браць на сябе. У ролях — Ірына Карніевіч, Аляксандр Гусеў, Ігар Паддівальнаў, Сяргей Тоўсцікаў, Юрый Шаланкоў ды іншыя.
Лана ІВАНОВА

Пры канцы 2008 года ў Цэнтральнай дзіцячай бібліятэцы Мінска прэзентавалі не зусім звычайную экспазіцыю — інтэрактыўную выставу “Карлсан на даху”. Гэта — падарунак беларускім дзецям ад Шведскага інстытута ў Мінску і Пасольства Швецыі ў Рэспубліцы Беларусь, а таксама музея казак “Юнібакен” у Стакгольме. Створаная паводле твораў шведскай пісьменніцы Астрыд Ліндгрэн, выстава будзе знаходзіцца ў сталічнай бібліятэцы пастаянна.

Карлсан памяняў прапіску

скіх аўтараў у перакладзе на рускую мову і дзесьці 30 экзэмпляраў “Карлсана...” па-беларуску.

— **Чым найперш заваблівае выстава сваіх наведнікаў — кнігамі ці вась такімі домікамі?**

— Адназначна скажу: такое ў нас упершыню. Я гаварыла ўжо сваім супрацоўнікам: патрэбен перагляд усёй нашай працы. Бо тут дзеці не будуць хадзіць чынна, не будзе ў бібліятэцы і ранейшай цішыні. Цяпер трэба часцей праводзіць экскурсіі, расказваць, што гэта за домікі.

— **Сапраўды, трэба ўсім нам трохі мяняць погляд на бібліятэкі, асабліва дзіцячыя.**

— Сёння дзіцячыя бібліятэкі не павінны здавацца нечым застылым. Павінны быць жывымі! Як

прыклад, раз на тыдзень у нас арганізуецца сямейнае бацькоўскае кафэ... Няхай той самы Карлсан будзе, нейкі мялечны спектакль — каб “жывая” бібліятэка мелася! Вось такі праект мне бачыцца на будучыню. Але запатрабуюцца на яго грошы, а дзе іх узяць? Вось на гэты, які мы маем сёння, — ніводнай капейчыны не патрачана. Пасольства Швецыі нам усё падарвала.

— **Хочацца, каб такое ж магчыма было ажыццявіць і паводле персанажаў беларускіх казак.**

— Ведаеце, пакінулі мы месца ў бібліятэцы. Як маніравалася гэтая экспазіцыя, супрацоўнікі аддзела літаратуры для старэйшых школьнікаў казалі: нас толькі не чапайце,

у Швецыі! Там шмат дзяцей, і не заўсёды яны прыходзяць пачытаць кнігу, а пагуляць, пазнаёміцца адно з адным. У нас жа сёння найперш прапагандуецца пазакласнае чытанне. І атрымліваецца, што ідуць у бібліятэку па загадзе настаўніка. Асабісты інтарэс губляецца! У нас ёсць ксеракс, можна штосьці адскерапіраваць — наведнікам няма патрэбы сядзець і чытаць усё ў чыгальнай зале: узяўшы патрэбнае, яны ідуць дадому. І каб прывабіць дзяцей да чытання, нешта трэба мяняць.

— **Найцікавейшая, на маю думку, знаходка ў гэтай экспазіцыі, якая была проста “на паверхні”: зрабіць драўляныя прыступачкі, на якія можна прысесці, як у сваім доме, пад’ездзе, (цяпер гэта ўвасоблена ў зале прэзентацый), альбо паставіць домікі, а ў доме — крэслы, каб можна было тут жа сесці і чытаць разгорнутую кнігу.**

— Такая там, у Стакгольме, атмосфера. Там тата можа нават прылегчы ў доміку з кнігай. Нам таксама нават ложка са Стакгольма прывезлі. Але дзе мы яго ўсталяем? А крэслы ёсць, можна пасядзець, можна прылегчы на дыване. І гульні нам падаравалі. У доміках можна пазабаўляцца. А домік на лесвічнай эстакадзе — для музыкантаў. Калі дзеянне адбываецца на сцэне, то яны там, за спінамі глядачоў, размяшчаюцца.

Вельмі хацелася б, каб пры нашай бібліятэцы былі людзі, можа са студэнтаў-акцёраў, якія б нейкае дзеянне ажыццяўлялі. Як, на-

не бурчыце тое, што ёсць. Каб была дызайнерам, у мяне б гордасць узыграла — зрабіць беларускі куточак. Паставіць, можа, плечыня агароджы, збаны на іх павесіць — усё гэта магчыма. Можа, студэнты, у каго курсавыя працы, — маглі б дапамагчы. У тым жа “Юнібакене” артыстам іх працу аплачваюць, а мы гэтак не можам! У “Юнібакене” ёсць вельмі добрае кафэ, дзе прадаюцца цефцелькі, якія надта ж любіць Карлсан. Тут мы не можам іх гатаваць па санітарных умовах. Але каб прывесці хаця б напоі для дзяцей, каб цукеркі былі, печыва — зусім па-іншаму ўспрымалася б бібліятэка. Можа, і бацькі б часцей прыходзілі сюды адпачываць. У нас існуе сямейнае кафэ — раней кожную суботу поўныя залы збіралі. Сёлета з-за фінансавых складанасцяў раз — два разы на месяц гэта робім. А можна ж пры гэтым прыдумаць, каб не толькі людзі ў кафэ тым сядзелі, а каб рабіліся і нейкія інсцэніроўкі. У Стакгольме гэты Карлсан і цукеркі дорыць, і ўскудлачвае малым галовы — ён заўсёды сярод чытачоў... І сцэна гэтая ў “Юнібакене” вельмі прэстыжная.

Можа, і ў нас праз які час так будзе, што дзеці масава пойдучь у бібліятэку...

Ірына ТУЛУПАВА

На здымках: намеснік дырэктара Цэнтралізаванай сістэмы дзіцячых бібліятэк г. Мінска Вольга Тамашова; так выглядаюць казачныя домікі

Фота аўтара

Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускай дзяржаўнай універсітэтам культуры і мастацтваў, спецыяльным фондам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі была арганізавана адметная творчая акцыя: майстар-класы для таленавітых музыкантаў ды мастакоў і сумесны канцэрт расійскіх і беларускіх выканаўцаў “Моладзь і мастацтва — мост у будучыню”.

Масты ў будучыню

Сумесны канцэрт таленавітай моладзі Беларусі і Расіі ў межах творчай акцыі “Моладзь і мастацтва — мост у будучыню” — лагічны працяг таго, што ажыццяўляецца даўно: культурныя і іншыя сувязі з Расійскай Федэрацыяй маюць месца на працягу многіх гадоў. Праведзены майстар-класы слаўных дзеячаў мастацтва, выдатных педагогаў у сферы культуры і мастацтва. Вядзецца супрацоўніцтва з фондам Уладзіміра Співакова, нашы дзеці выдтаюць перад расійскай публікай. Прыгавдаецца, напрыклад, калі Іван Карызна бліскуча выступіў у Маскве і выканаў на сваёй вялянчэлі творы сусветнай класікі, то У. Співакоў падарыў хлопцу вельмі дарагі інструмент адразу ж пасля выступлення.

Майстар-класы вядомых беларускіх і расійскіх выкладчыкаў праходзілі і сёлета на працягу трох дзён у Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, Беларускай дзяржаўнай універсітэце культуры і мастацтваў, Рэспубліканскай гімназіі-каледжы пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, Нацыянальным цэнтры музычнага мастацтва імя У. Мулявіна.

Напярэдадні сумеснага канцэрта расійскіх і беларускіх выканаўцаў у канферэнц-зале Белдзяржфілармоніі праходзіў “круты стол”, у якім бралі ўдзел прадстаўнікі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, ВНУ адукацыі і культуры, выкладчыкі з Расійскай Федэрацыі.

Старшыня спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі Наталля Аўдзеева паведаміла, што ўжо больш за дзесяць гадоў фонд аказвае дапамогу і падтрымку станаўленню і развіццю будучай творчай эліты беларускай нацыі. За гэты час фінансавую падтрымку атрымалі амаль дзве тысячы чалавек. З іх стыпендыятамі сталі 1436, заахвочвальныя прэміі атрымалі больш трохсот выпускнікоў навучальных устаноў, больш дваццаці прэміяў атрымалі прадстаўнікі студэнцкай і навучэцкай моладзі. Матэрыяльную дапамогу мелі больш як 600 суіскальнікаў, прысуджваліся імяныя прэміі, Гран-пры і выдзяляюцца гранты, а таксама вышэйшыя ўзнагароды фонду — больш 130 Гранд-прэміяў і званняў лаўрэатаў Спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі. Таленавітыя стыпендыяты Спецыяльнага фонду маюць пэўныя льготы і магчымаць працягваць навучанне за межамі нашай краіны.

Пасля заканчэння “крутлага стала” ў холе філармоніі адбылося адкрыццё выставы работ студэнтаў і навучэцаў, якая стала вынікам майстар-класаў, што прайшлі пад кіраваннем маскоўскіх выкладчыкаў. Больш за два дзесяткі таленавітых юнакоў і дзяўчат прадставілі на выставе жывапісныя і скульптурныя творы, кераміку і графіку.

У вялікай зале Белдзяржфілармоніі прайшоў сумесны канцэрт таленавітай моладзі Беларусі і Расіі ў рамках творчай акцыі “Моладзь і мастацтва — мост у будучыню”. Як адзначыла кіраўнік праекта Святлана Сусалка, у складзе расійскага трыо студэнтаў Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі імя П. Чайкоўскага выступалі двое беларусаў — скрыпачка Валерыя Гуцул і вялянчэліст Аляксандр Дулаў — былыя стыпендыяты Спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі. Удзел беларускіх студэнтаў у майстар-класах, якія праводзіць сусветна вядомыя педагогі, дае магчымаць маладым людзям вызначыць свой шлях у прафесію, знайсці свайго настаўніка. Гэтану спрыяе праца аддзела па рабоце з таленавітай моладдзю Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры і мастацтваў, калектыў якога больш 10 гадоў вядзе пастаянную арганізуючую працу з творчай моладдзю, фарміруе банк дадзеных, у якім сканцэнтравана ўся інфармацыя пра стыпендыятаў і лаўрэатаў фонду. Многія з іх працягваюць навучанне ў прэстыжных навучальных установах Масквы, Санкт-Пецярбурга і далёкага замежжа.

— **Наша краіна багатая на таленты, — адзначыла старшыня Спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі Наталля Аўдзеева, — таленавітых дзяцей заўважаюць, падтрымліваюць не толькі маральна, а што вельмі істотна, і матэрыяльна. Гэта спрыяе фарміраванню асобы, здатнай тварыць і ствараць па законах Прыгажосці і Дабрыні.**

Галіна СУША
Фота аўтара

Слова, пачутае з вышынь

Горная краіна Таджыкістан, таджыкскі народ заўсёды з прыязнасцю ставіліся да беларусаў. І да беларускай літаратуры — таксама. Многае значыць і той факт, што ў 1940—90-я гады ў Душанбе было выдадзена больш як 20 кніг беларускіх паэтаў і празаікаў на таджыкскі мове. І плён гэты — адкрыццё суайчыннікамі Рудакі і Мірзо Турсун-задэ Лаіка Шаралі і Муміна Канаата творчасці Янкі Купалы і Якуба Коласа, Петруся Броўкі і Янкі Брыля, Максіма Танка і Еўдакіі Лось, Кастуся Кірзенкі і Пімена Панчанкі, Васіля Быкава і Петруся Макаля, Сцяпана Гаўрусёва і Івана Шамякіна, Янкі Сіпакова і Рыгора Барадзіна, Васіля Зуёнка і Алеся Савіцкага... Таджыкі не спакшаліся лёгкімі шляхамі. Як сведчанне — і работа Муміна Канаата над пераўвасабленнем і дарагога беларусам геніяльнага польскага паэта Адама Міцкевіча. Калі я ў Душанбе запытаўся Канаата пра тое, што вабіла, прыцягвала яго ў створаным аўтарам “Пана Тадэвуша” і “Дзядоў”, народны паэт Таджыкістана адказаў досыць коротка: “Мяне і цяпер прыцягвае... Міцкевіч — паэт, якога не трэба тлумачыць, якога не трэба дзядзіць на эпіка і лірыка... Ён — проста вялікі выказнік галоўных думак народных”. Будзем верыць, што і ў паэзіі таджыкаў нашы перакладчыкі будуць шукаць галоўныя думкі, самае істотнае і сутнаснае. Хаця і бязмежны Усход, сапраўднасць паэтычнага веравызнання заўсёды дакладная...

Народная паэтэса Таджыкістана Гулрухсор Сафіева сказала ў гутарцы з нашай зямлячкай вядомай публіцысткай Ядвігай Юферавай: “Паэт — мова любой нацыі. Таму народу шчасціць, у каго паэт — яшчэ сумленне нацыі...” Чытаючы вершы, якія перадалі ў рэдакцыю “ЛіМа” даўнія сябры Беларусі празаік Ато Хамдам і паэт Саідалі Мамур, задумваешся яшчэ і пра тое, што паэзія нараджаецца выпрабаваннямі самага вялікага кшталту. Так яно, пэўна, і ў сучасных таджыкскіх паэтаў, з якімі “вочы ў вочы” — наш беларускі творца Казімір Камейша. У паэту, клопат якіх, праводзячы паралелі з творчасцю Вялікага Рудакі, Джума Кувват вызначыў наступным чынам: “Паэт не рыфмай звонкаю вялікі, / Яго ўзвышае думкі вышыня”. Горныя вяршыні, магчымасць рукамі дацягнуцца да Сонца, цана схаваных у каменні крыніц — усё гэта накладвае на таджыкскую паэзію асаблівую адказнасць. І на пераўвасабленне яе ў беларускім слове — таксама... Ды сяброўства з літаратурай далёкага Таджыкістана, творчае спасціжэнне Усходу, усходняй філасофіі жыцця — прыцягальны ў сваім шукальніцтве новага і падчас неверагоднага шляху. Як для перакладчыка, так і для чытача.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Я зноў прайшла, нібы праз сон,
Цераз быццё былых часоў.
Навошта мне той сумны шлях,
Каб з праху абярнуцца ў прах?!

Адзіноцтва

Мае рукі — спляценне засохлых галін
На змучаным грэве чужых верхавін.
Мае змаргаваныя кісці —
Да часу засохлае лісце.
Што свежасць калісьці
пілі поўнай мерай,
А сёння над голлем павіслі, замерлі

У тонкіх пражыллях
пальцаў маіх лісцяных
Жоўць разлілася і сокаў
няма там жывых.
Астыла і выцвіла, высахла кроў,
І тое цягло, што калісь зберагала любоў.
І ніхто ўжо не возьме рукі маёй у сваю.
І я сваёй ці сагрэю чыю?

Ты для іншай цяпер
раскрываеш абдымкі.
Ну а мне на зямлі — аніякай падтрымкі.

Хабібуло НАЗЫРЫ

Старая дарога

Зубцамі гадоў непрыкметна
Пазначан яе грабянец.
Мятуць яе венікі ветру
Вечна з канца ў канец.

Змеямі-каранямі
Дні па ўсім целе паўзуць.
Шпэцуюць дажджы са снягамі:
“Забудзь, як цябе завуць...”

І вынікалі нягоды
З ямін-вачніцаў пустых.
Тела яна, як куродым, —
Свету не бачна праз дым.

Чахнеш ты год аг году,
І зноўку пытаюся я: —
Хто ты сама аг рогу,
Сяброўка ці служка мая?

Джума КУВВАТ

О цар паэзіі, Вялікі Рудакі!

(урывак)

Паэт не рыфмай звонкаю вялікі,
Яго ўзвышае думкі вышыня.
Паэт павінен акрыляць і клікаць
І ў будучыні акно прыадчыняць.

Ён мусіць кінуць горды кліч нашчадку,
Каб скарбы продкаў той бярог, як мог.
Паэт сапраўдны — гэта не загадка,
Для Бацькаўшчыны ён — як абярог.

Нам Рудакі — як роўны сярод роўных,
Яго радкі для нас — і зрок, і слых.
Ён быў і застаецца найгалоўным
Сярод паэтаў мёртвых і жывых.

Ён мудры, як жыццё само, заўсёды,
Сучасны ён на тысячы гадоў.
Яго радкі — як дар самой прыроды,
Дзе важкасць важаць цяжасцю пладоў.

Сам Боскі дар — радкоў яго дыханне.
Аг Бога ўсё, што нам ён распавёў.
І ў кожным слове чуеш знітаванне
Мешхеда, Рашта і другіх краёў.

Крынічны звон, празрыстасць Муліёна,
Што славіў ён, гучаць усё званчэй.
Таму й глядзім на свет мы улюбёна
Праз сонечны прыжмур яго вачэй.

Як Млечны Шлях,
што срэбрам прамяніцца,
З душою невычэрпнай быў паэт.
І кожны верш яго — як таямніца,
І ў кожным вершы — вечнасці сакрэт.

І ў кожным вершы — слава Саманідаў,
Усё, што варта яснасці свяціл,
І долі нашай светлай краявіды,
Усё, што даў таджыкам Ізмаіл.

Яго радкі мелодыяй цароўнай
Гучаць над нашай дзіўнаю зямлёй.
І кожны гук у ёй настолькі родны,
Што кожная душа спявае з ёй.

Гэй, сэрца, прывітай, уваж паэта
І адгукніся песняю сваёй.
З усіх вяршынь адну вяршыню гэту
Мы ведаем і кленчым пераг ёй.

Пераклад
Казіміра КАМЕЙШЫ

ГУЛНАЗАР КЕЛДЗІ

Нацыянальны гімн Рэспублікі Таджыкістан

Верш Гулназара Келдзі
Музыка Сулаймана Юдакова

Айчына наша гарагая,
Квітней у шчасці яснацветам мая.
Благаславёнай будзь,
зямля, дзе мір і лаг,
З якоў расце наш дзіўны новы сад,
Паг сцягам мы тваім
усталі ў шчыльны рад,
у шчыльны рад.

Жыві, Радзіма, і красой світай,
Таджыкістан,
ты мой свабодны край!
Ты гонар наш, духоўны завет,
Надзея нашых продкаў —
зыркі добры след.

Для спадчынікаў,
нас, краіна, ты агна,
Не зьяне твая юная вясна,
І вернасцю святой абнята старана,
абнята старана.

Жыві, Радзіма, і красой світай,
Таджыкістан,
ты мой свабодны край!
Ты маці нам, ты наш аплот,
Ты вечная, як вечны наш народ,
Твае памкненні і мае — агны,
І будучыні дні тваёй відны,
І свет адкрыты нам
з радзімай стараны,
з радзімай стараны.

Жыві, Радзіма, і красой світай,
Таджыкістан,
ты мой свабодны край!
Пераклад Міколы МЯТЛІЦКАГА

Сяргей СУХАЯН

Спасціжэнне

Недзе з даўніх вякоў,
з незапамятных гзён
Існуе ён, агзіны і мудры закон:
Не сагрэеш кагосьці —
і потым, глядзі,
Застанешся і сам несагрэтым, агзін.
Ледзянее і ўлетку душа у журбе,
Калі толькі жывеш для самога сябе.
Зразумеў я даўно, адмаўляючы зло:
Трэба шчыра з усімі
дзяліцца цяплом!

Ато МІРХАДЖАІ НЕРУ

Быць паэтам...

О, калі хочаш бачыць
ты мяне заўжды паэтам,
Яшчэ мацней цялуў,
каханая, мяне ты.
Нібы пчала,
нектар збіраю з тваіх вуснаў
І лёгка вершы мне тварыць
на медазборы гэтым!

Закон кахання

Чало сваё злучы з маім чалом,
З радка ў радок каб слова папалыло.
Хай будзе шчасця сёння цераз край,
Твой рай шчасліва ў мой шугае рай.

І рукі прыкладзі да рук маіх,
Ніякіх слоў не прамаўляй у слых.
І вось ужо мы згодзі паяднаны,
Пачатак тут паэмы нечаканы.

Карціна Пайрава Гулава "Варзоб"

А — вочы ў вочы —
ясна паглядзіш —
Два позіркы зліюцца у агзін.
Мы можам бровы нашы, нашы вейкі,
Агным сюзор'ем паяднаць навекі.

Хай тут жа вусны
з вуснамі сальюцца
І яснасці п'янілівае нап'юцца,
Пачуццяў нашых
хай звіняць крыніцы,
Каб насалодай дзіўнаю упіцца.

Прыцінемся шчакою да шчакі,
Прывяжамся рукою да рукі.
Вялікай несусветнаю пшчотай
Мы пакараем сёння агзіноту.

Душой і сэрцам мы з табой зліліся.
Высока мы.
Нас гэтак лёс узвысіў.
Каханне!
Я агнём тваім здзіўлены.
Жыві і будзь навекі блаславёна!

Роўнасць

Агзін мяне паклікаў, помню, неяк раз.
“Ты хто?” — спытаў,
“Жабрак я”, — быў адказ.
“Ну, што ж, — кажу, —
цябе вітаць я рад.
Цяпер ты на прафесіі — мне брат.
О, як жа “мудра” мудрыя рашылі —
Да жабракоў паэтаў далучылі.
Паэтам стаў жабрак
і жабраком паэт,
І роўнасці такой паверыў свет.

Хадзіса КУРБАНАВА

Муза

Прыйдзі ты зноўку да мяне,
сястра мая, хутчэй.
Ярчэй аг зор начных
гулівы бляск тваіх вачэй.
Спяшаешся на бераг ты,
амыты хваляю марскою, —
Прысядзь, на пену глянь,
сагрэйся ля маіх плячэй.
Я звычайку даўнюю тваю
хацела б зразумець.
І броў тваіх разлёт
гатовы сэрца мне сагрэць.
Увекавечаць хвалі
твой загумлівы пагляд.
У промнях сонечных
сама ты будзеш сонцам палымнец.

Твой позірк не патоне
ў хвалях гэтых буйных,
І хмеліць ён заўжды
аг кветак водару мацней,

Агдам я ўсё, каб толькі чуць
твой звонкі смех.
Так толькі ты смяешся —
хвалі кажуць мне.

Ты сярод хваль агна, сястра,
і я агна яшчэ.
Вось так і кропля са скалы
ў бяскрайні акіян цячэ.
А ў кроплі — акіян.
І мора — кропля для мяне.
Душа імкнецца да цябе.
Любы рубаж перасячэ.

Ды пакідаеш ты мяне.
Не падаеш руку.
Агна сяджу я зноў
бяскрылай чайкай на пяску.
Гарачы, сонечны пясок,
глыні хутчэй слязу.
Ты бачыш, што жыццё маё
вісіць на валаску.

Ды я на беразе ізноў
знайду знаёмыя сляды.
Як цень твой,
прамільгнуць услед мае гады.
Ну а каб смутак наталіць,
я песню пра цябе складу.
Хай я часова — ды вечнай будзеш ты!

Нукра СУННАТНІЁ

Мне месца ў вечнасці няма

З якой планеты я сама?
Мне месца ў вечнасці няма.
Якога поля я расток?
Якой ракі першавыток?

Які бінокль трэба мець,
Каб корань роду разглядзець?
Той нават кнігі не відаць,
Дзе лёс свой можна прачытаць.

Памерла мама. Як яна
Там пачуваецца агна?
З якіх вышынь душа яе
Праменні сыпле мне свае?
Пра ўсё мой бацька ведаў шмат,
Але ў яго даўно няма.

Хоць і агна без іх жыла,
А завет іх зберагла.
Ніхто не ўладны нада мною,
Не скажа мне: “Ідзі” ці “Стоі!”

Святасць маці-радзімы

У сваіх вершах і паэмах Іван Пехцераў паўстае перад чытачамі сапраўдным сынам сваёй Айчыны, грамадзянінам сваёй краіны, які любіць і адшчадна захоўвае ўсё, што звязана з лёсам яго малой і вялікай радзімы, і ён гэтыя светлыя пачуцці перадае чытачам. Новым беларусам, і не толькі ім, якія бахваляцца: "Мне гэта добра, там і родина", адказвае — "Я знаю, что это враньё". Бо ў кожнага чалавека ў свеце ёсць толькі адзіны куточак, што ён шчаслівы назваць радзімай. І толькі ў гэтым радзімым куточку, і нідзе больш, у душу льецца самае светлае і пагаемная прыгажосць жыцця.

*Льется песнею иволги плачущей
и ручьём, что хохочет до слёз,
И на старом прадедовском
кладбище
Шумом сосен, и верб, и берез.*

*Льется запахом терпким смородины,
Ароматом цветов на лугу.
Благогать моей матушки-родины
Нет, ни с чем я сравнить не могу.*

Паэт-гараджанін, які прыкаваны нямогласцю ног да хатняга пакоя, сумуе па мілай вёсцы Нядзведзь на Клімаўшчыне, дзе ён нарадзіўся і вырас. Часам цяжка яму, але бунтуе яго закаханая ў малую радзіму душа. Ён на вялікай адлегласці чуе пошчак салаўя ў знаёмым з дзяцінства гаі:

*И вижу Ипуть теченье —
И сердце чувствует мое
Кувшинок золотых свеченье
На теплых заводях ее.
И запах сена, запах лета
Хмелья, как первая любовь...
Пока во мне все живо это,
Перенесу любую боль.*

З вершаў пра малую радзіму асабліва вабяць... "Я прыбыў у деревню, где не был давно...", "Конопляник", "...Кроты немало понарыли чокчек...", "...Пустует хата тети Анны...", "...Тополя на родине моей..." і іншыя.

Патрыёт Айчыны

У сваіх творах паэт заўсёды заклікае любіць людзей, аберагаць і абараняць сваю Айчыну. Ёсць такія вершы і нават паэмы і ў новым зборніку.

У вершы "Могилеву воину и труженнику" паэт прыгадавае вогненнае лета 1941 года, калі ў Дняпры крываваўся вада, успамінае і танкі з чорнымі крыжамі, якія паўзлі чорнымі пачварамі на абаронцаў Магілёва. І не было і пядзі жывой зямлі, а горад усё змагаўся з ворагам дні і ночы, знішчаючы яго:

Пра народны подзвіг у той бітве сведчыць нашчадак ордэн Айчынай вайны І ступені, які ззяе на сцягу Магілёва.

Пра сённяшні Магілёў верш "Красуйся горад", Святыні зоркі і крыжы Магілёва навечна ў сэрцы паэта, які любіць каштаны і бярозкі, і задняпроўскую сцяну, і Свята-Мікольскі манастыр, і Трохсвятцельскі храм, і усё, што звязана са старажытным імем Магілёў.

У паэме "Подвиг Могилева" паэт зрабіў экскурс у даўнюю часіну, калі праз Магілёў паўзлі лавінай шведы, а праз стагоддзе — французы (галоўны шлях да Масквы ляжаў менавіта праз наш горад). Магілёў дастойна адбіваў атакі ворагаў. Паэтычным радком з дакументальнай дакладнасцю Пехцераў малюе сцэны жорсткіх баёў летам 1941 года з нямецка-фашысцкімі захопнікамі на бабруйскай шашы, на Буйніцкім полі, каля вёскі Гаі і ў са-

Жыве ў Магілёве светлы чалавек, цудоўны паэт, вершы і паэмы якога наталяюць душу чытача, як празрыстая крынічная вада ў летні спякотны дзень наталяе смагу падарожніка. Гэта паэт Беларусі і Расіі, член Саюза пісьменнікаў Беларусі Іван Пехцераў. Вясной мінулага года яму споўнілася 70. А нядаўна паэту была прысуджана літаратурная прэмія імя Аляксея Пысіна за зборнік вершаў і паэм "Окно во все времена". Тэматыка яго вельмі шырокая: яна ахоплівае жыццё чалавечай ідэалізацыі, яе ўзлёты, падзенні, яна пра дабро і ліха, яна ў мінулым, сённяшнім, заглядае ў будучыню. Сапраўды, як акно ва ўсе часы. У новым зборніку, які ў папярэдніх, для паэта найвышэйшымі каштоўнасцямі засталіся Вера, Надзея, Любоў. Аўтар сказаў, што свае творы прысвячае Радзіме, народу, роднай прыродзе і Богу. У зборнік увайшло некалькі соцен вершаў і шэсць паэм.

Радзіма, вера, дабрыня

мім Магілёва. У радках паэмы імёны абаронцаў горада-героя: Куцепаў, Раманаў, Хігрын, Чарнічэнка, Боніч, Абрамаў, Мазалаў, Кацюшын, Уладзіміраў... Яны Айчыны верныя сыны. Такімі, як яны, быў патушаны пажар "прышедшей с Запада войны".

*Живущим — слава!
Павшим — мир!
Да можно ль перечислить разве
Всех поэтической строкой.*

Пра бітву трохсотгадовай даўніны Пятра І са шведамі каля вёскі Лясная пад Прапойскам (Слаўгарадам) паэма І. Пехцерава "Мать Полтавской победы". Яна таксама на дакументальнай аснове. У ёй ярка паказаны батальныя сцэны поўнага разгрому корпусу Левенгаупта і бліскучая перамога рускай зброі.

*Бежали из России шведы,
И Петр победу под Лесной
Считать стал матерью победы,
Что подарил Полтавский бой.*

У І. Пехцерава на ўсё свая думка

Сапраўдны паэт бачыць нашмат шырэй, глыбей і больш далёка, чым радавы чытач. І ў Пехцерава на многія рэчы, з'явіў і падзеі свая думка. Нават прыродныя катаклізмы ён прымае як Божую сутнасць (верш "После бури").

Пра тых, хто малое на сценах дамоў і храмаў чорныя свастыкі, якія ўюцца, бы гадзюкі, паэт гаворыць:

*Те, что носили их, звались срийцами,
Были бандитами, были убийцами...*

Сённяшнім неафапыстам, старанна паголеным і да ўлады ахвочым, паэт прапаноўвае ўспомніць, як яны скончылі жыццё, гэтыя гітлеры, гебельсы, гімлеры.

Нутром сваім і скурай паэт адчувае, што не так мы сёння жывём, і пра гэта выказвае сваё меркаванне людзям, каб яны ўзяліся за розум:

*Мы больше, больше год от года
Не замечаем, как живем,
Как в ужасе от нас природа
Все чаще ходит ходоном.*

Адназначна адмоўныя адносіны паэта да сумніўных маральных каштоўнасцяў Захаду, да іх шоу, якія з выключнай назойлівасцю льюцца з экрану тэлевізараў амаль кругласу-

тачна. Не любіць жа заходняе шоу паэт яшчэ і таму, што яно чужое і глядзіцца базарам, асабліва з конкурсам міс-прыгажунь.

У вершы "Обмельчало искусство" паэт сцвярджае, што з кожным днём драбнеюць "слово, песня, экран". Са старонак газет і нізкапробных кніг слова кліча да спажывання, нажывы, насіля, а экран лье патоку броду і крыві.

*Жирует бизнес,
словно вор в законе, —
Тот, кто не знает совести и долга,
В почете чтиво, лирика в заоне,
Но верю я, что будет так недолго.*

Біблейскія сюжэты. Праваслаўе

У аснову паэмы "Сотворение мира" паэт паклаў главы з "Бібліі" і ў паэтычных радках расказаў аб стварэнні Богам Сввету, Зямлі, жыцця на ёй і чалавека.

*Бог, полный вдохновенных сил,
Открылся всем в величье новом —
Он человека сотворил
Своим живым
бессмертным Словом.*

Драматычная паэма ў трох дзеях "Познание добра и зла" — гэта гісторыя са Святога Евангелля пра грэхпападзенне чалавека, які падаўся спакусе сатаны ў вобразе змея, гэта апавед пра Галгофу Хрыста і яго ўва-скрашэнне. Набатным званом гучыць голас Ісуса Хрыста ў заключных радках паэмы:

*Решайте, люди: быть или не быть?
Решайте:
ненавидеть или любить,
Чтоб не остаться в огненном кольце.
Отче во мне, как я всегда в Отце,
Как дух святой в нас,
вместе вечно мы.*

*Я вас люблю и всех зову из тьмы,
Зову я к свету именем любви,
Чтоб оставались мы всегда людьми.*

Праваслаўныя вернікі абавязкова зацікавіцца чатырма старонкамі зборніка, на якіх змешчаны «Молитвенные прошения к Богу». Гэта дакладны паэтычны пераклад з прозы 24-х малітваў (на кожную гадзіну сутак) святога Іаана Златавуста. Вось адна з іх:

*Господи, войди ты,
словно солнце в дом,*

В страждущее сердце

*и останься в нем,
Господи Иисусе, вечный светоч мой,
Дай мне в Книге жизни
быть всегда с тобой.*

Белую Русь паэт называў краем, "где вера Христова со мной". В стихотворении "Спасителю" паэт прызнаўся, што працягвае рукі да Бога з надзеяй, як дзіця да бацькі, і верыць яму бязмежна.

Вёсачка мая — аграгарадок

У горадзе паэту не хапае пырыні палёў, глушы лясоў некрунутых. Яны яго райскі сад, зямны эдем, з якім даводзіцца жыць у разлуцы.

*Я добровольный узник городской,
И в этом заточенье много лет.
Болею я по родине тоской,
Но от нее лекарств на свете нет.*

Паэт, як і раней, ушаноўвае нароўні з роднай маці любімую вёсачку Нядзведзь, любіць яе спавадальную цішыню, якая навявае смутак ад успамінаў далёкага юнацтва: "Вдаль плывут, как души, облака — //И невольню набегают слезы, // Их, как в детстве матери рука, // Утирают ветками березы". Ды смутак гэты не толькі ад успамінаў пра юнацтва. Аднаго разу паэт убачыў здратаваны кратамі і машынамі калісцы роўны, з мурожнай травой, луг, сёння ўсімі пакінуты, і пытаецца:

*Да, крепнет,
крепнет наше государство,
Но не об этом, не об этом речь.
Когда же мы научимся богатство
И красоту земли родной беречь?*

Паэма "Хлеб и песня" — гэта ўрачыстая ода, гімн хлебаробу і хлеба надзённаму. Жніво на хлебнай ніве паэт ставіць упоравен з лёсаноснай бітвай. Ды так яно і ёсць: жніво — гэта бітва за ўраджай. Інакш і быць не можа, бо вёска — гэта дабытчык хлеба, "оратый, сеятель и жнец она", вёска нас поіць і корміць, у ёй "государства основные корни". Аграгарадкі з'явіліся прыкметай новага жыцця, харчовай бяспекі краіны.

Быў час, была эпоха — і гучалі прыпеўкі Мардасавай пра ступодовы ўраджай. Гэта была мара народа. А сёння беларуская зямля

дае трыццаць, а то і пяцьдзсят цэнтнераў з гектара, што ў два-тры разы вышэй. І ў гэтым ёсць заслуга як хлебаробаў, так і кіраўніцтва краіны. Але чаму сёння мала пішучь і спяваюць пра хлеб? Паэма заканчваецца ўпэўненасцю, што ў нашай краіне і пра хлеб песні дастойна зазвіняць.

Паэма "Второе обретение земли", бадай, найбольш магутны твор паэта, і не таму, што напісаў яго Пехцераў чатырохстопным ямбама, а таму, што гэта ў Беларусі першая ластаўка, першая сапраўдная паэма аб адраджэнні вёскі, паэма пра аграгарадок. Яе герой Іван Петрашын, які глыбока пусціў карані ў горадзе, які мае там усё і ў дастатку, пакідае горад, вяртаецца назаўсёды ў бацькоўскую вёску Паляну, у адроджаны камбінат "Усход". Адночы Іван прысніў маці, якая пайшла ў іншы свет. Яна сказала яму:

*Как хорошо, что ты, сынок,
В деревню навсегда вернулся!*

Іван вясной працуе на трактары, а ў час жніва — на камбайне. Яго жонка Галіна — фэльхар. Механізатару Петрашын у камбайнаце няма роўных. Ён не шкадуе сіл ні на сяўбе, ні на жніве, працуе натхнёна і, як пераможца жніва ў раёне, запрашаны на дажынкі ў Мінск. Там, у сталіцы, атрымаў узнагароду.

"Усход" — гэта мастацкі вобраз. Але такія аграгарадкі ёсць у кожнай вобласці Рэспублікі Беларусь, а то і па некалькі. Таму ў паэме — праўда. Прататыпам "Усходу" для паэта стала вёска Рэчка, што пад Магілёвам, у якой ёсць квітнеючы агракамбінат "Зара". Яго ўзначальвае даўні прыяцель паэта Леанід Майсееў.

У лірыцы — залог майстэрства паэта

Іван Пехцераў — пясняр лугоў, лясоў і хлебных ніў, пясняр прыроды і сваёй Айчыны. Ён па-майстэрску валодае словам, якое чэрпае з крыніц творчасці беларуска і рускага народаў. Аб чым бы ён ні пісаў, яго творы ставяцца на бяруць у палон сваёй лірычнасцю, мелодыйнасцю, вобразам, афарыстычнасцю. Ледазь не ў кожным яго радку ёсць яркія эпітэты, метафары, параўнанні, якія падмацоўваюць вобраз, робяць яго выпуклым, ёмкім: "Рябина, светлая, как тайна, кладет в ладони мне цветы", "И из души, как из земли, вот эти строчки проросли", "Качались тучи над землей, как будто бурдюки с водой", "Ясно слышал, как растет трава, как ее ласкает солнце взглядом" ...Такія радкі можна доўжыць і доўжыць. "Я так пишу их, как дышу..." — кажа паэт. А гэта ўжо дар ад Бога.

Багата яркія вершы Пехцерава нагадваюць палотны таленавітага мастака. Нямаю цудоўных твораў і ў зборніку "Окно во все времена". Напрыклад, "Рука матери", "Жатва", "Рожь", "Незнакомка", "Волны", "По небу звездному", "Ночь на сеновале", "Глухарина песня", "Слушая «Лаванду»", "...Как явление высшей красоты...", "...Белье, как русские метелки...", "Александр Блоку" і іншыя.

Мы бачым, што ўзрост не шкодзіць творчаму росту Івана Пехцерава.

Віктар АРЦЕМЕЎ

Літаратурная скарбніца Вілейшчыны

У 1992 годзе ў Ільянскай сярэдняй школе быў створаны музей "Вілейшчына літаратурная". Шаснаццаць гадоў працы. А гэта дзсяткі сустрэч з пісьменнікамі, сотні дасланых і атрыманых лістоў з усіх куткоў Беларусі і з-за яе межы. І тысячы гадзін часу, затрачанага на апрацоўку ды сістэматызацыю сабранага матэрыялу. Усё гэта — клопат Розы Шэрай, руплівіцы з Ільі, кіраўніка музея.

Ніколі не ўяўляў, што школьны музей можа быць такім "багатым". Хоць сам не адзін год займаюся збіраннем матэрыялаў пра літаратуру Вілейшчыны. Некаторыя імёны і птрыхі з біяграфіі нашых пісьменнікаў для сябе адкрыў менавіта ў Ільі. Так, у свой час Янка Брыль балатаваўся ў Вярхоўны Савет Беларусі менавіта ад Ільянскай выбарчай акругі. У музеі захоўваюцца і лісты ад пісьменніка, у якіх ён апісаў свае сувязі з гэтым кутком Беларусі... "Кожны край мае тых, каго апяваюць", "Іх памятае Ві-

лейская зямля", "Тут зямля такая...", "Эстафета ў надзейных руках" — гэта назвы стэндаў у музейнай экспазіцыі. З саміх назваў вынікае іх тэматыка. Адно пісьменнікі тут нарадзіліся і працавалі ўсё жыццё. Іншыя — нарадзіліся і жылі ці жывуць далёка ад Ільі. Хто толькі на працаваў на Вілейшчыне! А некаторыя бывалі ў раёне па справах. Усім знайшлося месца ў музеі Розы Шэрай.

Ці не тут сабраны самы багаты ў Беларусі архіў Эміліі Кунавіч. Не абышлося, канечне, без дапамогі даследчыкаў

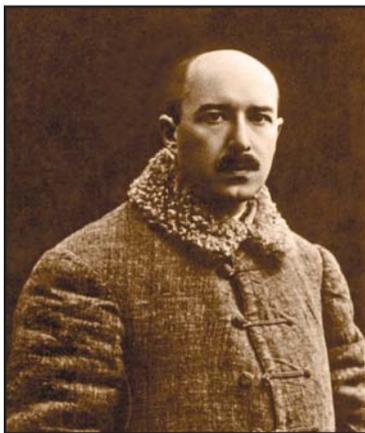
са сталіцы. У прыватнасці, вельмі дапамог Адам Мальдзіс. Са свайго збору ён перадаў у музей некалькі кніг Эміліі Кунавіч з яе аўтографамі. Адукавала Роза Шэрая дачку пісьменніцы. Сёе-тое з сямейных архіваў перадала і яна. Наспеў час, каб творчасць Эміліі Кунавіч вынесці на шырокае чытацкае абмеркаванне. Пісала ж пісьменніца па-польску. Мо знойдзецца перакладчык яе кніг на беларускую мову. Бо, здаецца, адпаведных перакладаў ніхто не рабіў.

За шаснаццаць гадоў Ільі наведвалі пісьменнікі, ураджэнцы Вілейшчыны, якія сёння жывуць у розных кутках Беларусі. Гэта і Дзмітрый Новікаў, і Уладзімір Папковіч... Найчасцейшыя госці, вядома ж, з Вілейкі. Прыязджаюць Зінаіда Крупская, Клаўдзія Дубовіч, Надзея Далёкая, Алякс Наркевіч, Віктар Кажура. Усіх і не пералічыш. Хацелася б, каб і маладыя землякі (некаторыя з іх паспелі ўжо выдаць і па першай кніжцы) абавязкова пабывалі ў Ільі. Найперш — Усевалад Сцебурака, Аляксей Чубат, Насця і Жэня Манцэвічы.

**Сяргей МАКАРЭВІЧ
Фота аўтара**

Волат нацыянальнага адраджэння

На пачату XX стагоддзя, калі беларуская нацыя пачала адкрыта праяўляць сваю самасць ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, асабліва ў культуры і літаратуры, найбольш яркімі яе сімваламі і "духоўнымі павадырамі" сталі браты Луцкевічы, Іван ды Антон.

125-годдзе з дня нараджэння А. Луцкевіча сёлета, хоць і даволі сціпла, адзначае наша грамадскасць. Народжаны ў літоўскім Шаўляі, пераважную частку свайго жыцця правёў у Вільні. Адзін з арганізатараў і лідэраў Беларускай сацыялістычнай грамады, створанай у 1903 годзе. Адзін з заснавальнікаў (разам з братам Іванам і Цёткай) першай беларускай газеты "Наша ніва". Быў членам Рады Беларускай Народнай Рэспублікі, на якой выступіў з прапановай абвясціць незалежнасць БНР, што ўрэшце і сталася 25 сакавіка 1918 года.

Як піша А. Сідарэвіч, "з гэмна А. Луцкевіча, які ён веў у той час, вынікала, што ён быў не супраць саюза з РСФСР і ўвядзення савецкай канстытуцыі на Беларусь пры ўмове, што Савецкая Расія прызнае незалежнасць Беларусі. У некаторых публікацыях сьвярджаецца, што А. Луцкевіч веў перагаворы непасрэдна з У. І. Леніным".

Да прыходу Чырвонай Арміі жыў і працаваў у Вільні. Але пасля некалькіх выступаў за адраджэнне Беларускай школы, культуры і мастацтва, 30 верасня 1939 года быў арыштаваны. Асуджаны да шасці гадоў зняволення, падчас адбыцця тэрміну сканаў на перасыльным пункце Аткарск Саратаўскай вобласці 23 сакавіка 1942 год. Пра

гэта сведчаць літоўскія архівы, адкрытыя для азнаямлення.

Важкі ўклад унёс Антон Луцкевіч у развіццё беларускай літаратуры. Будучы па адукацыі юрыстам і прыродазнаўцам, ён заўсёды праяўляў асаблівую ўвагу менавіта да літаратуры, прынамсі да такога яе жанру, як крытыка. Першай яго публікацыяй з'яўляецца рэцэнзія на зборнік вершаў Янкі Купалы "Шляхам жыцця", выдрукаваны ў "Нашай ніве" ў 1913 годзе. Ужо сыходзячы з працягання гэтай кніжкі, ён рабіў смелую па тым часе выснову, што "пясняр маладой Беларусі зойме пачэснае месца ў гісторыі беларускага адраджэння". Наступную сваю рэцэнзію на зборнік Максіма Багдановіча ў 1914 годзе А. Луцкевіч змясціў у тым жа выданні. Яна называлася "Пясняр чыстай красы" — азначэнне, якое і сёння застаецца вызначальным у падыходзе да адмысловай лірыкі. А. Луцкевіч пісаў, што "сапраўды: чытаць вершы Багдановіча павінны толькі тыя, хто разумее музыку слова, чья душа бацьчы характэрна ў чыстай паэзіі. (...) "Вянок" — гэта праўдзівая перліна ў беларускай паэзіі". Крытык часта друкуецца ў газеце "Гоман" пад псеўданімам Антон Навіна. Там з'яўляюцца яго ёмкія і найчасцей аб'ектыўныя

крытычныя ацэнкі творчасці Ф. Аляхновіча, А. Гаруна, Цёткі, М. Гарэцкага, З. Бядулі, Н. Арсеневы і шмат якіх іншых літаратараў, адным словам, цэлы цыкл артыкулаў пад агульнай назвай "Нашы песняры", якія неўзабаве і складуць аднайменную кнігу, што пабачыць свет у Вільні ў 1918 годзе. Як зазначалі ды сёння сьвярджаюць нашы вядомыя крытыкі і літаратуразнаўцы, А. Луцкевіч "валодаў беспамылковым літаратурным чутцём, што дагэна далёка не кожнаму". Да прыкладу, вось як вызначаў ён ролю Янкі Купалы ў фарміраванні ідэалогіі беларускага нацыянальнага руху: "Купала — адзін з найбольш яркіх ідэолагаў беларускага адраджэння, і гэта — яго "каз новых гэзэн"... Душа песняра вывучае той пераворот, які адбываецца ў самай глыбі народных мас. (...) Хаця творчасць Купалы толькі нядаўна дайшла да свайго росквіту, ужо і цяпер трэба зусім шчыра прызнаць, што Я. Купала мае бясспрэчнае права назіць імя Беларускага нацыянальнага песняра: ён на праўду заслужыў гэта". У 1929 годзе ў Вільні выхадзіць новая кніга яго крытыкі

"Адбітае жыццё". Як ён сам тлумачыў, "бо ж літаратура наогул, а наша аграджэнская — асабліва, і ёсць адбітак жыцця". У першую чаргу гэты зборнік быў задуманы як дапаможнік для вывучэння і азнаямлення з беларускай літаратураю. Праўда, у гэтым выпадку трэба асобна заўважыць на выдавочны суб'ектыўнізм крытыка ў артыкуле "Бунт проці Бога", у якім ён заўважае пярэчанне рэлігійнай веры ў некаторых творах К. Каліноўскага, Ф. Багушэвіча, Я. Купалы і К. Свяжыка, дзе "збаўленне з голі аляванай" палягае ў барацьбе, а не ў накіраванасці і ў "Найвышэйшай Справядлівасці". Аднак тое не перашкоділа А. Луцкевічу перакласці на беларускую мову Новы Завет і Псалтыр (Хельсінкі, 1931). Пераклаў ён на родную мову і падручнік па алгебры і працу М. Доўнар-Запольскага "Асновы дзяржаўнасці Беларусі".

"А. Луцкевіча вінавацілі ў тым, што ён супрацоўнічаў з будучымі фашыстамі Р. Астроўскім і Ф. Акіньчыцам. Але на самай справе ён парваў адносіны з гэтымі гэзачамі яшчэ да таго, як яны сталі нацыянал-сацыялістамі. Больш таго, у 1932 годзе разам з У. Самойлам і А. Трэпкам выкаікаў Астроўскага на грамадскі суд гэсці. Атрымалася так, што А. Луцкевіча адначасова крытыкавалі і камуністы, і фашысты. Таварыства беларускай мовы выключыла яго са сваіх радоў, а польскія ўлады звольнілі з працы з Віленскай беларускай гімназіі", — піша вядомы сучасны крытык А. Сідарэвіч.

Аднак Антон Луцкевіч веў актыўнае грамадскае і літаратурнае жыццё да свайго апошняга часу, пра што сведчаць шматлікія публікацыі ў тадышнім беларускім віленскім друку. У 1989 годзе А. Луцкевіч быў рэабілітаваны. Трэба спадзявацца, што і яго спадчына нарэшце загучыць на поўны голас у нашай незалежнай Беларусі, за якую ён аддаў сваё жыццё і пра якую ён так марыў.

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Дыпламат, міністр, асветнік

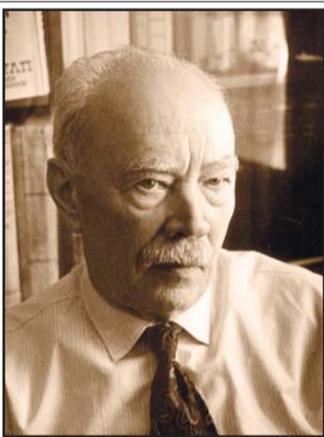
Гэта — Яўхім Ігнацы Лігавор Храптовіч, які нарадзіўся 280 гадоў таму ў маёнтку Ясянец Навагрудскага павета і паходзіў з вядомага магнатэра (у XIX ст. графскага) роду ў Беларусі. Гэты род вядомы ажно з XV ст. (калі ў дакументах засведчана толькі імя родапачынальніка Багдана, то ўжо яго сыны Ян Лігавор, Марцін, Фёдар, які дзейнічалі ў XVI ст., увайшлі ў гісторыю ВКЛ як яго значныя дзяржаўныя і ваенныя асобы; Марцін і Фёдар вызначыліся і тым, што былі рашучымі ўдзельнікамі мяшажу Глінскіх 1598 года, які быў накіраваны супраць уніі з Польшчай).

Сёлетні юбіляр папоўніў родавыя набывткі. І, бадай, найбольш у мірнай, стваральнай справе. Чалавек ён быў адукаваны: паступова ўзвышаўся па службе: быў маршалам Галоўнага Трыбунала ВКЛ (17-65), дыпламатам у Вене і Парыжы. Браў удзел у дзейнасці Адукацыйнай камісіі (першай у Еўропе ўстанове па кіраванні народнай асветай у Рэчы Паспалітай). Яна зацвердзіла агульныя для ўсіх школ статут, ажыццяўляла рэформы школ і вышэйшых навучальных устаноў у духу Асветніцтва, што спрыяла набыццю адукацыйна свецкага характару, яе значна большай цікавасці да прыродазнаўчых і фізіка-матэматычных навук. У беларускіх губернях, далучаных да Расійскай імперыі, школы Адукацыйнай камісіі існавалі да пачатку XIX ст., а пасля былі пераведзеныя на расійскую сістэму адукацыі.

Я. Храптовіч нямаў часу аддаць дзяржаўнай службе на самым высокім узроўні: з 1773 года падканцлер, з 1791-га міністр замежных спраў, з 1793-га канцлер ВКЛ. Але знаходзіў час, імкненне і далей займацца навукова-культурна-асветнай дзейнасцю: быў заснавальнікам "Таварыства сяброў навукі" (канец XVIII ст.). Пасля 3-га падзелу Рэчы Паспалітай царскі ўрад адмежаваўся ад яго вялікіх ведаў і перадавых поглядаў, таму ён фактычна адшоў не толькі ад дзяржаўнай дзейнасці, але і ад палітыкі. У маёнтку Шчорсы сённяшняга Навагрудскага раёна пабудоваў палацавы комплекс, заснаваў кнігазбор, які пазней стаў вядомы як Храптовічавы бібліятэка і які існаваў да пачатку XX ст., уключаў у сябе кнігазбор бібліяфіла Ю. Залускага, рымскага кардынала І. Імпэрыяле. Тут было больш як 10 тысяч (па іншых звестках, каля 20 тысяч) экзэмпляраў кніг самай рознай тэматыкі, у тым ліку і па гісторыі Беларусі, Літвы і Польшчы. У гэтай бібліятэцы пасля вяртання ў 1833 годзе з сібірскай ссылкі працаваў паэт і фалькларыст Я. Чачот, ёй карыстаўся А. Міцкевіч, Ул. Сыракомля ды іншыя пісьменнікі і вучоныя, у тым ліку замежныя. У 1913-м бібліятэка была перададзена Киеўскаму ўніверсітэту. Як мяркуецца, цяпер у Цэнтральнай навуковай бібліятэцы АН Украіны захоўваецца 2005 яе асобнікаў.

Дбаючы пра тутэйшы люд і яго дзяцей, Я. Храптовіч адкрыў у Вішневе (Валожынскі раён) 3-класнае вучылішча, заснаваў фабрыку ў Вішнеўскай металургічнай завод. У вольны час пісаў вершы, эканамічныя працы, склаў дававод Храптовічаў.

Падрыхтаваў Генрых ДАЛІДОВІЧ

Музыка яго жыцця

Пра ганаровага грамадзяніна горада Жлобіна, ураджэнца вёскі Старая Рудня, пісьменніка-франтавіка Аляксандра Пятровіча Капусціна напісана шмат. Так, Анатоль Бутэвіч нават склаў своеасаблівае папурны з назвай твораў нашага земляка. Прывяду невялікую цытату з матэрыялу, надрукаванага на старонках раённай газеты "Новы дзень" 9 лютага 2006 года: "Хлапчук з дняпроўскіх берагоў", для якога "Старая Рудня" стала "Мерай закона і сумлення", Аляксандр Капусцін застаўся ў людской памяці з "Добрым сэрцам чалавечым".

На старонках кнігі пра родную вёску "Старая Рудня" наш зямляк пісаў: "Нашы бацькі і дзяды дбалі не толькі пра тое, каб добра вырошчываць хлеб, гадаваць жывёлу. У нячастыя дні, калі ім выпадала адпачываць, яны ўмелі радасна і весела пераўтвараць свае адпачыны ў святы".

Не былі выключеннем і бацька ды маці будучага пісьменніка. Так, у амаль аўтабіяграфічнай апавесці "Цвіў бэз, грала скрыпка" знаходзім успаміны юнака Аляксея: "Бацька заўсёды казаў: "Песня і музыка патрэбны чалавеку, каб душа яго не чарсцвела ад жыццёвых нягод..." Ён купіў дзедзім гітару, мадэліну, балалайку. Таму хата іхняя ніколі не зачынялася для дзятвы".

Музыка настройвала юнака на добры лад і ў грозным сорок першым: "Пахла бэзам. Ліліся мяккія меладычна-здумлівыя гукі скрыпкі. Іграў дзядзька Аляксандр... Я слухаў музыку, і мне на момант падалося, што гэта цудоўныя бухматыя суквецці спяваюць галасамі струн. Унутры ў мяне па кожнай жылцы расцякалася прыёмнае хвалюючае пачуццё: міне год, і я пад музыку жыцця пайду ў шырокі вольны свет" ("Старая Рудня").

Песня суправаджала пісьменніка і ў гады Вялікай Айчыннай вайны, калі ён быў арганізатарам камсамольска-маладзёжнай пад-

польнай групы ў роднай вёсцы, членам партызанскага атрада, салдатам, які ў час баёў на першым Украінскім фронце быў тройчы паранены. Пра свае ўражанні ад пачутай упершыню песні "Свяшчэнная воіна" ён пазней расказаў ў апавесці "Цвіў бэз, грала скрыпка". А ў апавесці "Талісман генерала" А. Капусцін гаворыць пра народную песню, што з'явілася ў час наступлення воінаў 63-га стралковага корпусу на Жлобінскім плацдарме ў ліпені 1941 года, прыводзіць некалькі радкоў з яе... У другім творы, які расказвае пра подзвіг Фёдара Аляксеевіча Баталава, што атрымаў за вызваленне Жлобіна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у пачатку Вялікай Айчыннай вайны высокае званне Героя Савецкага Саюза, ён прыводзіць тэкст песні пра адважнага афіцэра з Татарстана. У гэтым жа творы ён сьвярджае, што песню пра батальён Ф. Баталава спявалі франтавікі на сваіх пасляваенных сустрэчах, дома, у сямейным коле.

Любіў музыку і будучы Герой Савецкага Саюза Мікалай Кузьміч Кавалёў. Не маючы дастаткова грошай, ён вырашыў сам зрабіць балалайку: "Вечарамі карпеў над непадатлівай фанерай. Карпатліва, скупілізна выпільваў яе, выпінаў. Падганяў, склейваў. Балалайка атрымалася не сказаць каб паглядная, але струны гучалі звонка".

Па словах пісьменніка, менавіта на ёй іграў жлобінскі юнак у гуртку мастацкай самадзейнасці мясцовага дэпо, гэты музычны інструмент дапамог пазнаёміцца Мікалаю Кавалёву са сваёй будучай жонкай Валянцінай Пятроўнай. Яна на старонках кнігі "Усяму беламу свету" пазней шчыра прызналася мужу: "Тады ты іграў на сваёй балалайцы народную песню "Выйду я за рэчаньку, выйду за сяло". Ты так стараўся. Так шчыраваў, што мне ажно падпяваць захацелася".

Сябраваў з музыкай і ўраджэнец вёскі Пірэвічы, ілюстратар рамана "Вайна і мір" Міхаіл Сяргеевіч Башылаў. У нарысе "Раманс Вільгорскага" А. Капусцін адзначае: "Яго прыемныя моцныя барытон гучаў мякка, з цёплым лірычным натхненнем..."

Пісьменнік са Старой Рудні не расставаўся з музыкай і ў пасляваенныя часы. Так, у кнізе "Аляксандр Капусцін. Старонкі памяці" змешчаны яго фотаздымак з баняна. Ён суправаджаецца тлумачальным тэкстам: "Аляксандр Капусцін у вольную часіну. Уваравічы, 1954 год".

Вуснамі сваіх літаратурных герояў літаратар працягвае паказваць усемагутную ролю музыкі ў жыцці чалавека. Напрыклад, у навуку "Плакаць будзе весялей" адзін з герояў заўважае: "Сэрца — яму і ў бязладдзі хочацца радасці. Спя-

ваеш — дык яно нейкае радаснае рэха слухае".

Пісьменнік А. Капусцін імкнуўся супрацьстаяць словам адмоўным з'явам у тагачасным жыцці. Так, у апавяданні "Песня з прыёмніка" чытаем наступныя саркастычныя радкі: "Чорна-карычневая скрыпка выплюхнула са свайго жалезна-электрычнага чэрава высокі надрыўны лямант: "Мы фаворыты, мы фаворыты, мы фаворыты бешеной луны!"

Новы час папрабаваў новых музычных твораў, ён жа няўмольна імкнуўся выкідаць з людской памяці песні староўшага пакалення, таму не можа пісьменнік без абурэння гаварыць пра тое, што зусім не ведаюць дзеці піянерскіх песень:

"— Паслухай, малец, ты чуў калі-небудзь такую песню: "Взвейтес кострамі, синіе ночі! Мы — піянеры, дзеці рабочых"?"

— Не чуў, — адказаў Артур". ("Міністр фінансаў").

Аднак усё ж А. Капусцін быў агтымістам, верыў у лепшыя часы. Таму ў навуку "Песня над Дняпром" ён заўважае: "...у людзей спрадвеку вядзецца: дзе пчырае песня, там дабрыня ў сэрцах і лад у думках. Там хлеб на стале і лад у хаце... мне чуецца над Дняпром песні любові і прагі жыцця".

Не магу прыпомніць нішага беларускага пісьменніка, які ў сваёй творчасці так шырока выкарыстоўваў музычныя матывы. Ён не памыляўся, думаючы, што песня, як і літаратура, дапамагае выхоўваць чалавека, фарміраваць яго характар. Музыка ў яго творах сапраўды, гаворачы словамі вялікага кампазітара Бетховена, "выскакала агонь з чалавечых сэрцаў". І яе Аляксандр Пятровіч Капусцін пранёс праз усё жыццё і творчасць.

Аляксандр ІВАНЬКОЎ Жлобін—Мормаль

РВУ "Літаратура і Мастацтва" глыбока смуткуе з прычыны смерці Аляксандра Аляксандравіча АСПЕНКІ (Крыгі) і выказвае шчырае спачуванне яго родным і блізкім.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІК:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

**ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"**

**РВУ "Літаратура
і Мастацтва"**

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
Анатоль КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная калегія:

- Анатоль Акушэвіч
- Лілія Ананіч
- Алесь Бадак
- Дзяніс Барсукоў
- Святлана Берасцень
- Віктар Гардзей
- Уладзімір Гніламёдаў
- Вольга Дадзіёмава
- Уладзімір Дуктаў
- Анатоль Жук
- Вольга Казлова
- Анатоль Казлоў
- Алесь Карлюкевіч
- Анатоль Крэйдзіч
- Віктар Кураш
- Алесь Марціновіч
- Мікола Станкевіч
- Юрый Цвяткоў
- Мікалай Чаргінец
- Іван Чарота
- Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

220034, Мінск,
вул. Захарава, 19

Тэлефоны:

галоўны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Адрасы:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-95-62

крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04
мастацтва — 284-82-04
бухгалтэрыя — 284-66-73
Тэл./факс — 284-66-72

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведваюць сваё

прозвішча, поўнае імя і
імя па бацьку, пашпартныя

звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць

з меркаваннямі
і думкамі аўтараў

публікацыі.
Набор і вёрстка
камп'ютарнага цэнтра

РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова

"Літаратура і Мастацтва".

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства

"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856
Наклад 3545

Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друку
11.02.2009 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 698

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 0 9006

Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ. Нарадзіўся ў 1943 годзе ў вёсцы Гута Драгічынскага раёна Брэсцкай вобласці. Скончыў мясцовую СШ. Працаваў у гэтай жа школе лабарантам, пасля фотакарэспандэнтам Лунінецкай райгазеты. Служыў у Савецкай Арміі. Скончыў Літаратурны інстытут імя М. Горкага ў Маскве (1970). Працаваў рэдактарам у выдавецтве "Народная асвета", часопісе "Служба быту Беларусі", газеце "Чырвоная змена" (там жа кіраваў літаб'яднаннем "Крыніца" на самым пачатку 80-х). З 1993 года быў літкансультантам газеты "Белорусская нива". Рабіў агляды паэтычнай пошты на Беларускім радыё.

У друку з вершамі выступаў з 1964 года. Выдаў кнігі "Зямля — магніт" (1968), "Мілавіца" (1971), "Птушыны грай" (1976), "Макаў цвет" (1979) і "Птичье дерево" (1976, Масква, пераклад на рускую мову І. Бурсава).

Памёр 8 студзеня 1997 года. Пахаваны на Паўночных могілках у Мінску. Толькі што выйшла з друку кніга яго выбраных вершаў "КРАСАДЗЁН" (выд-ва "Мастацкая літаратура", серыя "Беларуская паэзія XX стагоддзя", укладальнік і рэдактар В. Гардзей, 320 стар., 1500 экз.).

"А цяпер мы выбіраем змярканне, кароткае імненне раўнавагі паміж святлом і цемрай, радасцю і пакутай, нянавісцю і любоўю. Цяпер мы выбіраем паўзмрок, каб разгледзець азін аднаго хоць бы перад развітаннем."

Мікола СЕЛЯШЧУК

Уласна я памятаю Міколу Федзюковіча ад пачатку 1970-х гадоў, калі пачаў адсочваць яго творчасць разам з творчасцю тадышніх маладых, ды ранніх А. Разанова і Я. Янішчыц, да якіх неўзабаве прышпіліўся і У. Някляеў. Гэтая "тройка" ў дамешку з М. Федзюковічам, Ю. Голубам ды Р. Баравіковай мяне найбольш займала ў маёй калітаратурнай маладосці. Яшчэ да знаёмства з Федзюковічам некалькі раз атрымліваў яго лісты з "Чырвонкі" з усецеснымі паведамленнямі пра публікацыю некаторых маіх вершаў. За самім знаёмствам, аднак, узаемапрыцягненне самадэстатковых натур не займала працягу... І ўсё ж сачыць за паэзіяй Федзюковіча я не пераставаў да канца яго жыцця. Лешыя яго творы былі вартыя самых пераборлівых прыхільнікаў паэтычнага слова.

Шмат у чым дапамагла філігранна аздобіць літаратурны талент правінцыйнага беларускага паэта яго пяцігадовая вучоба і творчая багемная атмасфера ў Літаратурным інстытуце імя М. Горкага ў Маскве, дзе яму пашчасціла быць у даволі прызных адносінах з вядомымі цяпер класікамі расійскай паэзіі М. Рубцовым і Ю. Кузнецовым (зямны шлях якіх таксама заўчасна скончыўся)...

У 1970 годзе М. Стральцоў (ці не падчас працы над сваёй знакавай кнігай прозы "Сена на асфальце") надрукаваў у "ЛіМ" незвычайную "Рэцэнзію на чатырохрадкоўе" М. Федзюковіча:

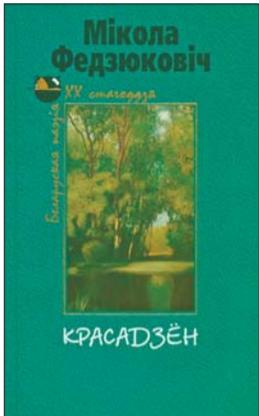
*Я, мусіць,
ад чужых турбот адвык —
вунь каня па-над выганам каняе;
але мяне чамусьці не кранае
жалобнай кані
неўтаймоўны крык.*

Перачытваючы тыя развагі Стральцова, не магу не выказаць свайго погляду. Мне здаецца, што спачатку Міхася Лявонцьева ўсё ж захапіла сама высокая паэзія згаданай страфы, вакол якой і пачалі накручвацца ягонны асацыяцыі, звязаныя з няпростымі ўзаемапрацікальнымі адносінамі паміж горадам і вёскай у тагачасным тэматычным літаратурным працэсе. А неўзабаве, пасля выхаду перакладнай кніжкі Федзюковіча ў Маскве, загаварылі пра яшчэ адзін выбітны радок з яго верша пра дзядзьку Івана, які ў прысутнасці трохгадовага будучага паэта ў пасляваеннай "прастуджанай хаце... паміраў — і цяжкое дыханне, як шпоргат іржавай пілы, у ягоных пакутных грудзях затухала"... тады як "кубак і вядро прымерзлі да лаўкі". Пра гэты верш, выдатна перакладзены І. Бурсавым, у свой час шмат пісалася не толькі ў айчынай, але і ў расійскай цэнтральнай прэсе.

Адным словам, біяграфія паэта складалася як найлепш: яго ведалі, гаварылі і пісалі пра яго творчасць, прарочылі яркі паэтычны плён, ускладалі надзеі на заўважную літаратурную будучыню... А колькі было, спадзялося, не пафаснага аптымізму па тым часе і ў яго самога!

*Так буду жыць.
Ні славы, ні пражэння.
Да сону верны жонцы і яру,
да сону у Радзіму улюбёны.
Быць можа, я ніколі не памру.*

Аднак — не пайшло, не склалася як жадалася. Лёс браў сваё... І вырак стаўся горкім... Мяне прыгнятае і змушае засмучацца перад памяццю Міколы Федзюковіча адно пытанне:

чаму маючы такі адметны талент, ён так і застаўся на "ўзбочыне" літаратуры не толькі адносна пэўнага дзяржаўнага прызнання, але і калегіяльнага? Яго ж паэзію высока цанілі І. Мележ, Я. Брыль, М. Стральцоў, У. Караткевіч... Замкнутасць, адзінота, няўменне сабе падаць, засвяціцца, наладзіць адносіны (як сёння кажуць, стварыць адпаведны імідж)?..

Не, найперш, мабыць, сціпласць, сумленнасць і спадзеў на вартасць створанага ім, якога, маўляў, само праб'ецца праз усе пласты часу. Бо змушаная адасобленасць ад соцыуму пачалася ў яго толькі пасля сямейнага разладу з першай жонкай (рускім літаратуразнаўцам і крытыкам Г. Ягоранкавай), яе заўчасным сноман, смерцю ўслед за ёю сына і роднай маці, якую ён з непадаробнай любоўю даглядаў і выходжаў да апошніх яе дзён... Апроч душэўных страт, наваліліся і матэрыяльныя праблемы, паколькі працаваў ён апошнія пяцінаццаць гадоў няштатна альбо на паўштатна, часцей за ўсё пры не зусім пэўных дамовах...

*Не перажыць самому скруху...
Цябе ж не адшукаць нідзе.
Я расказаў пра скруху друту.
Друг не ідзе...
Цяпер ніхто не патрабуе
чакаць, трывожыцца, цяпець...
Не пазае, не натурбуе
ніхто цяпер!*

Але, змагаючы пакуты, паэт працягваў змялацца над словам і маліцца Яму... Пра тое сведчыць і гэтая кніга, што пабачыла свет толькі праз трыццаць гадоў пасля выхаду апошняй яго прыжыццёвай — "Макаў цвет" (1979). Падрыхтаваны ім паэтычны зборнік "Красадзён" пасля яго смерці так і заставаўся ляжаць у шуфлядах пісьмовага стала пакуль рукапісы вершаў не сабрала і не перапісала начыста яго ўдава, якая цяпер жыве ў Міры. Ну і В. Гардзей, вядома, па-таварыску спагадліва і проста па-чалавечы паганяў даўноню задуму паэта, каб нарэшце здзейсніць яе на справе. І такім чынам кніжка, дзякаваць Богу, выйшла.

Калі разглядаць яе згодна храналогіі, то першы зборнік М. Федзюковіча быў па-вучнёўску чысты, як сляза дзіцяці. Поўны горьчы, здзіўлення, па-вясковаму цнатлівай закаханасці. Цяжкому пасляваеннаму дзяцінству было адведзена пераважнае месца на яе старонках. Там ёсць настолькі выбітныя вершы і строфы гэтай тэматыкі, якія не саступяць і вядомым класічна-хрэстаматычным:

*Я чуў, як плакала жанчына...
Уздоўж Вайны, усцяж Зямлі
яна штогод ідзе да сына —
туды, дзе макі прараслі...
Пагляд ад спёкі заімглены,
спіна стамлёная смільць...
Адно ёй сонца — над зямлёю,
другое сонца — у зямлі.*

Праўда, чытаючы, я быў вельмі здзіўлены, што з гэтай дэбютнай кніжачкі паэта ўвайшлі ў "выбранае" амаль усе вершы (хоць шмат што можна было адсець), а вось верш з класічнымі радкамі, якія шматкроць

цытаваліся ў гаворках пра паэзію М. Федзюковіча "Сэрца — вышыня, заваяваная // пахаванымі на вышыні сябрамі", з нейкай прычыны ў пасмяротнае выданне не патрапіў... Так адразу напісалася, і нават унутрана пабурчалася на складальніка і рэдактара, пакуль я не дайшоў да вершаў з кнігі "Макаў цвет", дзе і адшукаў помныя радкі, але ўжо ў зусім іншым вершы пад назовам "Айчыне". Тое ж самае паўтарылася на старонках 33, 103 і 201, дзе выдрукаваны вершы з рознымі пачаткамі, але з дзвюма абсалютна ідэнтычнымі заключнымі строфамі ("Поўдзень" з першага зборніка "Зямля — магніт", "Стыла поўня плямаю васкавай..." з трэцяй кніжкі "Птушыны грай" і "Поўдзень нависае небам душным..." з нявыдадзенай кнігі "Красадзён"). Такое, памятаю, нярэдка сустракалася ў шматлікіх зборніках вядомага рускамоўнага паэта Ігара Шклярэўскага. Лічу, што ў дадзеным выпадку рэдактару трэба было абсыціся адным варыянтам верша ("выбранае" усё ж, а не "збор твораў").

Безумоўна, у Федзюковіча да-статкова вершаў зладзённай грамадскай і сацыяльнай тэматыкі, якія, на маю думку, сям-там усё ж знівеліравалі яго паэтычны ўдачы і мастацкія ўзвышэнні і ў "выбранае" іх лепш было б не ўключыць, каб не зніжаць агульнага добрага ўражання.

Ураўнаважвае такі погляд перажытая, своеасабліва па танальнасці і стылі любоўная лірыка:

*І ціша валасоў — як сон глыбокі,
і стома пальцаў,
што на схіле дня, —
як промні
ў запаволеных аблоках —
знямела заравеюць давігна;
і спёка пекных вечаровых вуснаў,
і ўзлёт шчымылівай
лёгкасці ў руках —
усё табой канчаецца,
як вусцем
канчаецца рака...*

Нявыдадзеная пры жыцці паэта кніга "Красадзён" сведчыць, што менавіта ў гэтай плоскасці ("лодка любові разбілася о быт") драма яго чалавечага жыцця паступова перарастала ў незваротную трагічнасць.

Апошнія вершы Федзюковіча шчымыліва-ропачныя і развітальныя, як па сваёй унутранай інтанацыі, так і па змесце... Прадчуванне не падманула яго, як не падманвала яно ні аднаго сапраўднага Паэта. Ранімая і чуйная душа творцы адгукалася на ўсе праявы складанага жыцця. Метафарычны сімвал "сэрца" ў яго творчасці фігуруе ў пераважнай большасці вершаў, дзе паэт філасофствуе і разважае пра самыя высокія чалавечыя парыванні і пачуцці ("І здавалася мне, што // сэрца, сэрца тваё у грудзях маіх грукае", "А што баліць-шчыміць без раны, // жадаючы з табой сустрэцца? Сэрца...", "Твая любоў — на ўзроўні сэрца —", "У расстанні сэрца забаледа — // і ў спякоту лезанее кроў..."). Па ўсім відаць, што яно было не толькі літаратурным тропам, а напоўніцу вычувала чалавечы боль, покуль, у рэшце рэшт, не вытрымала такіх фізічных і псіхалагічных нагурузак...

*Сутонне сумных успамінаў
Ахутала мой далягляд...
Але пачуў я голас сына —
З яго паглядам светла-сінім
Ужо сустраўся мой пагляд...*

Пра значнасць паэта і вартасць яго творчага плёну яскрава сведчаць і "стасункі аўтара з уласнай творчасцю" — самакрытычнасць і пачуццё адказнасці перад будучым чытачом. У М. Федзюковіча такое стаўленне было, можа, і залішне абстрактным, пра што гавораць вось гэтыя строфы з розных вершаў:

*Не хваліце мяне так густа.
Далібог, з пахвалы незнарок
пачынаецца сябелобства...
Сябелобства лічу самагубствам.*

*Не выдумляй пачуццяў,
вершаруб,
у тлуме не згубі сябе самога,
сйбе карай бязлітасна і строга;
будзь пагалей
ад густазвонных труб...*

*Перасіліць сябе я не здолеў —
і прайграў той рашаючы бой...
Хто я? —
ў попеле іскра, не болей,
іскра з пільмы славы тваёй.*

Ёсць у М. Федзюковіча выдатны верш "Вагон", з такімі радкамі:

*Я памылкова сеў не ў той вагон,
не ў той вагон
і не на тым паўстанку...
(...)
А рэйкі ад напругі аж гудуць!
І нехта паўтарае безулынку,
што я павінен скончыць на хаду,
а не чакаць
наступнага прыпынку...*

Гэта з тых паэтычных твораў, якія мы называем "прарочымі". Хоць вагон, безумоўна, быў яго і называўся ён **наканаваннем**, з якога не выскачыш... Напоўнены гукамі, пахамі, пачуццямі, думкамі ён коціцца і мкне скрозь хуткаплынны час да станцыі Вечнасць...

Залішне высакапарна? Мабыць, так. А зрэшты, каб было іначэй, то навошта б нам, нераўнуучы як Сізіфу, каціць свае словы да Слова...

Хацелася б, каб прыхільнікі краснага пісьменства перачыталі лепшыя вершы М. Федзюковіча і ўпэўніліся, што гэты паэт з самага віднага шэрага нашай літаратуры, нароўні з А. Сербантовічам, Я. Янішчыц, В. Гадулькам, А. Пісьмянковым, М. Купрэевым, А. Сысам...

Таму — паклон выдавецтву "Мастацкая літаратура" за напамін пра яго і за ўзнаўленне яго творчага плёну.

ЛеГАЛ